

কুসুম. কানন

(গুলেস্তাৰ অনুবাদ)

মোহাম্মদ চাদেৰ আলী
সাহিত্যিক পেননাৰ আৰু
অৱসৰপ্ৰাপ্ত বোগান অধীক্ষক ।

জালুকদাৰী, গুৱাহাটী-১৪

১৯৮১ খৃষ্টাব্দ ।

ভাষা-কথা।

কুসুম-কানন পাৰস্যৰ চুফী কবি-সাহিত্যিক বেথ ছাদীৰ গুলিস্তান অৰ্থাৎ ‘গোলাপৰ উদ্যান’ নামৰ বিখ্যাত গ্ৰন্থৰ অসমীয়া অনুবাদ। জীৱনৰ বিভিন্ন অভিজ্ঞতাবে কাহিনী আকাৰে বচিত উপদেশমূলক পুথি গুলিস্তানখন পৃথিৱীৰ নানান ভাষালৈ অনূদিত হৈছে আৰু ই পশ্চিমীয়া কবিসাহিত্যিকক প্ৰভাৱিত কৰিছে। এনে এখন পুথিৰ অসমীয়ালৈ পূৰ্ণাঙ্গ অনুবাদ হোৱাটো অতি সুখৰ কথা। অসমৰ এগৰাকী, সাহিত্যিক পেন্থনাৰ মোহাম্মদ চাদেৰ আলি চাহাবৰ এই কুসুম-কাননে অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ সৌৰভ বঢ়াইছে, সন্দেহ নাই।

মোহাম্মদ চাদেৰ আলী চাহাবৰ কাৰণে সাহিত্য চৰ্চা এটা এবিধ নোৱাৰা নিচা; তেখেতে আজীৱন অতি নিষ্ঠাবে অসমীয়া সাহিত্যৰ সাধনা কৰি আহিছে। এই নীৰৱ সাহিত্য সেৱাৰ বোগ্য সমাদৰ তেখেতৰ সাহিত্যিক পেন্থন। তেখেতৰ আশাশুৰীয়া প্ৰচেষ্টাৰ ফলতে অসমীয়া ইছলামী, সাহিত্য কানন সুশোভিত আৰু সুৰভিত হৈছে। মুছলমানসকলৰ অমৰ গ্ৰন্থ পৱিত্ৰ কোৰআন স্বৰিকৰ সহজ সৰল অনুবাদ এই ইছলামী সাহিত্যৰ প্ৰোজেক্ট সৌধ। ইয়াৰ উপৰিও তেখেতে ইছলাম বিবি, মুক্তিৰ সন্ধান, নবী কাহিনী, হাদিছৰ বানী, কোৰানৰ বানী আদি চৈধ্যখন মান পুথি কটনা কৰি অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ শ্ৰীবৃদ্ধি কৰিছে। তেখেতৰ এই সাহিত্যবাজিয়ে অসমীয়া জাতীয় জীৱনত সাম্প্ৰদায়িক সম্প্ৰীতি আৰু ধৰ্মীয় সংহতি স্থাপনতো অশেষ অবিহণা বোগাইছে।

এনে এগৰাকী নীৰৱ সাধকক অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ সেৱা কৰিবলৈ ভগৱন্তই সুনীৰ্ঘ জীৱন আৰু শক্তি সামৰ্থ দান কৰক ইয়াকে কামনা কৰিছোঁ।

গুৱাহাটী বিশ্ব বিদ্যালয় }
৪ মে' ১৯৮১ চন }

ত্ৰিপোসোক চন্দ্ৰ গোস্বামী।

৪-৫-১৯৮১

সূচী-পত্ৰ

বিষয়	পৃষ্ঠা
১। প্রথম অধ্যায়— বাজ চবিত্ৰ	১
২। দ্বিতীয় অধ্যায়— দৰবেশ চবিত্ৰ	৩৮
৩। তৃতীয় অধ্যায়— সম্ভাষ	৬৬
৪। চতুৰ্থ অধ্যায়— নীৰৱতাৰ উপকাৰ	৮২
৫। পঞ্চম অধ্যায়— যৌৱন আৰু ভালপোৱা	৮৮
৬। ষষ্ঠ অধ্যায়— বান্ধক্য	১০৪
৭। সপ্তম অধ্যায়— শিক্ষাৰ প্ৰভাৱ	১১১
৮। ষোড়শ অধ্যায়— তৰ্কযুক্ত— ধনী আৰু দুখীয়া	১২৬
৯। অষ্টম অধ্যায়— জ্ঞান আৰু উপদেশ	১৩৭

পাতনি

মহা কবি বেথু হাদ্দিৰ কথা পৃথিৱীৰ সকলোৰে জানে। তেওঁৰ আচল নাম বেথু মহলেহ-উদ্দিন হিৰাজী। পিছত তেওঁ 'হাদ্দি' উপাধি গ্ৰহণ কৰে। পাৰস্যৰ হিৰাজ নগৰত তেওঁ ১১৭২ খৃষ্টাব্দত জন্ম গ্ৰহণ কৰে, আৰু ১২৯৬ খৃষ্টাব্দত তেওঁৰ মৃত্যু হয়। তেওঁ ১২৫৮ খৃষ্টাব্দত গুলেস্তা আৰু ১২৫৭ খৃষ্টাব্দত বৃত্তা নামেৰে দুখনি জগত বিখ্যাত কিতাপ প্ৰকাশ কৰি উলিয়ায়।

এই জগত বিখ্যাত কিতাপ দুখনিৰ নাম দুখনা লোক পৃথিৱীত বিৰল। পথৰ ভিৰিবিৰৰ পৰা বজা-বাদচাহলৈ প্ৰত্যেকে নিজৰ প্ৰাণৰ কথা এই জগত বিখ্যাত কিতাপ দুখনিত পায় আৰু প্ৰয়োজনীয় শিক্ষা আৰু উপদেশবোৰ লাভ কৰি উপকৃত হয়। তদুপৰি পৃথিৱীৰ মানৱ জাতিৰ প্ৰাণৰ কথা এই কিতাপ দুখনিত প্ৰতিধ্বনিত হৈছে বুলিয়ে দুয়োখনি কিতাপেই সকলোৰে মাজত সমাদৰ পাইছে। আনকি অমূল্য ইউৰোপতো কবিতা গুলেস্তা আৰু বৃত্তাৰ অনুবাদে বিশেষ ভাবে সমাদৰ লাভ কৰিছে।

কবিয়ে সুদীৰ্ঘ ত্ৰিশ বছৰ কাল এচিয়া, ইউৰোপ আৰু আফ্ৰিকাত ভ্ৰমণ কৰাত তেওঁৰ ভ্ৰমণৰ সকলোবোৰ অভিজ্ঞতা গুলেস্তাৰ মাজেদি প্ৰকাশ পাইছে। সেয়েহে আজি দুখনিৰ জগতত গুলেস্তাৰ সমাদৰ অচ্যুত বেছি। মানৱ জীৱনৰ প্ৰত্যেক অৱস্থাতে ইয়াৰ উপদেশ আৰু শিক্ষাবোৰ কামত লাগে। ইয়াৰ সৌৰভত আজি গোটেই জগত সুবাসিত।

গুলেস্তা মানে কুসুম কানন। 'বেহেস্ত' (অৰ্থাৎ স্বৰ্গৰ বাগান) বিদৰে আঠোটা অংশত বিভক্ত; কবিতা গুলেস্তা খনিষ্ঠ সেইদৰে আঠোটা অধ্যায় বা অংশত বিভক্ত। ইয়াৰ ভাষা সাধা-কণ্ঠে গদ্য; কিন্তু উপদেশবোৰ বেছি ভাগেই কবিতাত লিখা। ইয়াৰ প্ৰায়োপদেশ দিয়াৰ উদ্দেশ্যে লিখা হৈছে। প্ৰায়োপদেশ

শ্রমধূৰ কবিতাবোৰৰ দ্বাৰা ইয়াৰ সৌন্দৰ্য্য বহুল পৰিমাণে বৃদ্ধি কৰা হৈছে । গতিকে এই গদ্য গ্ৰন্থখনি অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰোঁতে মইও সেই নীতিকে অৱলম্বন কৰিছোঁ ।

আন আন কবিৰ কথা পাহৰিব পাবিলেও মহা কবি শ্বেখ ছাদীৰ কথা জগতে পাহৰিব নোৱাৰে । তেওঁ জগতক যি দান দি গৈছে তাৰ তুলনা নাই । মই জনাত পোন প্ৰথমে আমষ্টাৰ্ডাম লেটিন ভাষাত গুলেস্তাৰ অনুবাদ প্ৰকাশ হৈ ওলায় । তাৰ পিছত ই জাৰ্মান, ফৰাচী, ইংৰাজী, তুৰ্কী আৰবী আদি পৃথিৱীৰ বিভিন্ন ভাষাত অনুবাদ হৈ ওলাল । তাৰতৰো উৰ্দ্দু, গুজৰাটী, ব্ৰজ, বঙ্গালী আদি ভাষাত ইয়াৰ অনুবাদ আছে ।

এই মহা গ্ৰন্থখনিৰ অনুবাদ অসমীয়া ভাষাত নাই । সেয়েহে মোৰ সামান্য শক্তিয়ে মই এই বিৰাট কামটি হাতত লৈ বাইজৰ অভাৱ দূৰ কৰিবলৈ আগ বাঢ়িলোঁ । সহস্ৰৰ পাঠক-পাঠিকা সকলে ইয়াত যদি কিবা ভুল ত্ৰুটি দেখে সেইবোৰ দয়া কৰি আঙুলিয়াই দিলে পৰম আনন্দিত হ'ম ।

গ্ৰন্থখনিৰ প্ৰকাশনৰ বাবে অসম চৰকাৰে ৪৪০০.০০ টকা আৰ্থিক সাহায্য দিয়াত আৰু কালে লিখা অৱস্থাতে গুৱাহাটী বিশ্ব বিদ্যালয়ৰ অসমীয়া বিভাগৰ মুৰব্বী অধ্যাপক ডক্টৰ শ্ৰীমোহনোৎকৰ্ষ চন্দ্ৰ ঘোষাৰী এম-এ. পি. এইচ, ডি. ডাঙৰীয়াই চকু ফুৰাই আগ কথা এটি লিখি দিয়া বাবে অসম চৰকাৰ আৰু তেখেতৰ ওচৰত মোৰ আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিলোঁ ।

যেঁন পৱিত্ৰ কোব্ আন, যুক্তিক সন্ধান, নবোঁকাহিনী আদি শিক্ষণযোগ্য নবৰ এই গ্ৰন্থখনিও বাইজৰ সমাৰ্থক পাখ বুলি আশীৰ্বাদ কৰিলোঁ । নিবেদন ইতি —

১ বিলীত —

ভালুকৰাণী : গুৱাহাটী — ১৯৬১ খৃঃাব্দৰ জানুৱাৰী মাহত
৫ ৰো' ১৯৮১ খৃঃাব্দ

প্ৰথম অধ্যায়

ৰাজ চৰিত্ৰ

(১)

পাৰশ্ৰুত এজন ডাঙৰ বাদচাহ আছিল। তেওঁ কোনোবা এজন বন্দীৰ প্ৰাণদণ্ডৰ আদেশ দিছিল। দুৰ্ভাগীয়া বন্দীটোৱে জীৱনত সম্পূৰ্ণ হতাশ হৈ তাৰ নিজ ভাষাৰে বাদচাহক কঠোৰ ভাবে গালি পাৰিবলৈ ধৰিলে। কাৰণ, জীৱনৰ আশা হেৰুৱালে মানুহে মনৰ দুখতে বহুতো কথা কয়।

বাদচাহে নুশিলে,—“সি কি কৈছে ?” এজন উজীৰে এই দুৰ্ভাগীয়া বন্দীটোক বচোৱাৰ উদ্দেশ্যে কলে, “হুজুৰ ! সি কৈছে যে খোদাপ্ৰিয় লোকসকলে নিজৰ খং দমন কৰে আৰু আনৰ অপৰাধ ক্ষমা কৰে।” এই কথা শুনি বাদচাহৰ মনত দয়া উপজিল। তেওঁ বন্দীটোৰ প্ৰাণ দণ্ডৰ আদেশ ৰহিত কৰিলে।

সেইজন উজীৰৰ প্ৰতি আন এজন উজীৰৰ হিংসা ভাব আছিল। তেওঁ কলে “বাদচাহৰ ওচৰত আমি মিছা কথা কোৱা উচিত নহয়। সেই বন্দীটোৱে বাদচাহক গালি পাৰিছে আৰু তেওঁৰ বিষয়ে বহুতো অশুপযুক্ত কথা কৈছে।” বাদচাহে কথাটো শুনি বৰ বিবৰু হ'ল আৰু কলে, “আপোনাৰ এই সঁচা কথাটোতকৈ আগৰ মিছা কথাটো মোৰ বেছি প্ৰীতিকৰ আছিল। কাৰণ তেওঁৰ উদ্দেশ্য আছিল কল্যাণকৰ আৰু আপোনাৰ উদ্দেশ্য হৈছে অনিষ্টকৰ। জানীলোকে কয় যে অপ্ৰিয় কথা সত্য হ'লও ক'ব নাপায়। অসত্যৰ উদ্দেশ্য যদি ভাল হয় তেন্তে ই অনিষ্টকৰ সঁচা কথাতকৈ বেছি ভাল।

যদি কাৰোবাৰ	হয়হি বন্ধ
পলাবলৈ পথ	বিপদ কালত ;
বাধ্য হৈ তেওঁ	ধৰে তেতিয়াই
ঢোকা ওপোৱাল	নিজৰ হাতত।

(২)

পাৰশ্বত ফৰিছন নামেৰে এজন প্ৰসিদ্ধ বাদচাহ আছিল ।
তেওঁৰ বাজ প্ৰাসাদৰ তোৰণত এইবোৰ কথা লিখা আছিল—

হেৰা হেৰা ভাইহুত	শুনা সকলোৱে
এই ধৰাখনি কাৰো	নাথাকিব লগে ;
জগতৰ অধিপতি	আল্লাৰ লগত
বাখিবা হৃদয় মন	আবদ্ধ সবে ।

পৃথিবীত আছে কত	ৰাজ্য ধন সোণ
ৰাজ সিংহাসন আদি	অতুল বৈভৱ ;
নকৰিবা নিৰ্ভৰ	সিসবে কদাপি
নকৰিবা কেতিয়াও	ধনৰ গোবৰ ।

আছিল বহুতো লোক	এই জগতত
তোমালোকৰ নিচিনা	দেখুৱাই ভাব ;
এৰি এই ধৰাখনি	শুচি গল সবে
নাই আজি সিহঁতৰ	কোনো চিন চাব ।

যেতিয়া প্ৰৱল বেগে	যাবহি ওলাই
মানৱ দেহৰ পৰা	পবিত্ৰ পৰাণ ;
ৰাজ সিংহাসন কিম্বা	ধৰণীৰ মাটি
দেখিবাহি তোমালোকে	সকলো সমান ।

— x —

(৩)

এদিনাখন ৰাতি খোৰাচানৰ এজন ৰজাই প্ৰসিদ্ধ বাদচাহ চুল-
তান মাহমুদ গজনবীক সপোনত দেখিলে । তেওঁ দেখিলে যে চুলতান
মাহমুদৰ গোটেইটো শৰীৰ যেন গেলি পচি নষ্ট হৈ গৈছে । মাত্ৰ
চকু দুটা বিকৃত নহৈ চাৰিও পিনে ঘূৰি ঘূৰি যেন কিবা কিবি চাই

আছে । দেশৰ জ্ঞানীলোক সকলে এই অদ্ভুত সপোনটিৰ কোনো নিগূঢ়ত্ব ক'ব নোৱাৰিলে । অৱশেষত এজন দৰবেশে ইয়াৰ ব্যাখ্যা কৰি কলে যে চুলতান মাহমুদৰ অতি আকৰ্ষিত সাম্ৰাজ্য আনৰ অধীনত আছে আৰু তেওঁ পৰলোকৰ পৰা অতি দূৰ আৰু আক্ৰেপেৰে সেইটো লক্ষ্য কৰিছে ।

কভেৰ বিখ্যাত লোক	ধৰণী বুকুত
হইছেহি সমাহিত	নাই চিন তাৰ ;
আছে মাথো নাম পৰি	এই জগতত
গইছে যদিও এবি	ইখন সংসাৰ ।

— x —

(৪)

বজাৰ এজন পুতেক বৰ চুটি চাপৰ আছিল । তেওঁ দেখিবলৈও বৰ ধুনীয়া নাছিল । কিন্তু তেওঁৰ ককায়েক ভায়েকসকল ওখ আৰু ধুনীয়া আছিল । বজাই এই চুটি চাপৰ ৰাজকুমাৰ জনক অনেক সময়ত ঘূৰা চকুৰে চাইছিল । ৰাজকুমাৰে এইটো বুজিব পাৰি এদিন পিতাকক কলে, “হে পিতা ! ডাঙৰ দীঘল মুখ লোকতকৈ চুটি চাপৰ জ্ঞানীলোক বেছি ভাল । কোনো ৰজাৰ আকৃতি ডাঙৰ হলেই তাৰ মূল্য বেছি নহয় । ছাগলী দেখিবলৈ যদিও সৰু ই হালাল (বিধেয়) আৰু পবিত্ৰ ; কিন্তু শ্ৰেষ্ঠ হাতী এটা কেতিয়াও হালাল আৰু পবিত্ৰ হ'ব নোৱাৰে ।”

চুটি চাপৰ পুতেকটিৰ কথা শুনি বজাই হাঁহিলে আৰু সভাসদ সকলেও তেওঁৰ কথা পছন্দ কৰিলে ; বজাৰ বাকী কেইটা পুতেকে শুনি মনত দুখ পালে ।

ইয়াৰ কেইদিন মান পিছত বজাৰ এজন শত্ৰুৱে তেওঁৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিলে । ভেতিয়া চুটি চাপৰ ৰাজকুমাৰ জনে এদল সৈন্য লৈ শত্ৰুদলক পৰাজয় কৰিলে । বজাই তাকে দেখি পুতেকৰ চকুত আৰু মূৰত চুমা খালে আৰু তেওঁকেই ৰাজ্যৰ ভবিষ্যত উত্তৰাধিকাৰী বুলি ঘোষণা কৰিলে ।

এই কথাত বজ্জাব বাকী কেইটা পুতেকৰ মনত হিংসাৰ ভাব জন্মিল আৰু তেওঁক হত্যা কৰিবলৈ ঝড়যন্ত্ৰ কৰিলে। বজ্জাই কথাটো গম পাই বাকী বাজকুমাৰ সকলক যথোচিত শাস্তি দিলে আৰু সাম্ৰাজ্যৰ বিভিন্ন প্ৰদেশত তেওঁলোকক শাসন কৰ্তা হিচাবে নিযুক্ত কৰিলে। এইদৰে ককায়েক ভায়েক সকলৰ মাজত শত্ৰুতাৰ অৱসান হ'ল।

যদিও দেখাত 'তুব' ক্ষুদ্ৰ অতিশয় ;

আন গিৰি মহিমাৰ সমান নহয়।

— x —

(৫)

আব দেশৰ এদল দম্ভাই এখন পাহাৰৰ ওপৰত এটা আড্ডা স্থাপন কৰিছিল। সিহঁতৰ ভয়ত দেশৰ লোক সকল কোঁচ খাই আছিল। বণিক সকলেও ভয়তে নিজৰ বেপাৰ বাণিজ্য বন্ধ কৰিবলৈ বাধ্য হৈছিল। বজ্জাব সৈন্যসকলে যথেষ্ট চেষ্টা কৰিও সিহঁতক দমন কৰিব পৰা নাছিল। কাৰণ সিহঁতৰ আশ্ৰয়ৰ স্থান পাহাৰৰ বহুত ওপৰত গোপন ঠাইত আছিল। সেই ঠাইভোখৰ কোনেও বিচাৰি উলিয়াব পৰা নাছিল।

তেতিয়া দেশৰ ডাঙৰ ডাঙৰ কৰ্মচাৰীসকল এই বিষয়ে অতি চিন্তিত হ'ল। তেওঁলোকে ভাবিলে যে এই দম্ভাসকলে এইদৰে প্ৰশ্ৰয় পালে অৱশেষত ইহঁতক দমন কৰা বৰ টান হ'ব। পিছত এইটো স্থিৰ হ'ল যে ইহঁতক বিচাৰি উলিয়াবলৈ এদল গুপ্তচৰ নিযুক্ত হওক। তেওঁলোকে পোনতে এই দলটোৰ গতিবিধি লক্ষ কৰিব। কিছু দিনৰ চেষ্টাৰ পিছত ইহঁতৰ আড্ডাটো বিচাৰি পোৱা গ'ল। তাৰ পিছত এদিনাখন ৰাতি হঠাতে এদল অতি সাহসী সৈন্যই ইহঁতক আক্ৰমণ কৰি লুটি অনা মাল বস্তুবোৰ জব্দ কৰিবলৈ আৰু দম্ভাসকলকো গ্ৰেপ্তাৰ কৰিলে। ৰাতিপুৱা ইহঁতক নি সন্মিটিৰ ওচৰত হাজিৰ কৰা হ'ল। সন্মিটি ইহঁতৰ প্ৰাণদণ্ডৰ আদেশ দিলে।

দম্ভ্যৰ দলটোত এটি কম বয়সীয়া ল'ৰা আছিল। সি মাত্ৰ যৌৱনৰ সীমাত ভৰি দিছে। মন্ত্ৰীৰ অনুবোধত বজাই লৰাটিৰ প্ৰাণ-দণ্ডৰ আদেশ বহিত কৰিলে আৰু তাৰ শুলিকাৰ ব্যৱস্থা কৰি দিলে। সকলোৱে ভাবিছিল যে লৰাটিয়ে শুলিকা পালে হয়তো সি পিছত গৈ চৰিত্ৰবান আৰু জ্ঞানী হ'ব।

লৰাটিয়ে শুলিকা পোৱাত তাৰ জ্ঞান, বুদ্ধি আৰু স্বভাৱ চৰিত্ৰত সকলোৱে আনন্দ পালে। মন্ত্ৰীয়ে এদিনাখন কথা প্ৰসঙ্গত বজাৰ আগত লৰাটিৰ বিষয়ে কলে আৰু তাৰ জ্ঞান, বুদ্ধি আৰু স্বভাৱ চৰিত্ৰৰ প্ৰশংসা কৰিলে। বজাই মিচিকিয়াই হাঁহি এটি মাৰি কলে,—

“বাঘৰ পোৱালি বাঘ হয় অৱশেষে ;
যদিও পালিত হয় মানৱৰ বেশে।”

কেই দিনমানৰ পিছত দেখা গল যে সেই লৰাটিয়ে এদল দুই প্ৰকৃতিৰ লোকৰ লগত ঘনিষ্ঠ ভাবে মিলিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে। তাৰ পিছত সি সন্মোগ পাই মন্ত্ৰী আৰু তেওঁৰ দুজন পুতেকক হত্যা কৰিলে আৰু বজাতো ধন সম্পত্তি নি দম্ভ্যৰ দলত যোগ দিলে।

বজাই এই সংবাদ পাই মনত বৰ দুখ পালে আৰু কলে,—

নহয় কুসুমোদ্যান শুকান ভূমিত ;
ইতৰৰ উপকাৰ হয়হি অহিত।

—X—

(৬)

তুবস্তুত আগ্লামাহ নামেৰে এজন বাদচাহ আছিল। তেওঁৰ ৰাজপ্ৰাসাদৰ সন্মুখত এদিনাখন এজন সৈনিকপুত্ৰক দেখা গ'ল। তেওঁৰ কপালত অসাধৰণ জ্ঞান, বিচক্ষণতা আৰু প্ৰতিভাৰ পৰিচয় পোৱা গৈছিল। শৈশৱৰ পৰাই তেওঁৰ জিভবত মহত্ব চিন প্ৰকাশ পাইছিল আৰু দেখিবলৈও লৰাটি ৰব ধনীয়া আছিল। গতিকে লৰাটিয়ে অতি সহজে বাদচাহৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিলে।

বাদচাহে সৈনিক পুত্ৰক মাতি আনি উচ্চ ৰাজ কাৰ্য্যত নিযুক্ত কৰিলে । তাকে দেখি সৈনিক পুত্ৰৰ আত্মীয় স্বজনৰ হিংসাৰ জুই জ্বলি উঠিল । সিহঁতে তেওঁৰ জীৱন নাশ কৰিবলৈ ষড়যন্ত্ৰ কৰিলে । এদিনাখন বাদচাহে কথাটো জানিব পাৰি সৈনিক পুত্ৰক সুধিলে, “মানুহে তোমাৰ শত্ৰুতা কৰে কিয় ?” সৈনিক পুত্ৰই কলে, “হুজুৰৰ অনুগ্ৰহৰ ছায়াত থাকি মই সকলোকে সন্তুষ্ট কৰিব পাৰিছোঁ ; কিন্তু হিন্দুক সকলক সন্তুষ্ট কৰিবলৈ মই কোনো উপায় পোৱা নাই । কাৰণ, সিহঁতে মোৰ অনিষ্ট কৰিহে সন্তুষ্ট হ'ব । বাদচাহে কলে,—

নিজৰ বন্ধু থাকে সহায়ত যাৰ ;
নোৱাৰে কৰিব একো শতকই তাৰ ।

কৃত্যৰ পিছত দেখা গল যে শত্ৰুৰ সকলোবোৰ চেষ্টা ব্যৰ্থ হ'ল ।

— x —

(৭)

আজমৰ এজন ৰজাই প্ৰজাসকলৰ ওপৰত অত্যন্ত অত্যাচাৰ উৎপীড়ন কৰিছিল আৰু তেওঁলোকৰ পৰা জোৰ কৰি অন্যায্য ভাবে টকা পইচা আদায় কৰি নিছিল । লাহে লাহে অত্যাচাৰৰ মাত্ৰা ইমান বাঢ়িল যে প্ৰজাসকলে দেশ এৰি পলাই যাবলৈ আৰম্ভ কৰিলে । প্ৰজা কমি যোৱাৰ লগে লগে ৰাজ্যৰ আয় উন্নতিও কমি গল আৰু ৰাজ উৰাল শূণ্য হৈ গল । চাৰিও পিনে নানা দুৰ্দশাই দেখা দিলে । এই সুযোগতে শত্ৰুৰ লোলুপ দৃষ্টি ৰাজ্যখনৰ ওপৰত পৰিল আৰু সিহঁতে ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিবলৈ প্ৰস্তুত হ'ল ।

এদিনাখন বিখ্যাত স্বাহনামা গ্ৰন্থখনি ৰাজ সভাত পাঠ কৰা হৈছিল । মন্থীয়ে কথা প্ৰসঙ্গত বজাক ক'লে যে ৰবিচন্দ্ৰৰ বন ৰজা, জনবল, আদি একোৱেই নাছিল । তথাপি তেওঁ কি দৰে ৰাজ্য লাভ কৰিলে হুজুৰে জানো সেইটো বুজিব পাৰিছে ? ৰজাই কলে, “দেশৰ

বজ্জাতো লোক তেওঁৰ অনুগত আছিল । তেওঁলোকৰ সহায়তহে তেওঁ
ৰাজ্য লাভ কৰিছিল ।” মন্ত্ৰীয়ে তেতিয়া বিনীত ভাবে বজ্জাক কলে,
“দেশৰ লোকসকলৰ সহায়তাই যেতিয়া ৰাজ্য লাভৰ প্ৰধান কাৰণ,
তেতিয়া তজ্জুৰে প্ৰজাসকলৰ ওপৰত অত্যাচাৰ উৎপাদন কৰিছে কিয় ?
তজ্জুৰৰ জানো ৰাজ্য বন্ধাৰ পিনে তেনেকুৱা মনোবোগ নাই ?”

বজ্জাই ক’লে, “কি কৰিলে প্ৰজা আৰু সৈন্যসকল অনুগত হয় ?”
মন্ত্ৰীয়ে কলে, “বজ্জাই দান আৰু অনুগ্ৰহ কৰা আবশ্যক ; তেতিয়া
হলে প্ৰজা আৰু সৈন্যসকল অনুগত হ’ব । কিন্তু তুখৰ বিষয়, তজ্জুৰৰ
ভিতৰত এই দুয়োটা মহৎ গুণৰেই অভাৱ ।

মন্ত্ৰীৰ উপদেশ বজ্জাৰ পছন্দ নহ’ল । তেওঁ থং কৰি মন্ত্ৰীক
কাৰাগাৰত বন্দী কৰি ৰাখিলে । ইয়াৰ কেইদিন মান পিছতে শত্ৰুই
বজ্জাৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ ঘোষণা কৰিলে । দেশৰ প্ৰজাই শত্ৰুৰ পক্ষ অনু-
লম্বন কৰাত শত্ৰুৰ শক্তি বাঢ়িল আৰু সেই অত্যাচাৰী বজ্জাজনৰ
ৰাজত্বৰ অন্তসান হ’ল ।

অত্যাচাৰ যদি	কৰে ভূপতিয়ে
অধীন জনৰ	ওপৰত ভাই ;
বিপদ কালত	বন্ধু সবে তাৰ
হয় বিদ্ৰোহী	উপায় নাপাই ।

—X—

(৮)

এজন বাদচাহে আজম দেশৰ এটি গোলামৰ লগত সাগৰ ভ্ৰমণ
কৰিছিল । গোলামটিয়ে আগেয়ে কেতিয়াও সাগৰ দেখা নাছিল
আৰু সাগৰ ভ্ৰমণৰ কোনো কষ্টও ভোগ কৰা নাছিল । গতিকে
সাগৰ দেখি সি বৰ ভয় পালে । সি এনেকৈ চিঞৰি চিঞৰি কান্দি-
বলৈ ধৰিলে যে জাহাজৰ লোকসকল অতিষ্ঠ হৈ উঠিল । বাদচাহো

অস্থিৰ হ'ল ; কিন্তু তাক শাস্ত কৰিবলৈ কোনো উপায় নাপালে ।

সেই জাহাজ খনত এজন বৰ 'জ্ঞানী' লোক আছিল । তেওঁ কলে যে যদি বাদচাহে অনুমতি দিয়ে তেন্তে তেওঁ এই গোলামটিক শাস্ত কৰিব পাৰে । বাদচাহে কলে, 'সি জাহাজৰ সকলোকে অতিষ্ঠ কৰি তুলিছে । যদি আপুনি তাক শাস্ত কৰিব পাৰে আমি বৰ উপকৃত হম ।

জ্ঞানী লোকজনে বাদচাহৰ অনুমতি পাই গোলামটিক সাগৰত পেলাই দিবলৈ আদেশ দিলে । তাক সাগৰত পেলাই দিয়া হ'ল । সি যেতিয়া সাগৰত পৰি ঢোকে ঢোকে পানী খাবলৈ ধৰিলে তেতিয়া তাক জাহাজত উঠাই লোৱা হ'ল । তাৰ পিছত সি মনে মনে জাহাজৰ এটি কোনত বহি থাকিল আৰু সি চিঞৰ বাখৰ বন্ধ কৰি শাস্ত কৰিলে ।

বাদচাহে আচৰিত হৈ জ্ঞানী লোকজনক সুধিলে, "আপুনি গোলামটিক কেনেকৈ শাস্ত কৰিলে ? " জ্ঞানীলোকজনে কলে, "জাহাজৰ নিৰাপত্তা সমন্ধে গোলামটোৱে একো নাজানিছিল । কষ্টত নপৰিলে মাহুহে নিৰপত্তাৰ মৰ্যাদা বুজি নাপায় । ঠিক সেই দৰে আমাৰ স্বাস্থ্য যে কেনেকুৱা অমূল্য বস্তু বেমাৰীৰ বাহিৰে আনে তাক বুজি নাপায় ।"

ক্ষুধাৰ্ত্তই পায় ঘিটো

খায় সমাদৰে ;

শাস্তিৰ আদৰ বুজি

শাস্তি হীন নৰে ।

— x —

(৯)

আজম দেশত এজন বুঢ়া বাদচাহ আছিল । তেওঁৰ বৰ ডাঙৰ বেমাৰ হৈছিল । তেওঁৰ জীৱনৰ আশা নাছিল । এনেকুৱা অৱস্থাত এদিনাখন এজন অখাবোহী দূতে তেওঁৰ ওচৰলৈ আহি খবৰ দিলে যে বাদচাহৰ সৈন্য সকলে এটি দুৰ্গ অধিকাৰ কৰিছে, শত্ৰুসকলক বন্দী

কৰা হৈছে আৰু দেশৰ জনসাধাৰণেও বাদচাহৰ অধীনতা স্বীকাৰ কৰিছে। এই কথা শুনি বাদচাহে ক'লে, “এইটো সংবাদ মোৰ কাৰণে নহয়; বৰং ই মোৰ শত্ৰু উত্তৰাধিকাৰী সকলৰ কাৰণেহে, যিসকলৰ কাৰণে মই জীৱনত বহুতো পাপ কৰিছোঁ।”

আছিল মনত এট	চিৰ আশা মোৰ
টকাবেই হব মোৰ	কামনা পূৰণ;
বাননা পূৰণ হ'ল	ভাগি গল হিয়া
নাপান বদাপি হয়	ঘৰাই জীৱন।

— X —

(১০)

এসময়ত হৰমুজ নামেৰে এজন বাদচাহ আছিল। তেওঁ পিতৃাকৰ দিনৰ এজন উজ্জ্বল বন্দা কৰি থৈছিল। মানুহে যেতিয়া তেওঁক স্মৃতিছিল যে উজ্জ্বল কি অপৰাধ হৈছে তেওঁ তেতিয়া কৈছিল, “উজ্জ্বল কোনো অপৰাধ নাই। কিন্তু মই এইটো নিশ্চয়কৈ জানোঁ যে তেওঁ মোক বৰ ভয় কৰে আৰু মোক বিশ্বাস নকৰে। মোৰ দ্বাৰা তেওঁৰ ক্ষতি হব বুলি তেওঁ সদায় সন্দেহ কৰে। গতিকে তেওঁ আমাৰ বন্ধাৰ কাৰণে মোৰ কিবা ভনিই কৰিব বুলি মোৰ ভয় হয়। জ্ঞানী লোকৰ উপদেশ অনুযায়ী এনেকৈ লোকৰ পৰা সাবধান হৈ থকা উচিত।”

দ্বিপদৰে ব'থোঁতাক	ভয়তে কানোৰে;
মেকুৰীয়ে আঘাতত	বান্ধকো আঁচোৰে।

— X —

(১১)

দামোদৰ চহৰৰ জামে মজলিচৰ কাষতে হজৰত ইয়াহুয়া (জঃ)ৰ কবৰ আছে। ভাত কিছু সময়ৰ কাৰণে এজন দৰবেশ আছিল।

এনেতে আবব দেশৰ এজন অত্যাচাৰী বজাই তাত উপস্থিত হৈ নামাজ পঢ়িলে আৰু আল্লাৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা কৰিলে,—

ধনী দুখীৰ ইয়াত কোনো ভেদ নাই ;
নগনা ধূলিৰ সম ইয়াত সবাই ।

তাৰ পিছত বজাই দৰবেশক কলে, “হুজুব ! দৰবেশ সকলৰ দোৱা (প্ৰাৰ্থনা) আল্লাৰ ওচৰত কৰল (মঞ্জুব) হয় । আপুনি দয়া কৰি মোৰ কাৰণে দোৱা কৰক যাতে মই বিপদৰ পৰা বৰ্দ্ধা পাব পাৰে” । মই* এজন শত্ৰুৰ কাৰণে চিহ্নিত হৈ আছে” ।” দৰবেশজনে উত্তৰ দি কলে, “আপুনি দুখীয়া প্ৰজাসকলৰ প্ৰতি তিল মাত্ৰও অত্যাচাৰ আৰু অবিচাৰ নকৰিব । তেতিয়া প্ৰবল শত্ৰুৱেও আপোনাৰ একে অনিষ্ট কৰিব নোৱাৰিব ।

দুখল জনক যদি কৰা অত্যাচাৰ ;
নসন্তিৰ আল্লাই অনায়ে তোমাৰ ।

— x —

(১২)

এসময়ত বাগদাদ চহৰলৈ এজন বিখ্যাত দৰবেশ আহিছিল । সেই সময়ত হাজ্জাজ ইব্রুফ নামেৰে তাত এজন বৰ অত্যাচাৰী বাদচাহ আছিল । বাদচাহে দৰবেশ জনক তেওঁৰ সভালৈ মতাই নি কলে, “হুজুব ! মোৰ মঙ্গলৰ কাৰণে আপুনি আল্লাৰ ওচৰত দোৱা (প্ৰাৰ্থনা) কৰক ।” দৰবেশে দোৱা কৰিলে, “হে আল্লাহ ! তুমি এই অত্যাচাৰী বাদচাহৰ প্ৰাণ গ্ৰহণ কৰা ।” বাদচাহে এনেকুৱা দোৱা শুনি আচৰিত হ’ল আৰু দৰবেশক ইয়াৰ কাৰণ সুধিলে । দৰবেশে কলে, “আপোনাৰ তিৰোধানত আপোনাৰ আৰু দেশবাসী সকলৰ মঙ্গল হব । কাৰণ তেতিয়া হলে আপুনি পাপ কামৰ পৰা, আৰু প্ৰজাসকল আপোনাৰ অত্যাচাৰৰ পৰা বৰ্দ্ধা পাব ।”

হেঁবা অত্যাচাৰী	থাকিব কিমান
সুদিন তোমাৰ	এই ধৰণীত ;
অত্যাচাৰতকৈ	মৰণহে ভাল
নাই সন্দেহ	জানিবা নিশ্চিত ।

— x —

(১৩)

এদিনাখন এজন অত্যাচাৰী বজাই এজন ধাৰ্মিক লোকক সুধিলে যে আটাইতকৈ শ্ৰেষ্ঠ এবাদত (উপাসনা) কি ? ধাৰ্মিক লোকজনে কলে, “দিনত টোপনি মৰাটোহে আপোনাৰ কাৰণে আটাইতকৈ শ্ৰেষ্ঠ এবাদত (উপাসনা) ; কাৰণ তেতিয়া আপুনি অন্ততঃ এইখিনি সময় অত্যাচাৰৰ পাপৰ পৰা বাচি থাকিব ।”

অত্যাচাৰী বাদচাহ	নিদ্রা গলে দিনে ;
অন্যায় পাপৰ পৰা	বাচে সি জীৱনে ।

— x —

(১৪)

এসময়ত এজন বজাই গোটেই বাতি আমোদ প্ৰমোদত কটাই দিলে । বাতিপুৰা এজন ফকিৰে অৰ্দ্ধনগ্ন অৱস্থাত জাবত কপি কপি আহি বাদচাহক কলে, “বহাৰাজ ! আপোনাৰ অজুল ধন দোঁলন্ত আছে । মনত কোনো চিন্তা ভাবনা নাই । মোৰ নিচিনা দুখীয়াসকলৰ কিষে উপায় হ'ব খোদাইহে জানে ।” ফকিৰৰ কথা শুনি বজাৰ অন্তৰত দয়া উপজিল । তেওঁ ফকিৰ জনক বহুত মুদ্রা আৰু সুন্দৰ কাপোৰ আহি দান কৰিলে । অলপ দিনৰ ভিতৰতে ফকিৰে সেই সকলোবোৰ নষ্ট কৰি পেলালে ।

কেইদিনমান পিচত নেট ফকিৰ জনে আকৌ বজাৰ ওচৰলৈ আহি

নিজৰ দুৰাৱস্থাৰ কথা কলে। ফকিৰৰ কথাও বজাই বিবক্ত হৈ কলে,
“এই অপব্যয়কাৰী ফকিৰ জনক আঁতৰাই দিয়া। মোৰ ৰাজ ভঁৰালৰ
টকা দুখীয়া নিছলাৰ অন্ন বস্ত্ৰৰ কাৰণে। অপচয়কাৰী সকল চয়তানৰ
ভায়েক। গতিকে ই সিহঁতৰ কাৰণে নহয়।”

ৰজাৰ কথা শুনি এজন মন্ত্ৰীয়ে কলে, “ভজুব ! এনেকুৱা লোকৰ
কাৰণে সামান্য ভাবে মাছিলি বৃত্তি একোটা দিলে ভাল হয়, যাতে
কোনে বকমে সিহঁতৰ জীৱন ৰক্ষা হয় আৰু অপচয় কৰিবলৈ সিহঁতে
সুযোগ নাপায়। আপোনাৰ নিচিনা এনেকুৱা এজন মৰণিয়াল সম্ৰাটে
ফকিৰ সকলক এইদৰে নিৰাশ কৰি খেদি পেলোৱাটো উচিত নহয়।”

লোভিক কদাপি তুমি নিদিবা প্ৰশ্নয় ;
দুখীয়া জনৰ প্ৰতি নহবা নিদয় ।

— X —

(১৫)

অতীত কালত এজন বাদচাহ আছিল। তেওঁ প্ৰজাসকলৰ সুখ
সুবিধাৰ প্ৰতি মুঠেই লক্ষ্য কৰা নাছিল। আনকি তেওঁ নিজৰ সৈন্য-
সকলৰ দুখ দুদৰ্শাৰ প্ৰতিও একেবাৰেই উদাসীন আছিল। সেই কাৰণে
সকলোৱে তেওঁৰ ওপৰত অসন্তুষ্ট হৈছিল। শত্ৰুৱে এই কথা জানিব
পাৰি তেওঁৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিলে। বাদচাহৰ সৈন্যসকলে আত্মৰি-
কতাৰে যুদ্ধ নকৰি পলায়ন কৰিলে। গতিকে বাদচাহৰ পৰাজয় হ’ল।

সৈন্যসকলৰ এনেকুৱা বিশ্বাসৰাতকতা দেখি এজন বন্ধুৱে এজন
সৈন্যক তাৰ কাৰণ কি সুধিলে। সেই সৈন্যজনে কলে, “যিজন বাদ-
চাহে সৈন্যসকলক টকা দিয়াৰ সময়ত কুশণালি কৰে তেওঁৰ সৈন্যসকলে
যুদ্ধ ক্ষেত্ৰত নিজৰ কৃতজ্ঞতাৰে বীৰত্ব দেখুৱাব নোৱাৰে।”

দিয়া যদি থাকিলে সৈন্যসকলক ;
দিব শিব তেওঁলোকে পাহৰি নিজক ।

— X —

(১৬)

এজন বাদচাহৰ এজন উজীৰ আছিল। উজীৰজন পদচ্যুত হৈ দৰবেশসকলৰ দলত প্ৰৱেশ কৰিলে। দৰবেশসকলৰ সংগ্ৰহত থকাত অলপ দিনৰ ভিতৰতে উজীৰৰ প্ৰকৃতি সম্পূৰ্ণ ভাবে পৰিবৰ্ত্তন হল। সংসাৰৰ প্ৰতি তেওঁৰ বৈবাগ্যৰ ভাব জন্মিল। তেওঁ দৰবেশসকলৰ মাজত প্ৰকৃত শান্তি লাভ কৰিলে।

কেইদিন মানৰ পিছত বাদচাহৰ মনৰ অৱস্থা পৰিবৰ্ত্তন হ'ল। তেওঁ সন্তুষ্ট মনে সেই পদচ্যুত হোৱা উজীৰ জনক পুনৰায় নিয়োগ পত্ৰ এখন দিলে, কিন্তু উজীৰে সেই পদটি গ্ৰহণ নকৰিলে। তেওঁ কলে, “ৰাজ কাৰ্য্যত নিযুক্ত হৈ থকাতকৈ মুক্ত হৈ থকাহে ভাল।”

উজীৰে পদ গ্ৰহণ নকৰাত বাদচাহে মনত বৰ দুখ পালে আৰু কলে, “ৰাজ কাৰ্য্য পৰিচালনা কৰিবলৈ আপোনাৰ নিচিনা জ্ঞানী লোকবহে আৱশ্যক।” উজীৰে কলে, “প্ৰকৃত জ্ঞানী লোকে কেতিয়াও তেনেকুৱা কাম গ্ৰহণ নকৰে।”

পৰাধীন জীৱনত	পায় দুখ প্ৰাণে ;
স্বাধীন জীৱন ভাই	ভাল শত গুণে।

— x —

(১৭)

বাঘৰ লগত যে কেউৰা থাকে এইটো সকলোৱে জানে। কেউ-বাৰ মাত শুনি সকলোৱে বুজিব পাৰে যে বাঘ আহিছে। এদিনাখন কোনোবা এজনে কেউৰা এটাক সুবিলে, “তুমি বাঘৰ পিছে পিছে এইদৰে ফুৰা কিয় ? ইয়াত ডোমাৰ লাভ কি ?” কেউৰাটোৱে কলে, “তুমি ৰোধহুৰ সেইটো নাজানা। ভেনেহহে শুনা,— প্ৰথম কথা এই যে বাঘ আটাইতকৈ ডাঙৰ চিকাৰী। সি চিকাৰ কৰি খোৱাৰ পিছত যি বাকী থাকে তাতেই অতি সন্দৰ্ভকৈ যোৰ খোৱাকী চলি যায়। তাৰ বাবে যি কষ্ট কৰিব লাগে। কিন্তু বৰচে আৰু বিনা কষ্টে এইদৰে খাবলৈ পোৱাটো কম ডাঙৰ কথা নহয়। দ্বিতীয় কথা হ'ল,

মই যে বাবৰ অনুচৰ সেইটো সকলোৱে জানে । গতিকে আন আন প্ৰাণীবোৰেও মোক বিশেষ সন্মান আৰু ভয় কৰে । সেয়েহে বন বিভাগত মোৰ প্ৰভাৱ কম নহয় ।” ‘মাহুহজনে কলে, “বেচ, শুনি সুখ পালে।” । পিছে তুমি তোমাৰ এনেকুৱা উপকাৰী বাঘৰ সংৰক্ষণ অতি সাবধানে এৰাই ফুৰা কিয় ? তাৰ লগত থাকিলে দেখোন তোমাৰ ভাগ্য আৰু বেছি প্ৰসন্ন হ’ব পাৰে । হয়তো তুমি তাৰ বন্ধুত পৰিণত হৈ মহান গৌৰবৰে অধিকাৰী হ’ব পাৰ।” তেতিয়া ফেউৰাটোৱে চিন্তা কৰি কলে, “তুমি অৱশ্যে বেচ যুক্তি সঙ্গত কথাকে ক’লা । কিন্তু ভাই ! সঁচা কথা কবলৈ গলে বাঘক মই সিমান বিশ্বাস কৰিব নোৱাৰে।” । সেয়েহে তাৰ পৰা কিছু দূৰত থকাটোহে ভাল বুলি মই ভাবে।”

যদি কোনোবাই	শতক বছৰে।
পূজিহি জুইক	নিতে শতবাৰ ;
পৰিলে জুইত	জানিবা নিশ্চয়
নিমিষতে পুৰি	হয় চাব খাৰ ।

সেইদৰে বাদচাহৰ অনুচৰ সকলেও বাদচাহৰ পৰা অনেক সময়ত যথেষ্ট টকা পইচা আৰু নানা উপহাৰ পায়, এইটো সঁচা ; কিন্তু অনেক সময়ত বাদচাহৰ মেজাজৰ সামান্য ব্যতিক্ৰম হলেই তেওঁলোকৰ শিবচ্ছেদো হয় । সেই কাৰণে বাদচাহৰ মেজাজৰ প্ৰতি অনুচৰ সকলে লক্ষ্য ৰখা উচিত ।

— X —

(১৮)

মোৰ এজন বন্ধু বৰ ছুখীয়া আছিল । তেওঁ অনেক সময়ত মোৰ আগত তেওঁৰ দুৰৱস্থাৰ কথা কৈছিল । তেওঁৰ আয় কম, কিন্তু সংসাৰৰ ব্যয় বহুত । কোনো বকমেই কুসাৰ নোৱাৰে । মাজে সময়ে তেওঁ বিদেশলৈ যোৱাৰ ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰে । ডেউয়াহলে তাত কোনো বন্ধু থাকে তেওঁৰ দুখ দুৰ্গতি দেখা নাপাব ।

বিদেশত বহুলোক

থাকে অমাহাবে ;

মৰিলেও চকুপানী

এটুপি নপাবে ।

কিন্তু তেওঁ শত্ৰুসকলৰ অপবাদক ভয় কৰিলে। সিহঁতে এই বুলি হাঁহিব যে কাপুকুমে পৰিয়ালটিক তুখ কষ্টত পেলাই থৈ নিজৰ সুখ বিচাৰি বিদেশলৈ গৈছে।

এদিনাখন সেই বন্ধুজনে মোক আহি কলে, “আপুনি জানেন, গণিত শাস্ত্ৰত মোৰ যথেষ্ট জ্ঞান আছে। যদি আপুনি অনুগ্রহ কৰি মোক হিচাপ বিভাগৰ এটি স্থায়ী চাকৰিত স্থান দিয়ে তেন্তে জীৱনৰ বাকী কেইটা দিন অভাৱত নপৰাকৈ অলপ শান্তিত হয়তো কটাব পাৰোঁ।”

মই কলোঁ, “চৰকাৰী চাকৰিত আশা আৰু ভয় দুটা দিশ আছে।” বন্ধুজনে কলে, “অন্যায় কৰিলেহে ভয়ৰ কাৰণ থাকে। নিৰ্দোষী লোকৰ ভয়ৰ কোনো কাৰণ নাই।” মই কলোঁ, “আপোনাৰ জ্ঞান আৰু বুদ্ধি আছে সঁচা। কিন্তু আপোনাৰ শত্ৰুসকলে যদি ষড়যন্ত্ৰ কৰি আপোনাৰ বিৰুদ্ধে এটি ভীষণ অভিযোগ সন্মুখত পৰি তেন্তে আপোনাক কোনে বক্ষা কৰিব?”

মই যেতিয়া দেখিলো যে মোৰ এই কথাত বন্ধু অলপ বিবৰ্ত্ত হ’ল, মই তেওঁক নি হিচাপ বিভাগৰ এটি সৰু চাকৰিত সুমুৱাই দিলোঁ। অলপ দিনৰ ভিতৰতে কাৰ্য্যদক্ষতা আৰু সং স্বভাৱৰ গুণত বন্ধুজনে উচ্চতৰ বাক্য কাৰ্য্যালৈ উন্নীত হ’ল। তাৰ পিছত তেওঁ সন্মুখত পৰি দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰি অতি অলপ সময়ৰ ভিতৰতে এটি ডাঙৰ পদত নিযুক্ত হ’ল। মই শুনি বৰ সুখ পালোঁ।

তাৰ পিছত মই সেই বন্ধু জনক এদিনাখন অতি দুবৰাহাত বাস্তৱত লগ পাই সুধিলোঁ যে তেওঁৰ কি হৈছে। তেওঁ কলে, “আপুনি মোক যি কৈছিল সেইটোৱেই হৈছে। কিছুমান মাহুৰ মোৰ উন্নতি দেখি শত্ৰু হৈ পৰিল। সিহঁতে ষড়যন্ত্ৰ কৰি মোৰ বিৰুদ্ধে এটি ভীষণ অভিযোগ বাদচাহৰ ওচৰত দাখিল কৰিলে। সেই অভিযোগৰ লগত মোৰ কোনো সন্দেহ নাই। অথচ বাদচাহে প্রকৃত ঘটনা বুজিবলৈ চেষ্টা নকৰি মোক বন্দী কৰিলে আৰু নানা বকম শাস্তি দিলে।”

বন্ধুৰ এই ছবৰুৱা দেখি মোৰ মনত বৰ দুখ লাগিল। মই কলোঁ, “এই বিষয়ে দেখোন মই আপোনাক পূৰ্বেই ইঙ্গিত দিছিলোঁ। কিন্তু আপুনি তালৈ ক্ৰক্ষেপ নকৰি মোৰ ওপৰত অসন্তুষ্ট হৈছিল। চৰকাৰী চাকৰি সমূহ ভ্ৰমণৰ দৰে। ইয়াত লাভো আছে বিপদো আছে। ইয়াত যথেষ্ট ধন সম্পদো পাব পাৰে আৰু তুফানত নিম্জৰ প্ৰাণো যাব পাৰে।”

জানিবা সততে ভাই সমুদ্র ভ্ৰমণে ;
কোৱে পায় ধন বড় কোৱে মৰে প্ৰাণে।

— x —

(১৯)

মোৰ কেইজনমান ধৰ্ম বন্ধু আল্লাৰ পথৰ পথিক আছিল। তেওঁ-লোকক দেখিলে প্ৰকৃত সাধক দৰবেশ বুলি অনুমান হৈছিল। এজন উচ্চ পদস্থ ধনীলোকে তেওঁলোকৰ বিষয়ে উচ্চ ধাৰণা পোষণ কৰিছিল। তেওঁলোকৰ সেই কাৰণে জীৱিকা নিৰ্বাহৰ বাবে তেওঁ নিয়মিত বৃত্তিৰ ব্যৱস্থা কৰি দিছিল।

এদিনাখন তেওঁলোকৰ এজনে হঠাতে এনেকুৱা এটি অনায়াস কাম কৰি পেলালে, যিটো সাধক দৰবেশ সকলৰ কাৰণে মুঠেই উপযোগী নহয়। সেই ধনী মানুহজনে কথাটো শুনি তেওঁলোকৰ বৃত্তি বন্ধ কৰি দিলে। তেতিয়া সেই দৰবেশ সকলৰ অৱস্থা বৰ বেয়া হ’ল। সমাজৰ চকুত তেওঁলোকৰ মূল্য একেবাৰেই কমি গ’ল।

মই তেওঁলোকৰ ছবৰুৱা দেখি মনত বৰ দুখ পালোঁ। আৰু তেওঁ-লোকে যাতে আগৰ বৃত্তি নিয়মিত ভাবে পায় তাৰ বাবে চেষ্টা কৰি এদিনাখন সেই উচ্চ পদস্থ ধনী মানুহজনৰ ঘৰত উপস্থিত হ’লোঁগৈ। কিন্তু দ্বাৰোৱানে মোক ভিতৰত প্ৰৱেশ কৰিবলৈ নিদিলে।

তেওঁৰ পাবিষদ সকলৰ কিছুমানে মোৰ আগন্তুকৰ বাতৰি পাই মোক সন্মান আৰ্হান কৰিলে আৰু উচ্চতম আসনত মোক বহু-বলৈ চেষ্টা কৰিলে। কিন্তু মই বিনীত ভাবে নিম্ন আসনতহে বহিলোঁ।

ভাব পিছত নানা বকম কথা বতৰা আৰম্ভ হ'ল। লাহে লাহে দৰ-
বেশ সকলৰে কথা ওলাল। মই কলোঁ :—

আল্লাহ ক্ষমাশীল। এই মৰততো ;
সবাকো জীৱিকা দিয়ে শতক দোষতো।

সেই ধনী মানুহজনে মোৰ কথা যিনি অতি মূল্যবান বুলি গ্ৰহণ
কৰিলে আৰু দৰবেশ সকলৰ আগৰ বৃত্তিবোৰ যথা নিয়মে দি থাকিবলৈ
আদেশ দিলে। আনকি বন্ধ কৰি বখা বৃত্তিৰ ধনখিনিকো খুৰাই
দিবলৈ তেওঁ হুকুম দিলে। মই তেওঁৰ এই উদাৰতাত অতি আন-
ন্দেৰে আল্লাৰ ওচৰত বৃত্তান্তত প্ৰকাশ কৰিলোঁ।

— x —

(১০)

এজন বজাই উত্তৰাধিকাৰী সূত্ৰ পিতাকৰ প্ৰচুৰ ধন সম্পত্তি
লাভ কৰিলে। তেওঁ সেইবোৰ পায়েই মুক্ত হস্তে দান কৰিবলৈ ধৰিলে।
ওজা আৰু সৈন্য সকলেও প্ৰচুৰ পৰিমাণে বাজাৰ ভঁৰালৰ পৰা ধন
দেলত লাভ কৰিলে। কোনো সেইবোৰৰ পৰা বঞ্চিত নহ'ল।

এদিনাখন বজাৰ এজন সভাসদে তেওঁক উপদেশ দি কলে, “জুৰু !
পূৰ্ববৰ্ত্তী বজাসকলে কিমান যত্ন কৰি এই ধনবোৰ সঁচি থৈ গৈছে।
বিশেষ প্ৰয়োজনৰ সময়ত এই ধনবোৰ কামত লাগিব, এটোটে তেওঁ-
লোকৰ উদ্বেগ আছিল। চাৰিও পিনে অনেক শত্ৰু আছে ; কেতিয়া
কি বিপদ আহি কোনেও কব নোৱাৰে। অধিক দান কৰিলে হয়তো
প্ৰয়োজনৰ সময়ত নিকপাৰ হব লগাও হব পাৰে।”

বজাই এই উপদেশত বিবৰ্ত্ত হৈ সভাসদ জনক ধমকি দি কলে,
“আল্লাই মোক এটো বাজাৰখন ভোগ কৰিবলৈ আৰু দান কৰিবলৈহে
দিছে, চৌকিদাৰৰ দৰে ধন সম্পদ পহৰা দিবলৈ নহয়।”

নিদিলে জুইত ধূপ সৌৰভ নোলায় ;
নকবিলে অৰ্থ দান উপকাৰ নহয়।

নোবোৱে যদিহে বীজ
দানত মহত্ব বাঢ়ে

গছ যে নহয় ;
জানিবা নিশ্চয় ।

(অধিক দান আৰু অধিক সঞ্চয় এই দুয়োটা চৰম মতৰ মধ্য পন্থা-
টোহে ইছলামে অনুমোদন কৰে । জ্ঞানীলোকে সেই মধ্য পন্থাটোহে
অবলম্বন কৰে । —অনুবাদক) ।

— x —

(২১)

এসময়ত নওছেৰোৱা নামেৰে এজন বৰ সুবিচাৰক বাদচাহ আছিল ।
এদিনাখন যুগয়া কৰিবলৈ যাওঁতে তাত আঞ্জা বান্ধিবলৈ লোণৰ আৱ-
শ্যক হ'ল । তেতিয়া তেওঁৰ এজন অনুচৰ ওচৰৰ গাৱঁৰ পৰা লোণ
আনিবলৈ ওলাল । বাদচাহে কলে, “লোণ কিনি আনিবা, কেতিয়াও
মূল্য নিদিয়াকৈ নানিবা ।” এজন লগৰীয়াই কলে, “অলপ লোণৰহে
আৱশ্যক । এই খিনি খুজি আনিলে কি লোকচান হব ? এনেকুৱা
সামান্য বস্তুৰ মূল্য সাধাৰণতে কোনেও নলয় ।” বাদচাহে কলে,
“অত্যাচাৰ উৎপীড়নৰ ভিত্তি পোন প্ৰথমে সামান্য ভাবে থাকে, পিছত
ই বাঢ়ি গৈ ইমান বেছি হয় যে দেখিলে আচৰিত হব লাগে ।”

যদিহে বজাই
মাথো এটি ফল
অনুচৰ সবে
শিপাবে সইতে

কৰেহি গ্ৰহণ
তেওঁৰ প্ৰজাৰ ;
আনিব উভালি
গছ ডালি তাৰ ।

বেছিতো নহয়
যদিহে বজাই
হাজাৰ হাজাৰ
গই সেনাপতি

মাথো ছুটা কণী
কৰেহি গ্ৰহণ ;
প্ৰজাৰ কুকুৰা
কৰিব হৰণ ।

— x —

(২২)

পাৰশ্ৰুত এজন বৰ ন্যায় পৰায়ণ বাদুচাহ আছিল। তেওঁৰ এজন সহকাৰী উচ্চ পদস্থ কৰ্মচাৰীয়ে প্ৰজাৰ ওপৰত বৰ অন্যায় অত্যাচাৰ কৰিছিল। নানা বকমে তেওঁলোকৰ অৰ্থ শোষণৰ দ্বাৰা তেওঁ বাদুচাহৰ আয় বঢ়াবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। তেওঁৰ ধাৰণা আছিল তেনেকুৱা কৰিলে বাদুচাহে তেওঁৰ ওপৰত সন্তুষ্ট হ'ব। কিন্তু ফল বিপৰীত হ'ল। বাদুচাহজন বৰ ন্যায়পৰায়ণ আছিল। তেওঁ যেতিয়া গম পাল যে তেওঁৰ অধীনস্থ কৰ্মচাৰীজনে প্ৰজাৰ ওপৰত অন্যায় অত্যাচাৰ কৰিছে, তেতিয়া তেওঁ ক্ষমা নকৰিলে। তেওঁ কৰ্মচাৰীজনক ধৰাই নি প্ৰাণ-দণ্ড দিলে।

বজাৰ সন্তোষ যদি	কৰা আকিঞ্চন ;
প্ৰজাৰ মঙ্গল তুমি	কৰিবা সাধন।
শ্ৰষ্টাৰ অনুগ্ৰহ	যদিহে বিচৰা ;
সৃষ্টিৰ কল্যাণত	হ'বা আশ্বহাৰ।

— x —

(২৩)

এসময়ত এজন অত্যাচাৰী লোকে এজন নিৰীহ লোকৰ মূৰত শিলেৰে আঘাত কৰিছিল। বেচেৰাৰ প্ৰতিশোধ লবলৈ শক্তি নাছিল। গতিকে তেওঁ সেই অত্যাচাৰ নীৰৱে সজ্ঞ কৰিছিল। যিটো শিলেৰে মৰা হৈছিল সেই শিলটো। কিন্তু তেওঁ বৰ সান্নিধ্যত তুলি থৈছিল।

কেইদিনমান পিছত সেই অত্যাচাৰী লোকজন কিবা এটা অপৰাধৰ কাৰণে বন্দী হ'ল আৰু বজাই তাক এটা কুঁৱাৰ ভিতৰত আবদ্ধ কৰি থলে। আগৰ সেই শিলৰ আঘাত পোৱা মানুহজনে এই সংবাদ পালে। তেওঁ সেই কুঁৱাটোৰ কাষলৈ আহিল আৰু ওপৰৰ পৰা সেই অত্যাচাৰীজনৰ মূৰত আগৰ সেই শিলটো মাৰি দিলে।

অত্যাচাৰী লোকজনে এইটো দেখি কুঁৱাৰ ভিতৰৰ পৰা সুধিলে “তুমি কোন ? কেলেই তুমি মোক এইদৰে বিনা কাৰণে

‘আঘাত কৰিছা ?’ ওপৰৰ পৰা সেই মানুহজনে কলে, “তুমি মোক চিনা নাইনে ? মই অমুক । অমুক তাৰিখে তুমি মোক বিনা কাৰণে এই শিলটোৰে আঘাত কৰিছিল। ইমান দিনে মই তাৰ প্ৰতিশোধ ল’ব পৰা নাছিলোঁ । আজিহে উপযুক্ত সুযোগ পাই তাৰ প্ৰতিশোধ ললে ।

কৰে যদি অত্যাচাৰ	কোনে ছৰাচাৰে ;
বৃদ্ধিমান লোকে তাৰ	সুযোগ বিচাৰে ।
যিদিনা সুযোগ তাৰ	মিলে জীৱনত ;
অতি শোকে প্ৰতিশোধ	লয় সি-দিনত ।

— x —

(২৪)

এসময়ত এজন বাদচাহৰ বেমাৰ হৈছিল । তেওঁৰ জীৱনৰ আশা মাছিল । ডাক্তৰ সকলে একে বাক্য কলে যে এই বেমাৰৰ কোনো ঔষধ নাই । তেওঁলোকে কলে যে যদি বিশেষ ধৰণৰ গুণ থকা কোমোৰা কম বয়সীয়া যুৱকে নিজৰ জীৱন দিবলৈ সন্মত হয় তেন্তে তাৰ কলিজাৰ দ্বাৰা ঔষধ তৈয়াৰ কৰি বাদচাহক খুৱালে তেওঁৰ জীৱন বৰ্দ্ধা হ’ব পাৰে ।

চাৰিও পিনে অন্বেষণৰ ধুম পৰিল । ডাক্তৰ সকলে যি যি গুণ থকা ল’ৰাৰ কথা কৈছিল এখন গাঁৱত তেনেকুৱা ল’ৰা এটি পোৱা গ’ল । তাৰ মাক দেউতাকে বাদচাহৰ পৰা বহুত টকা পইচা পাই আনন্দেৰে লৰাটিক বাদচাহৰ হাতত গতাই দিলে । ইপিনে কাজীয়েও (বিচাৰকেও) বায় দিলে যে বাদচাহৰ জীৱন বৰ্দ্ধাৰ কাৰণে এজন সাধাৰণ লোকৰ জীৱন নষ্ট কৰা যাব পাৰে ।

কটোৱালে লৰাটিক হত্যা কৰিবলৈ প্ৰস্তুত হ’ল । লৰাটিয়ে তেতিয়া আকাশৰ পিনে চাই হাঁহিলে । বাদচাহে দেখি সুধিলে, “এই অৱস্থাত হাঁহৰ কাৰণ কি ?” লৰাটিয়ে উত্তৰ দি কলে, “সন্ধানৰ

আবদার পিতৃ-মাতৃৰ ওচৰত খাটে । মাগুহে কাজীৰ ওচৰত বিচাৰ
বিচাৰে । প্রজাই বিপদত বাদচাহৰ ওচৰত আশ্রয় বিচাৰে । মোৰ মা
দেউতাই সামান্য অৰ্থৰ বিনিময়ত মোক বিকিলে । কাজীয়ে মোক
হতা কৰিব পাৰে বুলি বায় দিলে । আপুনিও বাদচাহ হৈ মোৰ
প্রাণ নাশত নিজৰ কল্যাণ দেখিছে । জগতত মোৰ আন কোনো
আশ্রয়ৰ স্থান নাই । গতিকে মই সৰ্ব শক্তিমান আল্লাৰ ওচ-
ৰত আশ্রয় বিচাৰিছোঁ ।”

ইটোহে বিধান যদি হে খোদা তোমাৰ ;
তোমাৰ ওচৰে চাওঁ তোমাৰ বিচাৰ ।

লৰাটিৰ কথা শুনি বাদচাহৰ মনত দয়া উপজিল । তেওঁৰ চকুৰ
পৰা চকুলো ববলৈ ধৰিলে । তেওঁ প্রাণৰ আবেগত কৈ উঠিল,
“এনেকুৱা এটি নিৰ্দোষী লৰাৰ প্রাণ নাশ” কৰাটোক মোৰ মৃত্যু বহু
শ্রেয় ।” এইবুলি কৈ তেওঁ লৰাটিক অতি স্নেহেৰে কোলাত
তুলি ললে আৰু তাৰ মূৰত আৰু চকুত চুমা খাবলৈ ধৰিলে । অৱ-
শেষত তেওঁ তাক বততে, ধন বস্তু পুৰস্কাৰ দি মুক্ত কৰি দিলে ।

ইপিনে সেই সপ্তাহতে বাদচাহেও বেমাৰৰ পৰা আৰোগ্য লাভ
কৰিলে ।

— x —

(১৫)

এজন বাদচাহৰ এজন উচ্চ পদস্থ কৰ্মচাৰী আছিল । তেওঁৰ
অভাৱ চৰিত্ৰ আতি সুন্দৰ । সকলোৱে তেওঁক ভাল পাইছিল ।
সাক্ষাৎ হলে তেওঁ সকলোকে সন্মান কৰিছিল আৰু অসাক্ষাতত তেওঁ
সকলোৰে প্রশংসা কৰিছিল ।

এদিনাখন হঠাতে বাদচাহে তেওঁৰ কিবা এটা কামত বিবৰ্ত্ত হৈ
তেওঁক অৰ্ধদণ্ডসহ কাৰাগাৰত বন্দী কৰিলে । “বাজীৰীৰ প্ৰেমবীৰকল
আগৰ পৰাই তেওঁৰ ভণ্ডত খুঁৱি আৰু অনেক কামৰ বাবে তেওঁৰ ওচ-

বত কৃতজ্ঞ আছিল। সেই কাৰণে তেওঁৰ লগত সেই গ্ৰহবীৰসকলে
সং বাৱহাৰ কৰিছিল আৰু তেওঁক কোনো এটি টান কথাও কোৱা
নাছিল।

এই কথা গম পাই ওচৰৰ এজন বজাই সেই কৰ্মচাৰীজনক
হাত কৰি লবলৈ সংকল্প কৰিলে। সেই অনুযায়ী বজা জনে তেওঁলৈ
এই বুলি গোপনে এখন চিঠিও লিখিলে, “আপোনাৰ প্ৰভুৱে আপো-
নাৰ দৰে এজন মহানলোকৰ মূল্য বুজি আপোনাক কাৰাগাৰত
বন্দী কৰিছে। যদি আপুনি আমাৰ ইয়ালৈ আহে তেন্তে আমি
আপোনাক উচ্চতৰ বাক্য কাৰ্য্যত নিযুক্ত কৰিব পাৰিম। তজ্জ-
পৰি আপোনাৰ মনোবাঞ্ছা পূৰ্ণ কৰিবলৈ আমি সাধ্য অনুযায়ী চেষ্টা
কৰিম। এই বাক্যৰ জন সাধাৰণে আপোনাৰ গুণাগুণৰ বাবে বাট
চাই আছে। অনুগ্ৰহ কৰি আপোনাৰ অভিপ্ৰায় জনাব।”

কৰ্মচাৰীজনে চিঠিখন পাই বৰ চিন্তিত হ’ল। তেওঁ চিঠিখনিৰ
আন পিঠিত এনেকুৱা ভাবে চমুকৈ উত্তৰ লিখি দিলে যাতে প্ৰকাশ
পালেও কোনো গোলমাল নঘটে।

এজন মানুহে এই কথাটো জানি বাদচাহক কলে। বাদচাহে
খবৰ পাই সেই প্ৰত্ৰবাহক জনক ধৰাই নিলে। তাৰ ওচৰত চিঠি-
খনি পোৱা গ’ল। তাত লিখা আছিল, “অধীনৰ বিষয়ে আপোনা-
লোকৰ নিচিনা মহৎ লোকৰ ধাৰণা মুঠেই সত্য নহয়। আপোনা-
লোকে মোৰ ওচৰলৈ যি প্ৰস্তাৱ পঠাইছে সেই অনুযায়ী কাম কৰাটো
অধীনৰ পক্ষে সম্ভৱপৰ নহয়। কাৰণ অধীন এই বাক্য বংশৰ অনু-
গ্ৰহতেই চিৰ দিন প্ৰতি পালিত। বাদচাহৰ মনো ভাৱৰ সামান্য
পৰিৱৰ্ত্তনৰ কাৰণে ইমান ক্ষিৰ-প্ৰতি পালকৰ প্ৰজ্ঞা, কেতিয়াও অকু-
তজ্ঞ হ’ব নোৱাৰে।”

চিৰ দিন যিয়ে

কৰিলে তোমাৰ

যদি কৰে তেওঁ

একে দুখ দুৰি

নানা উপকাৰ

অশেষ মতনে

কুঠাতে অন্যান্য

নকৰিবা মনে।

বাদচাহে কর্মচারীজনৰ কর্তব্যপৰায়নতা আৰু প্ৰভু ভক্তি দেখি মুগ্ধ হ'ল। তেওঁ সেই মুহূৰ্ত্ততে কর্মচারীজনক মুক্তি দিলে আৰু যথেষ্ট ধন সম্পদ আৰু উপহাৰ দান কৰি তেওঁৰ ওচৰত কৰ্মা খুজিলে। কর্মচারী জনে কলে, “হুজুৰ! মই এইটো আপোনাৰ অপৰাধ বুলি ভবা নাই। এইটো আছিল আল্লাহ বিধান। আপুনি মোৰ আক্ৰমণ প্ৰভু। গতিকে আপোনাৰ হাতত মোৰ এই দুখ মোৰ পক্ষে শীতি-কৰ হৈছে। মই বহুত প্ৰকাৰে হুজুৰৰ ওচৰত কৃতজ্ঞ।” জ্ঞানী লোকে কয় -

দিয়ে যদি দুখ	তোমাৰ মালিকে
কেতিয়াও তুমি	নহবা দুখিত্ৰ;
পুৰস্কৃত তুমি	হবা অৱশেষে
তেওঁৰ হাতত	হই হৰষিত।

— x —

(২৬)

আববত এজন বৰ নায়পৰায়ণ বাদচাহ আছিল। এদিনাখন তেওঁৰ কর্মচারীসকলৰ কাম কাজবোৰৰ সমালোচনা কৰি তেওঁ কলে যে—অমুকজন কর্মচারীৰ বেতন আৰু পদ মৰ্য্যাদা বঢ়াই দিব লাগে; কাৰণ তেওঁ সন্মায় কামত মনোযোগ লি থাকে আৰু বাদচাহৰ সন্ত-প্ৰতিব পিনে লক্ষ্য ৰাখে। তেওঁ কেতিয়াও হাঁহি খেদালি কৰি নাইবা এলোহুৱা হৈ সৰু নষ্ট নকৰে। এই কথা শুনি এজন কৰ্মচাৰীয়ে আবেগত চিঞৰি উঠিল। মানুহবিলাকে যেতিয়া তেওঁৰ কি হৈছে বুলি শুনিলে তেওঁ কলে, “আল্লাই মানুহবিলাকৰ ওপৰত নিদৰে বিচাৰ কৰিব তাৰ নমুনা মই ইয়াতে দেখা পাইছোঁ। যিয়ে সন্মায় আল্লাহ কামত ব্যস্ত থাকে আৰু তেওঁৰ সন্ত-প্ৰতি কামনা কৰি সন্ম নষ্ট নকৰে পৰকালত তেওঁৰ মৰ্য্যাদা আৰু পুৰস্কৃত এই বৰক বৃত্তি পাব।”

আল্লাৰ কাৰণে	কৰে যিয়ে কাম
নকৰি সময়	নষ্ট অৰাবত ;
মহা পুৰুষৰ	পাব সেইজনে
পৰিকালে ভাই	আল্লাৰ হাতত ।

— x —

(১৭)

এসময়ত এজন বৰ অত্যাচাৰী লোক আছিল । সি দুখীয়া লোকৰ পৰা জোৰ কৰি অতি কম মূল্যতে খৰি কিনিছিল আৰু সেইবোৰ ধনী লোকসকলৰ ওচৰত বেছি মূল্যত বিকিছিল ।
এইটো দেখি এজন বৰ মৰমীয়াল মানুহে এদিন তাক কলে,—

সাপ নেকি তুমি ?	যাকে দেখা পোৱা
কামুৰি দাঁতেৰে	কৰা বধ প্ৰাণ ;
কৈচা নেকি তুমি ?	যতে আহি বহা
সমূলে উজাৰ	কৰা সেই স্থান ।

জগত বাসীৰ	ওপৰত যদি
কৰা অত্যাচাৰ	নিজকে পাহৰি ;
পীড়িত জনৰ	হুমুনিয়াহত
খোদাৰ আসন	উঠিবহি লবি ।

‘অত্যাচাৰীজন তেওঁৰ কথাত বিবৰ্ত্ত হ’ল । এই অমূল্য উপদেশটো শুনি সি মুঠেই মন নিৰিলে ।

কেইদিনমান পিছত এদিনাখন ৰাতি বাহুনি দৰৰ পৰা কেনে-বাটক জুই আহি তাৰ কাঠৰ গুদামত লাগিল । তাৰ সকলোবোৰ মাল বস্তু সেই জুইত পুৰি ছাই হৈ গ’ল । বেচকাই উপায় নাপাই মকৰ বিহুৰ এৰি সেই ছাইক ওপৰতে আসন গ্ৰহণ কৰিলে । ইতি-মধ্যে সেই উপদেশ দিয়া মৰমীয়াল লোকটি ঘটনাক্ৰমে সেই ঠাইত

উপস্থিত হৈ শুনিবল পালে, অত্যাচারীজনে তাব বন্ধুকলক। কৈ
থাকে, “মোৰ ঘৰত কেনেকৈ জুই লাগিল একোকে বুজিব পৰা নাই।”
তেওঁ আগবাঢ়ি গৈ কলে, “বুজিব পৰা নাই ? তুমি জখীয়া লোক-
সকলৰ অন্তৰত যি জুই জ্বলাই বদছিল। সেই জুইৰ শিখাৰ পৰা এই
অগ্নি কাণ্ড ঘটিছে।

আহত জন্মৰ	মনৰ বেদনা
কাহানিও ভাই	নহয় বিফল ;
সেই বেদনাৰ	জুইৰ শিখাই
অন্যায়কাৰীক	কাৰে বিফল।

মহা পবাক্ৰমী সম্রাট কায়খচ্ৰ'ৰ ৰাজমুকুটত নিম্ন নিখিত কবি-
গাটি লিখা আছিল—

এই ধৰণীত	কত মহাজন
হল সময়ত	নাৰে বিলীন ;
পালে ৰাজ্য মন	যিদৰে হাতত
যাব সেই দৰে	আনলৈ এদিন।

— x —

(১৮)

এজন লোক কুস্তী খেলাত অসাধৰণ ওস্তাদ আছিল। এই
বিদ্যাও তেওঁৰ সমকক্ষ সেই সময়ত আন কোনো নাছিল। আন
আন ওস্তাদসকলেও তেওঁক ওস্তাদ বুলি স্বীকাৰ কৰিছিল। তেওঁ
৩৬০ টা কুস্তীখেলাৰ কোশল জানিছিল।

এওঁৰ এজন বৰ প্ৰিয় শিষ্য আছিল। তেওঁ বিশেষ ধৰেৰে
সেই শিষ্যজনক কুস্তীৰ প্ৰায় আটাইবোৰ কোশল শিক্ষা দিছিল।
মাত্ৰ এট কোশল তেওঁ শিষ্যজনক শিকোৱা নাছিল। কাৰণ তেওঁ
জানিছিল যে তেওঁৰ এই কোশলটোৱে এদিন তেওঁক বিপদৰ পৰা
বচাব।

সেই বৃদ্ধ শিষ্যজনৰ মনত অহঙ্কাৰ ভাব আছিল। এদিনাখন

সি কথা প্রসঙ্গত বাদচাহৰ আগত কলে, “ওস্তাদ জনক মই শিক্ষা দাতা হিচাবে সম্মান কৰে।। নহলে কুস্তীৰ কোশলত বা শাৰীৰিক শক্তিত তেওঁতকৈ মই কোনো গুণে কম নহওঁ।”

যুৱকটিৰ এনেকুৱা উদ্ধত কথাত বাদচাহ অতি বিবৰু হ’ল। এদিনাখন বাদচাহে এখন বহল পথাৰত কুস্তী খেলাৰ আয়োজন কৰিলে। দেশৰ উজিৰ, নাজিৰ, আদি প্ৰধান প্ৰধান লোকসকল তাত সমবেত হ’ল। ওস্তাদজনে বুজিলে যে এই যুৱক শিষ্যটি শাৰীৰিক শক্তিত তেওঁতকৈ শ্ৰেষ্ঠ। গতিকে তেওঁ তাক কুস্তাৰ যিটো কোশল শিকোৱা নাই সেইটোৱে তেওঁৰ একমাত্ৰ সম্বল।

অৱিলম্বে গুৰু শিষ্যৰ মাজত কুস্তীখেল আৰম্ভ হ’ল। গুৰুৱে শিষ্যক নিশিকোৱা কোশলটো অবলম্বন কৰিলে। শিষ্যই ইয়াক প্ৰতি-বোধ কৰিবলৈ নিকপায় হৈ পৰিল। গুৰুৱে তাক দুয়োখন হাতেৰে গ্ৰবণ ওপৰলৈ তুলি নি মাটিত ধমকৈ পেলাই দিলে। চাৰিওপিনে সমবেত লোকসকলৰ মাজত আনন্দৰ ৰোল উঠিল।

বাদচাহ অতি আনন্দিত হ’ল আৰু ওস্তাদ জনক যথেষ্ট পুৰস্কাৰ আৰু সম্বাদজনক উপহাৰ দান কৰিলে। তাৰ পিছত তেওঁ সেই উদ্ধত যুৱক শিষ্যটিক বহুতো তিৰস্কাৰ কৰিলে। শিষ্যটিয়ে নিজৰ ওস্তাদৰ লগত সমকক্ষতাৰ দাবী কৰি বৰ লাজ পালে। সি কলে, “মোৰ ওস্তাদজন শক্তিত মোতকৈ জেটো বুলি প্ৰমাণিত হোৱা নাই। কিন্তু কি কৰিম! তেওঁ মোক কুস্তীৰ আটাইবোৰ কোশল শিকোৱা নাছিল। সেই কাৰণেই মই আজি পৰাজিত হলেঁ।।”

ওস্তাদজনে মিচিকীয়াই হাঁহি মাৰি কলে যে জ্ঞানী লোকে এই কাৰণেই কয়, “কোনো বন্ধুকে তুমি ইমান শক্তিশালী নকৰিবা যে তেওঁ ইচ্ছা কৰিলেই তোমাৰ লগত শত্ৰুতা কৰি জয়ী হ’ব পাৰে।”

কৃতদাতা বুলি	নাই কোনো বস্তু
যদিওবা আছে	কোনোও নকৰে ;
মোৰে ওচৰত	শিক্ষি ভীৰ খেলা
মোকে মাৰিবলৈ	সি লক্ষ্য কৰে।

(২১)

এসময়ত এজন দৰবেশ এখন মুকলি ঠাইত অকলে বাস কৰি আছিল। এদিনাখন এজন বাদচাহ তেওঁৰ ওচৰেদি গৈ আছিল। দৰবেশ জনৰ অস্থৰ সদায় সজ্জাবোৰে পূৰ্ণ। তেওঁ কাৰো ওচৰত কোনো বস্তু নিবিচাৰে। গতিকে তেওঁ বাদচাহৰ প্ৰতি কোনো ক্ৰোধেপ নকৰিলে। গতিকে বাদচাহৰ প্ৰভুত্ব গোঁৱৰ ক্ষুদ্ৰ হল। তেওঁ কলে, “আজি কালিৰ এইবোৰ ভূষণধাৰী ফকিৰৰ দল পশুৰ দৰে। ইহঁতৰ ভিতৰত ভদ্ৰতা বা মনুষ্যত্ব একেবাৰেই নাই।”

উজিৰে দৰবেশৰ ওচৰলৈ গৈ কলে, “হেৰি সাধু পুৰুষ! আপোনাৰ ওচৰেদি দেশৰ অধিপতি বাদচাহ গ’ল। আপুনি তেওঁৰ প্ৰতি অকণো সন্মান নেদেখুৱালে। আনকি তেওঁৰ প্ৰতি আপুনি কোনো ক্ৰোধপকে নকৰিলে। এইটো কেনেকুৱা কথা? সম্ৰাটৰ প্ৰতি জানো আপোনাৰ কোনো কৰ্ত্তব্য নাই?” দৰবেশজনে কলে “আপুনি বাদচাহক কব যে যিসকল লোক তেওঁৰ অহুগ্ৰহ-প্ৰাৰ্থী তেওঁলোকৰ পৰাহে তেওঁ সন্মান আশা কৰিব পাৰে। প্ৰজাৰ বক্ষণা বেকগৰ কাৰণেহে বাদচাহ, বাদচাহৰ মনোৰঞ্জনৰ কাৰণে প্ৰজা নহয়।”

এই জগতলৈ	আহে কত জন
বজা বাদচাহ	ইহি ভাগ্যবান ;
গলে কবলৈ	দেখিবা শেষত
ধনী দুখীয়াৰ	নাই ব্যৱধান।

দৰবেশৰ কথাত বাদচাহ অতি সন্তুষ্ট হল। তেওঁৰ কথা কেইটা বাদচাহে বিশেষ ভাবে হৃদয়ঙ্গম কৰিলে। তাৰ পিছত তেওঁ কলে, “আপুনি মোক কিছু উপদেশ দান কৰক।” দৰবেশ কলে—

থাকে যত দিন	ভব ৰাজ্য ধন
কৰিবা ধৰাত	সং ৰায়স্বাৰ ;
ক্ষমতা বিভৱ	স্বৰ্গকে সমানে
অতি ক্ষণস্থায়ী	ইখন সংসাৰ।

(৩০)

মিছবত হজ্জবত জুনুন মিছবী নামেৰে এজন প্ৰসিদ্ধ আঙলীয়া আছিল । এদিনাখন এজন উজিৰে তেওঁৰ ওচৰলৈ গৈ কথা প্ৰস-
ক্ত কলে, “মই দিনে বাতি বাদচাহৰ সেৱা কৰোঁ, সদায় তেওঁক
ভয় কৰোঁ আৰু তেওঁৰ কল্যাণ কামনা কৰোঁ । আপুনি মোৰ
কাৰণে অলপ দোৱা (আল্লাৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা) কৰক ।” আঙলীয়া
চাহাবে কান্দি কান্দি কলে, “আপুনি যিদৰে বাদচাহৰ সেৱা কৰিছে
যদি মই সেইদৰে আল্লাৰ উপাসনা কৰিব পাৰিলোঁ হেতেন তেন্তে মই
পুণ্যবাণ লোকসকলৰ অন্তৰ্ভুক্ত হব পাৰিলোঁ হেতেন ।”

উজিৰে যিদৰে	কল্যাণ বিচাৰি
সেৱে দিনে বাতি	ভয়তে বজাৰ ;
সাধকে সিদৰে	সহি নানা কষ্ট
কৰে উপাসনা	ভয়তে খোদাৰ ।

— x —

(৩১)

পাৰশ্ৰুত এজন বৰ নায় পৰায়ণ ৰজা আছিল । তেওঁ কিবা
কাৰণত বিৰক্ত হৈ এজন নিৰপৰাধ লোকৰ প্ৰাণ দণ্ডৰ আদেশ দিলে ।
লোকটি নিকপায় হৈ ৰজাক কলে, “হজ্জৰ ! আপুনি মোৰ ওপৰত
খং কৰিছে । কিন্তু এই ফ্ৰোধৰ বশবৰ্ত্তী হৈ মোক অনায়াস ভাবে
হত্যা কৰিলে আপুনি পৰকালত ইয়াৰ প্ৰতিফল চিবকাল ভোগ কৰিব
লাগিব । মোৰ ওপৰত আপোনাৰ এই অনায়াস শাস্তি কিন্তু এটি মুহ-
ৰ্ত্ততে শেষ হৈ যাব ।”

ধুমুহাৰ দৰে	প্ৰবল বেগেৰে
যায় সুখ দুখ	সময় সোঁতত ;
নিমিষতে শেষ	হয় অত্যাচাৰ
আছে চিৰ শাস্তি	ইয়াৰ ফলত ।

বাদচাহে এই উপদেশটি উপলব্ধি কৰি তেওঁৰ প্ৰাণ দণ্ডৰ আদেশ
বহিত কৰিলে ।

— x —

(৩২)

এসময়ত নওচেন্দ্র বাদচাহৰ দেশত এটি অতি গুৰুতৰ
ৰাজনৈতিক সমস্যা উপস্থিত হ'ল। তেওঁৰ মন্ত্ৰীসকলে মন্ত্ৰণা সভাত
সমবেত হৈ এই বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ ধৰিলে। প্ৰত্যেকজনে
নিজৰ নিজৰ বিভিন্ন অভিমত ব্যক্ত কৰাত বিষয়টোৰ কোনো সিদ্ধান্ত
নহ'ল। অন্যান্য মন্ত্ৰীসকলৰ দৰে বাদচাহেও তেওঁৰ অভিমত ব্যক্ত
কৰিলে। তেতিয়া বোজৰ্জমেহেৰ নামেৰে এজন বিখ্যাত জ্ঞানী মন্ত্ৰীয়ে
বাদচাহৰ মতকে সমৰ্থন কৰিলে।

সভাৰ শেষত অন্যান্য মন্ত্ৰীসকলে বোজৰ্জমেহেৰক কলে,—
“আপুনি অন্যান্য জ্ঞানী মন্ত্ৰীসকলৰ মতৰ বিৰুদ্ধে কিয় বাদচাহক
সমৰ্থন কৰিলে? তেওঁৰ মতটো এমে কি মূল্যবান আছিল?”
বোজৰ্জমেহেৰ উত্তৰ দি কলে,—“সমস্যাটি আছিল অতি গুৰুতৰ।
ভবিষ্যত সকলোবোৰ আল্লাৰ হাতত। কি ঘটিব একো বুজা নাযায়।
আমি আটাই কেইজনেও কোনো সিদ্ধান্ত উপনীত হ'ব নোৱা-
ৰিলোঁ। এনেকুৱা অৱস্থাত বাদচাহৰ মতকে সমৰ্থন কৰাটো
নিৰাপদ বুলি মই ভাবিলোঁ। কাৰণ, ইয়াৰ পৰিণাম ভাল নহলেও
এইটো বাদচাহৰ নিজৰ মত বুলি বিপদ বা অশ্ৰীতিৰ কোনো ভয়
নাথাকিব। এটি কথা আছে—

বজাৰ মতৰ হেৰ।	গলে বিপবীতে;
তৰোৱাল দ্বাৰা মূৰ	যায় নিমিষতে।
দিনক বজাই বাতি	বুলি কয় যদি;
ক'বা তুমি দেখা বুলি	জোন, ডৰা আদি।

জগতৰ একশ্ৰেণীৰ মানুহে এইটো নীতি অনুসৰণ কৰে কিন্তু
ধৰ্মপ্ৰাণ আৰু কৰ্তব্য পৰায়ণ লোকসকলে কোৰ্আন আৰু হাদিছৰ
বিধান অনুযায়ী এইটো নীতি গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰে। (অল্লামাহক)

এসময়ত এজন বৰ চতুৰ ভ্ৰমণকাৰী আছিল। তেওঁ হাজী সকলৰ লগত আহি এখন দেশত উপস্থিত হ'ল। তেওঁ ৰাজ দৰবাৰলৈ গৈ ৰজাৰ প্ৰশংসামূলক এটি সুন্দৰ কবিতা পাঠ কৰিলে। লগতে তেওঁ এইটোও প্ৰচাৰ কৰিলে যে তেওঁ হজ্জ কৰি আহি সেইখিনি ঠাই পাইছে আৰু কবিতাটি তেওঁৰ নিজৰে ৰচিত। ৰজাই তেওঁৰ কথাত সন্তুষ্ট হৈ তেওঁক বহুতো উপহাৰ দিলে।

ৰাজদৰবাৰৰ পাৰিষদ এজন বহুত দিন সমুদ্ৰ ভ্ৰমণ কৰি দেশলৈ উভতি অ'ছিল। তেওঁ সেই মানুহজনক দেখি কলে, - “মই তেওঁক এই বছৰ হজ্জৰ সময়ত বছৰাত ঈদুজ্জোহাৰ নামাজ পঢ়া দেখিছোঁ। গতিকে তেওঁ যে এই বছৰ হজ্জ কৰা বুলি কৈছে সেইটো মিছা কথা।”

আন এজন ৰাজ পাৰিষদে কলে,—“মই তেওঁক ভালদৰে জানোঁ। তেওঁৰ পিতাক খ্ৰীষ্টান। মালাভিয়া দেশত তেওঁৰ ঘৰ। কোনো এটি ভদ্ৰ বংশত তেওঁৰ জন্ম হোৱা নাই। তেওঁ যি কবিতাটি নিজে লিখা বুলি পৰিচয় দিছে সেইটোও সচঁ নহয়। ‘দেওৱানে আনোৱাবী’ নামৰ প্ৰসিদ্ধ কিতাপত এই কবিতাটি আছে।”

এইবোৰ কথা শুনি ৰজাৰ খং উঠিল। তেওঁ হুকুম দিলে, “ইয়াক প্ৰহাৰ কৰা আৰু ইয়াক উপহাৰ হিচাবে দিয়া সকলোবোৰ বস্তু কাটি লৈ ইয়াক এই দেশৰ পৰা উলিয়াই দিয়া। কি আচৰিত কথা যে ই একেলগে ইমানবোৰ মিছা কথা কৈ আমাক ঠগিছে।”

ৰজাৰ কথা শুনি সেই মানুহজনে কলে, “মহাৰাজ ! মই যে মিছা কথা কৈছোঁ। এইটো সচঁ। কিন্তু অধীনৰ আৰু এটা কথা আছে। সেইটো মই মহাৰাজক ক'ব খোজোঁ। যদি সেইটোও সচঁ নহয় তেন্তে মিয়ান শান্তি আহে আপুনি মোক দিব।” কথাটো জানিবলৈ ৰজাৰ অনুবক্ত কোঁতুলল জখিল। তেওঁ কলে, “কথাটো কি ?” মানুহজনে উত্তৰ দিলে—

হুখীয়া জ্বালা

পাৰী মিহলাই

জানি দিছে খোল

খান্ন মহাবাজে;

সচ'। কথা কয় কয় বিজ্ঞ লোকে
জানে ইটো সবে ধবণীৰ মাজে ।

কথাটো শুনি বজাই হাঁহিলে । তেওঁৰ থং পানী হৈ গ'ল ।
তেওঁ আগৰ জুম্ব বহিত কবিলে আৰু তেওঁ বিয়া উপহাৰবোৰে
সৈতে মানুহজনক তেওঁ বিদায় দিলে ।

(৩৪)

এসময়ত হাকৰণ বচিল নামেৰে এজন বাদচাহ আছিল ।
এদিনাখন তেওঁৰ এজন পুতেকে^ক ফোণাঘত হৈ আহি তেওঁৰ
ওচৰত গোচৰ দিলে, “অমুক চিপাহীৰ পুতেকে মোৰ মাক ধৰি
অসভ্য কথাবে মোক গালি পাবিছে ।” বাদচাহে বাজ পাৰিয়ত
সকলক সুধিলে যে এনেকুৱা লোকৰ কি শাস্তি হোৱা উচিত ।
এজনে কলে যে তাৰ ঠাণ্ডদণ্ড হোৱা উচিত, এজনে কলে যে যি
জিভাবে এনেকুৱা কথা কৈছে সেই জিভা কাটি পেলাই শাস্তি দিয়া
উচিত, কেইজনমানে কলে যে তাক জৰিয়না কৰা উচিত হ'ব আৰু
কেইজনমানে কলে যে তাক দেশৰ পৰা বাহিৰ কৰি দিয়া উচিত হ'ব ।

তেতিয়া বাদচাহে কলে, “বোপা ! তুমি যদি তাক ক্ষমা
কৰা তেন্তে সেইটো আটাইতকৈ ভাল হ'ব । যদি নহ'লে কবিত
নোৱাৰা তেন্তে তুমিও তাক তাৰ দৰে গালি পাবিব পাৰা । কিন্তু
সাবধান, তাৰ যেন তুমি সীমা লজ্জন নকৰা । যদি তুমি তাক
বেছিক গালি পাৰা তেন্তে তুমিহে মোৰী বুলি গ্ৰহণিত হ'বা ।
তেনেকুৱা ক্ষেত্ৰত তোমাৰ শত্ৰু কবিতাদী হ'ব আৰু তুমি আচাৰী
হৈ আদালতত বিয় হ'ব লাগিব ।”

যদি কোনোবাই	অতি সাহসেৰে
কৰেহি বুদ্ধ	হাতীৰ লগত;
জানীলোকে তাক	মহাবীৰ বুলি
কয় কথাপি	জানিবা সত্যত ।

যিয়ে পাবে ভাই	দমাব ফ্রোধক'
হয় মহাবীৰ	লোক সমাজত
ধৰণী বুকুত	আন কাৰো হায়
নহয় তুলনা	তেওঁৰ লগত

(৩৫)

এদিনাখন মই কেইজনমান বিশিষ্ট ভদ্ৰলোকৰ লগত নায়েবে গৈ আছিলোঁ। আমাৰ নাওঁখনিৰ ওচৰতে ঘটনাক্ৰমে আন এখনি নাও ডুবি গ'ল। তাৰ ফলত দুজন কৰ্কায়েক ভায়েক পানীৰ ঘূৰ্ণি পাকত পৰি মৰণাপন্ন হ'ল। আমাৰ নাওৰ এজন ধনী ভদ্ৰলোকে নার-বীয়াজ্ঞনক ক'লে— “এই লোক দুজনক বচাব পাৰিলে প্ৰত্যেকজনৰ কাৰণে মই পঞ্চাশ দোনাৰকৈ পুৰস্কাৰ দিম।”

এইটো কথা শুনি নারবীয়াজ্ঞনে পানীত জাপ দিলে আৰু এজনক কোনোবাকমে উদ্ধাৰ কৰিলে। আনজন পানীত ডুবি মৰিল। সেই ধনী ভদ্ৰলোকজনে ক'লে— “হায়! সেই লোকটিৰ আয়ুস নাছিল। সেই কাৰণে আজি তাৰ এইবাকমে শোচনীয় মৃত্যু হ'ল।” নার-বীয়াজ্ঞনে উত্তৰ দি ক'লে— “আপুনি যি কৈছে সেইটো সঁচা তাত কোনো সন্দেহ নাই। কিন্তু ইয়াৰ ভিতৰত এটি কাৰণ আছে। এদিনাখন মই এখন হাবিত পীড়িত হৈ বিপদত পৰিছিলোঁ। সেই দিনাখন এই মানুহজনে মোক সহায় কৰিছিল। তেওঁ মোক নিজৰ উটটোৰ ওপৰত উঠাই আনি বিপদৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰিছিল। তাৰ কৃতজ্ঞতা স্বৰূপে তেওঁৰ উদ্ধাৰৰ কাৰণে মোৰ বৰ আগ্ৰহ জগিল। আমাৰ পক্ষে যিজন মানুহ ডুবি মৰিল বাল্যকালত এদিন মোক বিনা কাৰণে চাবুকেৰে কোবাইছিল। সেই কাৰণে তাৰ উদ্ধাৰৰ বাবে মোৰ আগ্ৰহ নহ'ল।”

ভেটিয়া মই কলোঁ যে, আজানই কোবআন স্বীকৃত কৈছে,

“যিয়ে ভাল কাম কৰে সি নিজৰ মজলৰ কাৰণেহে কৰে আৰু
যিয়ে অন্যায় কৰে তাৰ ফলো সি নিজে ভোগ কৰে।”

কাৰো মনে দুখ	নিদ্ৰিবা সততে
আছে বহু হল	সেইটো পথত;
যদি কৰা আশা	ককণা খোদাৰ
পূৰাবা কামনা	আনৰ দুখত।

(৩৬)

এসময়ত দুজন ককায়েক-ভায়েক আছিল। এজনে চাকৰি
কৰে আৰু আনজনে স্বাধীন ব্যৱসায়ৰ দ্বাৰা জীৱিকা উপাৰ্জন কৰে।
চাকৰি কৰা জন ধনী আৰু ডাঙৰ মানুহ। তেওঁ এদিনাখন ভায়ে-
কক ক’লে, “তুমিও চাকৰি কৰাছোন; তেতিয়া হ’লে আয়-উপা-
ৰ্জনত সুবিধা হব আৰু বেছি পৰিশ্ৰমো কৰিব নালাগিব।” ভায়েকে
উত্তৰ দি ক’লে, “ককাই! আপুনি চাকৰি এৰি দি স্বাধীন ভাৱে
জীৱিকা উপাৰ্জনৰ ব্যৱস্থা কৰক। তেতিয়া হ’লে আনৰ গোলামী
কৰাৰ হীনতাৰ পৰা বাচি যাব পাৰিব। জ্ঞানীলোকে কয়, “ককণ-
লত সোণৰ চাপবাহু বান্ধি আনৰ সেৱাৰ কাৰণে যিয় হৈ থকাতকৈ
শাক-ভাত খাই স্বাধীন ভাৱে থকাটো শত গুণে জ্ঞেয়।”

অমূল্য জাঁৱন হায়	হয় অৱসান
কি খাম কি পিঙ্কিন	এইটো ভাৱত;
থাকে যিয়ে সন্তোষেৰে	শাক-ভাত খাই
মালাগে দোৱাৰ শিব	আনৰ আগত।

(৩৭)

এসময়ত নওচৰওঁ নামেৰে এজন এগিৰি বান্ধু আছিল।

কোনোবা এজনে আহি তেওঁক খবৰ দিলে যে তেওঁৰ অমুক শত্ৰু জন মৰিল। এইটো শুনি বাদচাহু ক'লে, “আপুনি মোক এনে-কুৱা খবৰ এটি দিব পাৰিব নে যে মই নমৰিম।”

শত্ৰুৰ মৰণে সুখী	নহবাহে ভাই;
কেতিয়াবা কোন মৰে	তাৰ ঠিক নাই।

(৩৮)

এসময়ত বোজৰ্জ মেহেৰ নামেৰে এজন বৰ জ্ঞানী লোক আছিল। এদিনাখন তেওঁ আহি ৰাজ-দৰবাৰত আসন গ্ৰহণ কৰিলে। সেই সময়ত এটি বৰ ডাঙৰ সমস্যাৰ বিষয়ে সভাত আলোচনা হৈ আছিল। অন্যান্য জ্ঞানী লোক সকলে অনেক কথা ক'লে; কিন্তু বোজৰ্জ মেহেৰ আটাইতকৈ জ্ঞানী লোক হোৱা স্বত্বেও কোনো কথা নোকোৱাত সভাৰ এজনে তেওঁক ক'লে, “হুজুৰ! আপুনি এই বিষয়ে কেলেই আমাৰ লগত যোগ দিয়া নাই?” তেওঁ ক'লে, “মন্ত্ৰীসকল চিকিৎসকৰ দৰে। প্ৰয়োজন নহলে যিদৰে চিকিৎসক সকলে বোগীক ঔষধ নিদিয়ৈ জ্ঞানী লোকবো প্ৰয়োজন নহলে কথা কোৱা উচিত নহয়। আপোনালোকৰ আলোচনা যেতিয়া ঠিক পথেৰে চলি আছে তেতিয়া মোৰ কথা কোৱা কি প্ৰয়োজন?”

কথা কোৱা মোৰ	নহয় উচিত
কোনো এটি কাম	অৱসান হলে;
কুঁৱালৈ যোৱা	দেখিলে অন্ধক
হম অপবাধী	নীৰৱে থাকিলে।

(৩৯)

এসময়ত হাকিমৰ বচন নামেৰে এজন বাদচাহ আছিল

মিছৰ দেশ খন যেতিয়া তেওঁৰ অৰীনলৈ আহিল তেওঁ ভাবিলে
“এই মিছৰতেই মহা দান্তিক বাহুচাহ কেবাডিনে অতীত কালত নিজকে
খোদা বুলি ঘোষণা কৰিছিল। এতেকে মই এই অভিশপ্ত দেশটো
মোৰ অধীনস্থ এজন অতি মূৰ্খ গোলামক প্ৰতিনিধি হিচাবে নিযুক্ত
কৰিম।” সেই হিচাবে খোজায়েব নামেৰে এজন হাবচী মূৰ্খ গোলাম
মক সেই দেশৰ শাসনকৰ্তা নিযুক্ত কৰা হ’ল।

কথিত আছে যে এবাৰ অতিবৃষ্টিৰ ফলত পানী বাঢ়ি নীল
নদীৰ ওচৰৰ বহুত ঠাইত কপাহৰ খেতি নষ্ট হৈ যায়। খেতিয়ক
সকলে তেওঁলোকৰ ৰাজ প্ৰতিনিধিৰ ওচৰত এই বিষয়ে জনোৱাত
সেই মূৰ্খ ৰাজ-প্ৰতিনিধি জনে ক’লে, “অহা বহুত তোমালোকে কপাহ
হৰ পৰিৱৰ্ত্তে পচম কৰা। তেতিয়া হ’লে বানপানীত হয়তো ই নষ্ট
নহবও পাৰে।” তাৰ জ্ঞান ইমান কম আছিল যে পচম যে কৰ
লগীয়া বস্তু নহয় আনকি সি এই কথাটোও নাজানিছিল। ভাগ্যব
ফলত এনেকুৱা মূৰ্খ লোকো মিছৰ দেশৰ শাসনকৰ্তা হৰ পাৰিছিল।

গুণৰ গোঁবৰে

নহয় সৌভাগ্য

হয়হি হুখায়া

পণ্ডিত সূজন ’

জ্ঞানী সৱে সদা

সহে হুগতি

মূৰ্খই অবাধে

লভে বহু ধন।

(৪০)

এসময়ত পশ্চিমৰ এজন বৰ পৰাক্ৰমী বাদচাহ আছিল।
তেওঁৰ কাৰণে চীন দেশৰ পৰা এজনী বৰ কপৱতী বান্দী অনা
হৈছিল। এদিনাখন বাদচাহে উন্নত অৱস্থাত তাইৰ ওচৰত উপস্থিত
হোৱাত তাই বাদচাহক বুজাব চকুৰে চালে। বাদচাহৰ বৰ খং
উঠিল। তেওঁ তাইক এজন অতি কুৎসিত হাবচী গোলামৰ হাতত
সমৰ্পণ কৰিলে। বান্দী জৰীক শিকলি দিয়াটোৱেই আছিল বাদ-

চাহব উদ্দেশ্য । বাদচাহৰ কাৰণে মনোনীত বান্দী জনীক গোলামে
যে কিবা অসন্মান কৰিব খাদচাহ সেইটো ভাবিব পৰা নাছিল !
কথিত আছে যে সেই হাবছা গোলামটিৰ চেহেৰা ইমান কুৎসিত
আছিল যে তাৰ চেহেৰা দেখি আনকি দৈত্য-দানবো নৃগাতে দূৰলৈ
পলাইছিল আৰু তাৰ গাৰ তুৰ্গন্ধত ওচৰৰ মানুহবিলাক অতিষ্ঠ হৈ
উঠিছিল ।

হাবছা গোলামটিয়ে সেই নপৰতী বান্দী জনীক দেখি আত্ম-
সম্বৰণ কৰিব নোৱাৰিলে । সি তাইক লৈ পলাল । বাদচাহৰ বৰ
খং উঠিল । তেওঁ সিহঁত দুয়োটাকৈ ধৰাই আনি বন্দী কৰিলে ।
তাৰ পিছত তেওঁ আদেশ দিলে যে সেই গোলামটোক আৰু বান্দী
জনীক একে লগে বান্ধি অতি ওখ ঠাইৰ পৰা এটি গভীৰ খালত
পেলাই দি হত্যা কৰিব লাগে ।

বাদচাহৰ আদেশ শুনি এজন জ্ঞানী আৰু সং স্বভাৱৰ উজ্জিবে অতি
বিনীত ভাৱে বাদচাহক ক'লে, “হুজুৰ ! অধীনৰ নিবেদন এই যে ইহঁত দুয়ো
জনকে আপুনি নিজ দয়াৰে এবাৰলৈ ক্ষমা কৰক । অলপ মতিভ্ৰমৰ বাবে
ইহঁতৰ প্ৰাণ নামাৰিব ।” বাদচাহে ক'লে, “এই দুৰ্ভাগীয়া গোলামটিয়ে যদি
এটি বাতিৰ কাৰণে ধৈৰ্য্য অৱলম্বন কৰিলেহেতেন তেন্তে মই ইয়াক
এই বান্দী জনীৰ মূল্যতকৈও বহুত বেছি ধন দান কৰিলোহেতেন ।”
উজ্জিবে উত্তৰ দি ক'লে, “হুজুৰে যি কৈছে অৱশ্যে ঠিকেই কৈছে ।
কিন্তু আপুনি জানো শুনা নাই যে জ্ঞানী লোকসকলে কয়—

পিলাসা আত্মৰ	লোকে যদি দেখে
সম্মুখত তাৰ	পানীৰ নিজৰা ;
বলিয়া হাতীকো	মৰুবি সি ভয়
পিয়ে পানী তাত	হই আত্মহাৰা ।

উজ্জিবে এই মূল্যবান কথা শুনি বাদচাহে সিহঁত দুয়োজনকে
ক্ষমা কৰিলে । তাৰ পিছত বাদচাহে উজ্জিবক ক'লে, “আপোনাক
যই এই গোলামটি দান কৰিলোঁ । কিন্তু বান্দী জনীক কি কৰা

যায় ?” উজ্জিবে ক’লে, “আপুনি দয়া কৰি ভাইক এই গোলামই লগত বিয়া দিয়ক। কাৰণ ভাই ভাবহে উপযুক্ত।”

নিজ ইচ্ছাবে	এৰি থৈ তোমাক
আনৰ কায়লৈ	যায়হি যিজন ;
নাৰাখিবা তাক	ওচৰত তুমি
নহয় উচিত	প্ৰেম নিবেদন।

(৪১)

এসময়ত বোম সাম্ৰাজ্যত আলেকজেণ্ডাৰ নামেৰে এজন বৰ প্ৰসিদ্ধ বাদচাহ আছিল। কিছুমানে তেওঁক সুধিছিল, “পূৱ আৰু পশ্চিমৰ দেশবোৰ আপুনি কেমেকৈ অধিকাৰ কৰিলে ? আপোনাৰ পূৰ্বৱৰ্ত্তী সম্ৰাট সকলৰ দেখোন ধনবল আৰু জনবল আপোনাতকৈ অনেক বেছি আছিল, তথাপি এনেকুৱা বিজয় লাভ তেওঁলোকৰ পক্ষে সম্ভৱপৰ হোৱা নাছিল।” আলেকজেণ্ডাবে উত্তৰ দি ক’লে, “আজ্ঞাৰ অনুগ্ৰহত যিবোৰ দেশ মোৰ অধীনলৈ আহিছে সেইবোৰৰ জনসাধাৰণক মই কোনো কষ্ট দিয়া নাই। মৃত লোক সকলে যিবোৰ ভল কাম কৰি গৈছে সেইবোৰ মই প্ৰচলিত ৰাখিছোঁ আৰু অতীতৰ বাদচাহ সকলৰ নাম-শৰণ গোৰাৱাৰিত কৰি থৈছোঁ। এইটোৱেই মোৰ পৌৰব আৰু ৰাজ্য বৃদ্ধিৰ কাৰণ।”

জানীয়ে কদাপি তাক	মহৎ নকয় ;
মহত্তৰ নাম বিয়ে	অশ্ৰদ্ধাবে লয়।
ধন জন সিংহাসন	সকলো অস্থায়ী ;
পাৰিবা ৰাখিব নাম	যদি জোতা ভাই।

দ্বিতীয় অধ্যায়

দৰবেশ চৰিত

(৪২)

এদিনাখন এজন মহৎ লোকে এজন দৰবেশক সুধিলে,
“অমুকজন ফকিবব সম্বন্ধে আপোনাৰ মত কি ? মানুহে কিন্তু তেওঁৰ
বহুত নিন্দা কৰে আৰু নানা ভাৱে তেওঁক উপহাসো কৰে ।”
তেওঁ উত্তৰ দি ক’লে, “বাহিৰত তেওঁৰ কোনো দোষ মই দেখা
নাই, ভিতৰৰ অৱস্থাৰ বিষয়ে কোনো গোপণ তথ্যও মই নাজানো ।
ভিতৰত অৱস্থা একমাত্ৰ আল্লাইহে জানে ।”

সাধুৰ পোছাক পিন্ধা	দেখি কাৰোবাক
ভাৰা তুমি সাধুজন	বুলি হেৰা তাক ।
কোনে জানে কিনি কাৰ	আছে ভিতৰত ;
খোদা অন্তৰ্য্যামী	জানিবা সত্তত ।

(৪৩)

এদিনাখন মই দেখিলোঁ যে এজন দৰবেশে কাখা ঘৰৰ
কাষত মূৰটো ধৈ কান্দি কান্দি কৈ আছে, “হে পৰম কৰুণাময়,
পৰম দয়ালু আল্লাহ ! একমাত্ৰ তুমিহে জানা যে অনাৰ্য-অত্যাচাৰব
পৰা কি ভাল কাম হ’ব পাৰে ।”

যিদৰে সাধনা কৰা	আছিল উচিত ;
পৰা নাই কৰিব	হইছে লজ্জিত ।
অকুতাপ কৰে পাপী	পাপৰ কাৰণে ;
সাধুলোকে ক্ৰটি হ’লে	হুথ পায় মনে ।

বেপারী সকলে লাভব আশা করে আক সাধক সকলে
আল্লাব ওচৰত পূৰস্কাৰ আশা কৰে । মোৰ কিন্তু আশা কৰিবলৈ
একো নাই । কেৱল তোমাৰ অনুগ্রহৰ আশাতহে মই তোমাৰ
কাষলৈ আহিছোঁ ।

তোমাৰ চৰণে মই	ললোঁহি আশ্ৰয় ;
ইচ্ছা কৰা কমা কৰা	মাৰা ইচ্ছা হয় ।
কবলৈ হেৰা প্ৰভু	মোৰ একো নাই ;
পূৰ্ণ হক সততে	তোমাৰ ইচ্ছাই ।

(৪৪)

এদিনাখন হজৰত বৰ পৌৰ শ্বেথ আকুল কাদিব জিলানী (বঃ)ই
কা'বা ঘৰৰ কাষত যুৰটে। থৈ এইদৰে প্ৰাৰ্থনা কৰিছিল, “হে আল্লাহ !
তুমি মোক ক্ষমা কৰা । কিন্তু যদি মোক একান্ত পক্ষে ক্ষমা নকৰি
শাস্তি দিবলৈ তোমাৰ ইচ্ছা হয় তেন্তে শেষ বিচাৰৰ দিনাখন তুমি
মোক অন্ধ কৰি উঠাও তেতিয়া হলে ধাৰ্মিক লোক সকলৰ সমুখত
মই লজিত হব নালাগিব ।”

কত যে কাতৰ হঠ	প্ৰাণৰ ভাষাবে ;
মাতিছে। তোমাক প্ৰভু	শ্বৰি বাবে বাবে ।
নাপাহৰোঁ আমি প্ৰভু	কদাপি তোমাক ;
তুমি জানো কোঁতিয়াবা	সোঁৱৰা আশ্বাক ।

(৪৫)

এদিনাখন এটা চোৰ আহি এজন দৰবেশৰ ঘৰত সোৱাল ।
সি ইগিনে-সিগিনে অনেক বিচাৰি চালে ; কিন্তু ছুৰি কৰিবলৈ সি
একো নাপালে । অৱশেষত সি নিৰাশ হৈ উজুতি বাবলৈ অহাল ।

তেতিয়া দৰবেশজনে তেওঁৰ বিছনাৰ কস্থলখনিকে চোৰটোৰ বাটত পেলাই দিলে; যাতে সি খালি হাতে উভতি যাবলগীয়া নহয় ।

তোদাৰ প্ৰেমিকে	ভুলেও কদাপি
নিদিয়ে কষ্ট	আনৰ মনত ;
তুমিনে কেতিয়া	হ'ব তেনেকুৱা
জাৱনৰ এই	মহাসনৰত ।

(৪৬)

পবিত্ৰ মনৰ লোকসকল দেখাতে হওক বা নেদেখাতে হওক আচাৰ বাহ্যৰত একে । তেওঁলোক এনেকুৱা নহয় যে তোমাৰ সন্মুখত তোমাৰ কাৰণে মৰিবলৈ সাজু হয় আৰু তোমাৰ অনুপস্থি-
তিত তোমাৰ নিন্দা কৰে ।

সন্মুখত ভেৰা সম	নিবীহ সূজন ;
পিছত সাপৰ দৰে	অতীব ভীষণ ।
কয়হি আনৰ দোষ	যিজনে তোমাক ;
তোমাবো সি বেয়া কথা	কয়হি আনক ।

(৪৭)

কেইজনমান লোকে এবাৰ একেলগে দেশ ভ্ৰমণ কৰিবলৈ স্থিৰ কৰিলে । তেওঁলোক পৰস্পৰৰ ঘনিষ্ঠ বন্ধু, এজন আন জনৰ স্নেহ, চুখৰ সঙ্গী । মইও তেওঁলোকৰ লগত একেলগে থাকিবলৈ আগ্ৰহ জনালোঁ । কিন্তু তেওঁলোক সন্মত নহ'ল । তেওঁলোকৰ এজনে ক'লে, “আপুনি একো বেয়া নাপাৰ । কাৰণ এবাৰ এজন লক্ষ্যই সাধুৰ বেলেখে আমাৰ ওচৰলৈ আহি আমাৰ লগত মিলা-
প্ৰীতিৰে আছিল আৰু আমিও তাক সাদৰে গ্ৰহণ কৰিছিলোঁ ।
কাৰণ সি দৰবেশৰ পোছাক গিৰিছিল ।

“এদিনাখন গভীৰ ৰাতি যেতিয়া আমি এটি দুৰ্গৰ ওচৰত
 শুই আছিলোঁ। সেই সময়ত দৃশ্যজনে এটি লোটা লৈ বাহিবলৈ
 ওলাই গ’ল। আমি ভাবিছিলোঁ। যে সি শৌচ কৰিবলৈ গৈছে;
 কিন্তু সি উভতি নাছিল। তাৰ পিছত সি আন এদিনাখন
 ৰাতি কিবা উপায়েৰে সেই দুৰ্গৰ বুকজত প্ৰৱেশ কৰে আৰু
 খন বস্তু পূৰ্ণ এটি সৰু বাকচ চুৰি কৰি দূৰলৈ পলাই যায়।
 আমি সেইবোৰ একো নাজানোঁ। তাৰ পিছত ৰাতি নৌ-
 পুৱাতেই কিছুমান লোক আহি আমাক দুৰ্গৰ ভিতৰলৈ লৈ গ’ল।
 আমি বাকচটি চুৰি কৰা বুলি ভাবি সিহঁতে আমাক নিৰ্ণয়
 ভাবে মাৰপিট কৰিলে আৰু কাৰাগাৰত আবদ্ধ কৰি ৰাখিলে।
 সেই দিনাৰ পৰাই আমি অপৰিচিত লোকৰ সংস্ৰব ত্যাগ কৰি
 নিজৰে থাকিবলৈ দৃঢ় প্ৰতিজ্ঞ হৈছোঁ। কাৰণ নিজৰ নতাত আছে
 নিৰাপদ আৰু শান্তি”।

পোছাক দেখিয়ে

নোৱাৰি চিনিব

লোক সেইজন

কেনেকুৱা হয় ;

লিখকেহে জানে

চিঠিত কি আছে

আন লোকে ভাব

খবৰ নাপায়।

দলব এজনে

যদি কৰে দোষ

সৰু বৰ কাৰো

সন্মান নবয় ;

শস্য খোৱা এটি

গৰুৰ কাৰণে

সমস্ত গাওঁৰে

হুঁচুৰ হয়।

এদিনাখন এজন বাদচাহে এজন ককিৰক নিয়ন্ত্ৰণ দিলে।
 খোৱাৰ সময়ত ককিৰে বিধিনি প্ৰয়োজন তাতোকৈ কম খালে ;
 কিন্তু নামাজৰ সময়ত বিধিনি প্ৰয়োজন তাতোকৈ বেচি পঢ়িলে।

তেওঁৰ বিখ্যাস আছিল যে এনেকুৱা কৰিলে হয়তো তেওঁৰ ওপৰত বাদচাহৰ উচ্চ ধাৰণা হ'ব ।

চলিছা যি পথে	হেৰা বনবাসী
মহয় কদাপি	ই পথ তোমাৰ ;
কা'বা দৰশনে	নাই তৰ ইচ্ছা
তুবস্কলৈ দেখেঁ।	গমন তোমাৰ ।

ককিৰে ঘৰলৈ আহি আকৌ আহাৰ খাবলৈ ওলাল । তেওঁৰ এটি জ্ঞানী পুতেক আছিল । তেওঁ কথাটো বুজিব পাৰি পিতাকে বাদচাহৰ স্বত্ব কিয় প্ৰয়োজন মতে আহাৰ খোৱা নাছিল সুধিলে । পিতাকে কলে, “ বোপা ! মই তেওঁলোকৰ সম্মুখত এই আশাতে পুৰা আহাৰ খোৱা নাছিলেঁ, যাতে কাম হ'ব পাৰে ” । পুতেকে কলে, “ আপুনি নামাজ আকৌ পঢ়ক । কাৰণ, তাত আপুনি এনেকুৱা ভাবে নামাজ পঢ়া নাই, যিটো আপোনাৰ কামত লাগিব পাৰে ” ।

গুণবোৰ তব	বাখি বাহিৰত
বঢ়াইছা মূল্য	তোমাৰ নিজৰ
দোষবোৰ হলে	গোপনে লুকাই
বাখিছা ভিতৰে	তব হৃদয়ৰ ।

মোৰ এটি কথা মনত পৰে ; বাল্য কালত মই আল্লাৰ উপসনা বেছি পৰিমাণে কৰিছিলেঁ । উজাগৰে থাকি বহুতো বাতি মই কটাই দিছিলেঁ । আল্লাৰ উপাসনা মোৰ নিচিনা আন কোনেও কৰা নাছিল । এদিনাখন বাতি মই পিতাৰ লগত আল্লাৰ উপসনাত মগ্ন আছিলেঁ । মই গোটেই বাতি চকু চিপ মৰাই দিছিলেঁ । আমাৰ ওচৰতে এদল লোক ঘোৰ টোপনিত লাল

কাল দেখি মই পিতাক কলোঁ - “ইহঁতৰ কোনেও গোটেই বাতি
 এবাৰো মূৰ নাভাঙিলে, আনকি ছলকাত নামাজো নপঢ়িলে ।
 দেখিলেই অনুমান হয় ইহঁত যেন একেবাৰেই মৰি আছে ।”
 পিতাই কলে, “বোপা ! তুমিও সিহঁতৰ দৰে শুই থকা হলে,
 এনেকুৱা পৰ নিন্দাতকৈ বেছি ভাল হ’ল হেতেন । সিহঁতে শুই
 আছে, কিন্তু কোনো পাপ কৰা নাই । কিন্তু তুমি উজাগৰে
 থাকি পৰ নিন্দা মহা পাপত লিপ্ত হ’লা ” ।

যদিহে খোদাই	অন্তৰত নয়ন
কবিলে হেতেন	তোমাক দান ;
দেখিলা হেতেন	নাই ধৰণীত
নিকপায় লোক	ভব সমান ।

এসময়ত এজন বৰ জ্ঞানী লোক আছিল । এদিনাখন
 এখন সভাত বহুত লোকে তেওঁৰ অনেক প্রশংসা কৰিছিল ।
 আনকি তেওঁলোকে তেওঁৰ গুণ গৰিমা অভ্যন্ত বঢ়াই কবলৈও
 ক্ৰটি কৰা নাছিল । প্রশংসিত ভদ্ৰলোকজন সেই সময়ত ভাতে
 উপস্থিত আছিল । তেওঁ সকলোবোৰ কথা নীৰৱে শুনি থাকি অৱশে-
 ষত মূৰটো দাঙি লাহেকৈ কলে, “মই কেনেকুৱা লোক মইহে জানোঁ ।” ।

জানে মোক ভাল বুলি	সকলো মানুহে ;
মই বে কিমান ভাল	জানিছে মইহে ।
আছে মোৰ ভিতৰত	দোষ যি খোপন ;
বহু লাজ লাগে মোৰ	কবিলে নৰণ ।
ময়ূৰৰ ৰূপ দেখি	সৰে গুণ গায় ;
থাকে সি ছৰিত হই	তেওঁৰ লজ্জায় ।

আবব দেশত লেদানন নামেৰে এখন ঠাই আছে । তাত এজন দৰবেশ ধৰ্মপৰায়নতা আৰু আল্লাৰ উপসনাত অতি বিখ্যাত আছিল । তেওঁৰ আলৌকিক শক্তিৰ বিষয়ে আনকি দূৰ দূৰণিৰ লোকসকলেও জানিছিল ।

এদিনাখন তেওঁ বাগদাদত কোলাহা নামেৰে এখন ঠাইৰ এটা সুক পুখুৰীত ওজু (হাত, মুখ, আদি ধোৱা কাম) কৰি আছিল । ইঠাতে ভৰি পিচলি তেওঁ সেই পুখুৰীটোত পৰি গ'ল আৰু অতি কষ্টে বহুত পিছত তেওঁ তাৰ পৰা উদ্ধাৰ হ'ল ।

নামাজৰ পিছত লোকসকলে তেওঁক ভিজা অৱস্থাত দেখি আৰু ঘটনাটো জানিব পাৰি হুখিত আৰু আচৰিত হ'ল । এজনে কলে, হুজ্বৰ ! মোৰ মনত পৰে আপুনি এসময়ত লিবাং সাগৰৰ ওপৰেদি খোজ কাঢ়ি গৈছিল আৰু তাত আপোনাৰ ভৰি হুখনিও আনকি ভিজা নাছিল । কিন্তু আজি সামান্য এটি পুখুৰীৰ পানীত আপোনাৰ এই ছৰৱস্থা হ'ল । ইয়াৰ কাৰণ কি ? ”

দৰবেশে উত্তৰ দি কলে, “ আপুনি জানো শুনা নাই যে হুজ্বৰত বচুল কৰিম (ছঃ) এ মাজে সময়ে আল্লাৰ লগতো, যোগাযোগ কৰিছিল । কিন্তু এনেকুৱা সময়ো আহিছিল যি সময়ত আনকি তেওঁৰ বিবিসকলবোৰো তেওঁ খবৰ বাখিব পৰা নাছিল । মানুহ সদায় একে অৱস্থাত নাথাকে । যদি ফকিবৰ অৱস্থা একে বকমে থাকিলে হেতেন তেওঁ কেতিয়াও কাৰো লগত যোগাযোগ নাৰাখিলে হেতেন । ”

পুত্ৰ হাৰা বমনীক	মুখিলে এজনে ;
শুপুত বিষয়ে তুমি	জানা সৰ্ব্বক্ষণে ।
আছিল মিছৰে চোলা	পালা ভাগ তাৰ ;
নেদেখিলা দুৰ্গতি	কুৱাত লৰাব ।
কলেহি আমাৰ দশা	বিজুলী সদৃশ ;
আন্ধাৰ বিনাশি ক্ষণে	চমকায় দিশ ।

কেতিয়াবা আকাশত
কেতিয়াবা পিছত কি

আমি ঠাই পাও ,
বুজিয়ে নাপাই ।

০

(৫২)

বলরূপ নামেবে এখন ঠাইজ এটি জামে মহজিদ আছে ।
এদিনাধন মই তাত ওরাজব (ধর্ম বক্তৃতাব) ধবনে কেইটামান কথা
কৈছিলে । । প্রোভাসকল মুক্তলোকর নিচিনা আছিল । মোব ওরাজে
(ধর্ম বক্তৃতাই সিইতব মনত অলপো প্রভার বিস্তার কবিব পবা
নাছিল । মোব কথাত যিবোর গভীর তব আছিল সিইতব কোনেও
সেইবাব বুজিব নোরাবিলে । ভিজা কাঠত জুই নধবাব দবে সিই-
তব ঠাণ্ডা মনর ভিতবতো মোব ওরাজব প্রভার মুঠেও কার্যকরী
নহ'ল ।

মোব মনত এই বুলি হুখ হ'ল যে মই কিছুমান গাথক শিকা
দিবলৈ যেম চেষ্টা কবিহ' । আক অন্ধর সমুখত যেন আয়না ধৰিছো ।
মোব মনত ভেতিয়া এনে দবে ভাবব তো উঠিল যে মই দ্বিব হৈ
থাকিব নোরাবিলে । । কথা এসকল মই কোব আন ধরীকব সেই
বাক্যটো কৈ পেলালে । ব'ত আয়নাটি কৈছে, “ মই মানুষহব ঘাবব
শিবতকৈও বেছি ওচকত আছো । ”

আছে বন্ধু মোব
মই আছো হাক,
বাখিছোহি বাক
তাব , দিবহন্ত

ওচকত নদা
কহ মূবে ভাব ,
দ্বিগবে ভিতবে
কবে । হাহাকাব ।

মই বক্তৃত উদন্ত হৈ নিজকে পাইবি পদো । । লগতে পাক-
বিলে । মই মোটেই ভগত পনি । একনেতে প্রথম পথিক সেই
জিবটোর ওচকতি গৈ আছিল । তেওঁ এই কথাকাব তুনি আনাব
সকাত প্রবেশ কৰিলে আক ভাবব কামকল বসিমান কহে ভিজি
জিহ । তেওঁ কহকব আয়ন যেন মই বুলি উঠিল আক সেই

জুইয়ে সভার সকলোবে অঙ্কুর স্পর্শ করিলে । সভাত আনকি যি সকল নিষেধ লোক ওদছিল সিইতেও আল্লাব প্রেমত মতলীয়া হে টিঞাবিধলৈ ধরিলে । মুহত্তব ভিতবতে গোটেই সভাখন যেন স্বর্গীয় প্রেমত মতলীয়া হৈ উঠিল ।

মই আচরিত হৈ কলোঁ, ‘হে আল্লাহ! ভোমাব কি অপার মহিমা । যিজন পথিক দূবত আছিল আক ইমান সময় মোব কথা একো শুনা নাছিল তেওঁ মোব কথাত মুহু হৈছিল, কিন্তু যিসকলে ইমান সময় মোব ওচবত বহি থাকি মোব বক্তৃতা শুনিছিল তেওঁ লোকব ভিতবত মোব কথাই অলপো প্রভাৱ বিস্তাব কৰা নাছিল । হৃদয়বান লোক দূবতে থাকিলেও ওচবত, আক হৃদয়হীন লোক ওচবত থাকিলেও দূবত ’’ ।

যদি জোতা সবে

মনদি দুত্তনে

নাথাকে উল্লাহ

বজ্জাব মনত ,

যদি হৃদয়ত

থাকেহি আগ্রহ

নহয় তুলনা

ইয়াব লগত ।

(৪৭)

এখন নদীৰ পাৰত মই এখন ককিব দেখিছিলোঁ । বাঘৰ কামোৰত তেওঁৰ শৰীৰ উন্নানক ভাবে কত বিকৃত হৈছিল । ‘নানা বকস ভবধৰ বাহুহাবতো তেওঁ আৰোগ্য পোয়া নাছিল । তেওঁ বহু কাল এইদৰে বাৰ-ভীত যত্না নীৰৱে সহ্য কৰিছিল আক বহান খোদাব ওচবত কৃতজ্ঞতা প্রকাশ কৰিছিল । কিছুমান বাঘহু এইটো দেখি তেওঁক হুছিলে । “ একেধাৰা, মোচনীয়া অৱতীতো তুমি কিহন কাৰণে কৃতজ্ঞতা প্রকাশ কৰিছা ? ” তেওঁ উত্তৰ দি কলে, “ মই এই কাৰণে আল্লাব ওচবত কৃতজ্ঞতা প্রকাশ কৰিছো যে অত্যন্ত কষ্টত আহেও কিছকিছকী লাগত সিহু হোৱা নাই ।

যদি মিল নহয়

যিহে মোক হু

নাভাবে'। অকনো

হয়তো ছুখিত

বয়ছি' চক্ৰলা

মোৰ হুইয়ত ,

হব পাৰ তেওঁ

সেইটো তয়ত ।

সঁচাকৈয়ে আল্লাহ প্ৰেমিকসকলে সকলোবোৰ বিপদ আপদ, দুখ কষ্ট আদি হাঁহি মুখে বৰণ কৰে কিন্তু পাপৰ সংক্ৰমণে নাযায় । কোৰ আণ খবীকত আছে হজৰত ইউছুক (আ) ক যেতিয়া কাৰাগাৰলৈ পঠোৱা হৈছিল তেতিয়া তেওঁ কৈছিল, “হে আল্লাহ! প্ৰলাভনময় পাপৰ সেই পঞ্চটিতকৈ এটো কাৰাগাৰ মোৰ ওচৰত বেছি প্ৰিয় ।”

এসময়ত এজন বৰ চৰীয়া ককিৰ আছিল । তেওঁ বৰ অভাৱত পৰি এদিনাখন আন এজন ধৰ্ম বন্ধুৰ পৰা এখন কলস অপহৰণ কৰিলে । তাৰ পিছত তেওঁ সেই কলসখনি বিকি সংসাবিক খৰচ বহন কৰাত হঠাতে তেওঁ ধৰা পৰিল । চহৰৰ কাজীয়ে (বিচাৰকে) সেই সময়ৰ ব্যৱস্থা অনুযায়ী ককিৰৰ সৈ। হাতখন কাটি পেলাবলৈ আদেশ দিলে । কলসৰ মালিক সেই ধৰ্ম বন্ধুজনে কাজীক আহি কলে, “হজুৰ ! মই তেওঁক কলসখনি দান কৰিছোঁ । দয়া কৰি তেওঁক আলোনাৰ দণ্ডাজ্ঞা বহিত কৰক ।” কাজীয়ে কলে, “তোমাৰ কথা অনুযায়ী আইনৰ বিকলচৰণ কৰা নাযাব । তেওঁ চুৰি কৰিছে । গতিকে তোৰই দণ্ড হৈছে হত্যাৰূপ ।

ককিৰৰ সেই ধৰ্ম বন্ধুজনে কলে, “হজুৰ ! আপুনি যি কৈছে অৱশ্যে ঠিকেই কৈছে । ককিৰ আক দৰবেল' সুকলৰ নিজৰ কোৱো সম্পত্তি নাই । তেওঁলোকৰ যিকোনো বস্তু আছে সেই সকলোমোৰ হৈছে আনৰ দান । গতিকে তেনেকুৱা দান-ককি কোমোৱাই অপ-ইবণ কৰে তাৰ বাবে হত্যাৰূপ কৰা ঠিকিছাৰ ।”

ককিৰৰ ধৰ্ম-বন্ধুজনৰ এই যুক্তি কাজীয়ে (বিচাৰকে) গ্ৰহণ কৰিব প্ৰেমাৰিলে । তেওঁ ককিৰৰ দণ্ড বহিত কৰিলে, কিন্তু তেওঁক

অত্যন্ত জিজ্ঞাস কবি কলে, “ হুজুগীয়া, এই পৃথিবীখন তোমাৰ কাৰণ ইমান সজীৱ হ'লনে যে তুমি চুৰি কৰিবলৈ আন ঠাই নাপালা । এনেকুৱা এজন বন্ধুৰ ঘৰতহে তুমি চুৰি কৰি পাবিলানে ? ”

ককিৰে লাজ পাই কলে, “ হুজুৰ ! আপুনি জানো শুনা মাটী যে মামুহ কয়, —

বন্ধুৰ মাল	লোৱা হেৰা যদি
তাৰ কোনো ক্ষতি	কদাপি নহয়,
অভাৱত যদি	হোৱা নিকপায়
ভিক্ষা কৰা নুব	উচিত নহয় ।

০ — ০

(৫৫)

এদিনাখন বাতি এজন ধনুপৰায়ন লোকে সপোনত দেখিলে যে এজন বাদচাহ বেহেস্তত (সৰগত) আৰু এজন দৰবেশ দোজত নবকত আছে । এইটো দেখি তেওঁ আচৰিত হ'ল । কাৰণ মামুহৰ ধাৰণা ইয়াৰ বিপৰীত ।

তেওঁ মনে মনে এই বিষয়ে চিন্তা কৰি আছে । এনেতে আল্লাৰ পৰা দৈৱবাণী আহিল, “ এই বাদচাহজনৰ লক্ষ্য আছিল ফকিৰৰ পিনে । তেওঁ ফকিৰ ভাবে জীৱন যাপন কৰিবলৈ ভাল পাইছিল + সেই কাৰণে তেওঁৰ স্থান হৈছে বেহেস্তত (সৰগত) । সেই দৰবেশ জনৰ লক্ষ্য আছিল বাদচাহ আৰু ধনী লোকৰ পিনে । তেওঁ বাদচাহ আৰু ধনী লোকৰ সংস্পৰ্শ ভাল পাইছিল আৰু তেওঁ লোকৰ গুৰত থাকিবলৈ কামনা কৰিছিল । গতিকে তেওঁৰ স্থান হৈছে দোজত (নবকত) ।

কুফাৰ কদাপি	ককিৰা ভাই
নিজৰ চৰিত্ৰ	মাৰিবা নিৰল,
হিছাপে মল্লী	ককিৰা কোণ
জানিবা কৰা	হেৰা হুজুৰ

এসময়ত এজন পথভ্রষ্ট পাপী লোক আছিল। তেওঁ আনাই অসীম অনুগ্রহত সুপথ লাভ কৰিছিল। তেওঁ অতি অলপ দিনৰ ভিতৰতে দৰবেশসকলৰ দলত ভৰ্তি হ'ল। দৰবেশসকলৰ সংস্কার ফলত তেওঁৰ ভিতৰত সত্য পৱিত্ৰতাৰ পোহৰ জিলিকি উঠিল। বেয়া কামৰ পৰিবৰ্ত্তে তেওঁ সদায় ভাল কাম কৰিবলৈ ধৰিলে। সংসাৰৰ মায়া মোহ আদি অন্তৰৰ পৰা আতৰি গ'ল। তথাপি তেওঁ মানুহৰ নিন্দাৰ পৰা বক্ষা নাপালে। লোকে নানা ভাবে তেওঁৰ নিন্দা কৰিয়ে থাকিল।

এদিনাখন তেওঁ নিকপায় হৈ তেওঁৰ গুৰুৰ ওচৰলৈ গৈ আটাহৰোৰ কথা কলে। গুৰুৱে কলে, “বোপা! আল্লাক তুমি খনাবাদ দিবা যে সিহঁতে তোমাক যেনেকুৱা পাপী বুলি ভাবে তুমি প্রকৃততে তেনেকুৱা নোহোৱা। মানুহে তোমাক নিন্দা কৰে, তোমাৰ কোনো চিন্তা নাই। কিন্তু মানুহে মোক পূৰ্বা ধাৰ্মিক বুলি ভাবে, অথচ মোৰ দোষ ত্ৰুটি আৰু ভিতৰৰ অৱস্থা সিহঁতে নাজানে। অন্তৰ্য্যামী আল্লাৰ ওচৰত একো গোপন নাই।”

থাকে মোৰ সদা	হুৱাৰ বন্ধ
আনে মোৰ দোষ	নোৱাৰে ধৰিব;
অন্তৰ্য্যামী সেই	খোদাৰ কাষত
কোনে পাৰে বাক	গোপন কৰিব?

- - -

এখন চহৰত এজন বৰ জ্ঞানী লোক আছিল। এদিনাখন মই তেওঁৰ ওচৰত অভিযোগ কৰি কলোঁ, যে অৱুৰুৱা মানুহজনো অন্যায় ভাবে মোৰ বিৰুদ্ধে মিছা সাক্ষ্য দিছে। তেওঁ মোক কলে, “তুমি সদায়হাবৰ বাবা তাক লজ্জিত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা।”

হোৱা যদি তুমি জ্ঞানী	জানিবা সত্যত;
নাথাকিব পত্ৰ ওহ	এই স্বৰূপত।

এসময়ত এজন চুফী আছিল। এদিনাখন তেওঁ কথা প্ৰসঙ্গত কলে, “অতীতৰ চুফীসকল গোলমালৰ মাজত থাকিলেও অন্তৰে অন্তৰে তেওঁলোক নিৰ্জনে বাস কৰিছিল। কিন্তু বৰ্ত্তমান কালৰ চুফীসকল নিৰ্জনে থাকিলেও তেওঁলোকৰ অন্তৰ নানা গোলমালে পৰিপূৰ্ণ। প্ৰকৃত সাধকসকলে জনতাৰ মাজতো নিৰ্জনে বাস কৰিব পাৰে; কিন্তু যিসকল লোক সাধনাৰ পথত আগ নাবাঢ়ে তেওঁলোক নিৰ্জনে ধ্যানত বহিলেও তেওঁলোকৰ অন্তৰ জগতৰ বাবতীয় গোলমালেৰে পূৰ্ণ হৈ থাকে।

মন যদি তব

ঘৰে দহো দিশে

নিৰ্জনে থাকি

একো লাভ নাই;

থাকে যদি মন

খোদাৰ ধ্যানত

খন জন মাজে

নিৰ্জনে ভাই।

- ০ -

এবাৰ মই কেইজনমান প্ৰেমিক যুৱকৰ লগত হেজাজ দেশৰ মাজেনি গৈ আছিলোঁ। তেওঁলোকে সদায় গভীৰ ভাবত তন্ময় হৈ গুণ গুণ কৈ কি যেন এটি প্ৰেম পূৰ্ণ বহস্যময় কবিতা আহুতি কৰি গৈ আছিল। আমাৰ দলটোত এখন কঠোৰ প্ৰকৃতিৰ বৰ জ্ঞানী চুফী আছিল। তেওঁ তাৰ মৰ্ম একো বুজা নাছিল। প্ৰেমিকসকলৰ অন্তৰৰ বেদনা সন্মুখে তেওঁৰ মনত কোনো খাবনাই নাছিল।

আমি যেতিয়া গৈ গৈ চিমিয়াৰ ঐখিলে বনি হেজাজ নামেৰে এখন বকবয় ঠাইত উপস্থিত হলোঁ তেতিয়া এটি হাবতী ল'ৰা আমাৰ ওচৰলৈ আহি এনেকুৱা স্তম্ভৰ স্তম্ভত পান গাবলৈ ধৰিলে যে তাৰ গামৰ স্তম্ভ চাবিও পিনে যেন স্তম্ভ হৈ উঠিল।

সেই পানত সুই হৈ আকাশৰ চৰাইবোৰ ডললৈ নামি আছিল আৰু উটবোৰো গামৰ ডালে ডালে মাটিবলৈ ধৰিলে। সেই চুফী-

জনবো উটটো ভাৰত উন্নত হৈ নাচিবলৈ ধৰিলে। তেতিয়া মই তেওঁক কলেঁ, “ জনাব! সঙ্গীতত আনকি পশু পক্ষীও মুগ্ধ হ’ল, কিন্তু আচৰিত বিষয় এই যে ই আশ্বোনাৰ হৃদয় স্পৰ্শ কৰিব নোৱাৰিলে। ”

পশু পক্ষী পোক	তক লতা জুৰি
সবে মতলীয়া	খোদাৰ প্ৰেমত ;
এজুৱা প্ৰেমৰ	মধুৰ পৰশ
নালাগে মাথোন	মক হৃদয়ত।

(৬০)

এজন বাদচাহ অত্যন্ত বুদ্ধ অৱস্থাত উপনীত হৈছিল। তেওঁৰ সন্তান সমৃদ্ধি উত্তৰাধিকাৰ কোনো নাছিল। এদিনাখন তেওঁ মৰিব বুলি ভাবি কলে যে পিছদিনাখন ৰাতিপুৱা পোন প্ৰথমে বিয়ে চহৰত প্ৰৱেশ কৰিব তাকেই তেওঁৰ উত্তৰাধিকাৰী কৰিব।

ঘটনা ক্ৰমে পিছদিনা ৰাতিপুৱা পোন প্ৰথমে এজন ককিৰ আহি সেই চহৰত প্ৰৱেশ কৰিলে। সি গোটেই জীৱন ভিক্ষা কৰি অন্ন বস্ত্ৰৰ সংস্থান কৰি আছিল। মন্ত্ৰীসকলে আৰু ৰাজ্যৰ প্ৰধান প্ৰধান লোকসকলে তাকেই বাদচাহ বুলি মানি ললে। তাক ৰাজ মুকুট পিন্ধাই সিংহাসনত বহুৱা হ’ল আৰু ৰাজ্যৰ বিৰাট ধনৰ ভৰাল-টিও তাৰ হাতত দিয়া হ’ল।

ককিৰ কিছু দিন অতি আবামতে চলি গ’ল। কিন্তু তাৰ সেই আবাম বেছি দিন নাখাকিল। ৰাজ্যত নানা বিশৃঙ্খলা আৰম্ভ হ’ল। প্ৰজাসকল বিদ্ৰোহী হৈ উঠিল। ওচৰত থকা ৰাজ্যবোৰৰ ৰজাসকলে এইটো গম পাই তাৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ ঘোষণা কৰিলে। ককিৰ বৰ চিন্তাত পৰিল।

এদিনাখন তাৰ ভিক্ষুক জীৱনৰ পুৰণি বন্ধ এজনে তাৰ ৰাজ্য লাভত আনন্দিত হৈ তাক আহি কলে “ ৰাজ্যৰ প্ৰতি অশেষ বন্ধ-বাধ যে কাইটো পৰাই তোমাৰ এই সৌভাগ্যৰ ফল হুগিছে। তুমি

উচ্চ স্থান লাভ কৰিলা । আল্লাই কোব্ আনত কৈছে, “ নিশ্চয় তুখৰ পিছত স্মৃ আছে । ”

ৰাতি কালে ফুলে ফুল	প্ৰভাতে শুকায় ;
কোনো বস্তু একে ভাবে	নাথাকে সদায় ।
কেতিয়াবা পিছে গছে	পাতৰ ভূষণ ;
কেতিয়াবা উলঙ্গ ই	বিধিৰ লিখন ।

ফকিৰে কলে, ‘ বন্ধু ! মোৰ অৱস্থা পৰিবৰ্তনত আনন্দ নকৰিবা; বৰং দুখহে কৰিবা । কাৰণ আগেয়ে মোৰ কেৱল অন্নৰ চিন্তাহে আছিল । এতিয়া গোটেইখন পৃথিৱীৰ চিন্তাই মোক অস্থিৰ কৰি তুলিছে । ”

নাথাকিলে ধন	মনে হয় দুখ
পালে সেই ধন	বিপদ বাঢ়ে ;
দুখ ভব পূৰ	এই ধৰা থনি
পোৱা বা নোপোৱা	বিপদে নেৰে ।
যদিহে বিচাৰা	প্ৰকৃত সম্পদ
নাই কোনো ধন	সমান ধৈৰ্য্যৰ ;
ধন দানভকৈ	শত গুণে ভাল
মনৰ সন্তোষ	দুখীয়া জনৰ ।

- O -

(৬১)

জগত বিখ্যাত হজৰত আবু হোবাইব। (বাঃ) ৰ কথা সকলোৱে জানে । তেওঁ প্ৰত্যেক দিনে হজৰত বচুল কৰিম (হঃ) ৰ সেৱাত উপস্থিত হৈছিল । এদিনাখন হজৰত বচুল কৰিম (হঃ) এ তেওঁক কলে ‘ ‘ আপুনি সদায় নাহিব । তেতিয়া হলে মৰম স্নেহ বাঢ়িব । কাৰণ বেলিটো ইমান সুন্দৰ আৰু উজ্জ্বল বস্তু ; তথাপি ই সদায় উজ্জ্বল হয় বুলিয়ে ইয়াক কোনেও ভাল নাপায় । কেৱল দীৰ্ঘ কালতহে ইয়াক সকলোৱে আদৰ কৰে ; কাৰণ, তেতিয়া ইয়াৰ প্ৰয়োজন আছে ।

কাৰো ওচৰলৈ	গলে মোৰ নাই
নকবিবা কিন্তু	অধিক গমন ;
ভোমাক খাসন .	আঁনে নকবিব
নিজকেই তুমি	কবিবা খাসন ।

. — .

(৬২)

যজ্ঞ বাক্যবৰ ব্যৱহাৰত অভ্যস্ত বিবস্ত হৈ যই এবাৰ জেক-
জালেমৰ ওচৰৰ এখন হাবিলৈ গুচি গৈছিলো । এদিনাখন ঘটনাক্ৰমে
এদল ইংৰাজে মোক বন্দী কৰি ত্ৰিপলীলৈ লৈ গ'ল । তাত এজন
ইহুদীৰ অধীনত আন আন বহুত কয়েলীৰ লগত শিষ্ট মোক মাটি
কাটিবলৈ লগাই দিলে । বৰ কষ্টত মোৰ দিনবোৰ যাবলৈ ধৰিলে ।

শিকলি আবদ্ধ যদি	থাকে ছুচৰণ ;
ভাল ইটো লগে যদি	থাকে বন্ধগন ।
বাগিচা ভ্ৰমনো তব	স্থব নহয় ;
অচিন লোকৰ লগে	জানিবা নিশ্চয় ।

এদিনাখন মোৰ এজন পুৰণি বন্ধুৱে হঠাতে মোৰ এই অৱস্থা
দেখি মোৰ ওপৰত তেওঁৰ দয়া হ'ল । তেওঁ দহটি সোণৰ মুজা দি
ইংৰাজৰ দাসত্বৰ পৰা মোক মুকলি কৰি দিলে । তেওঁৰ ঘৰ আলোৱা
চহৰত । তেওঁ মোক ঘৰলৈ নি তেওঁৰ ছোৱালী জনীক মোৰ
লগত বিয়া দিলে । কিছু দিন বেচ স্থৰ শান্তিতে প'ল ।

তাৰ পিছত মোৰ ঘৈনীয়ে মোৰ লগতে ছৰ্য্যৱহাৰ কৰিবলৈ
আবস্ত কৰিলে । দিনে দিনে তাইৰ ছৰ্য্যৱহাৰ ইমান বাঢ়িল যে যই
সহ্য কৰিব নোৱাৰা হৈ পৰিলে । এদিনাখন তাই মোক অহঙ্কাৰ
স্থবত কলে, “তুমি সেইজন লোক নোহোৱানে, যাক মোৰ শিকাই
-দহটি সোণৰ মুজা দি ইংৰাজৰ কয়েদখানাৰ পৰা কিৰি আনিছিল ।
যই কলে।” হয়, অৱশেষত তেওঁ মোক তোমাৰ দাসত্বত নিয়োগ
কৰিলে । ”

ভাল ব্যৱহাৰ

বৰত কৰিছ

থাকে কেতিয়াবা	তুই মতি নাবী ;
সেই ঘৰখনি	হয় পৰিণত
জলন্ত নবৰ্কে	মৰণ বিচাৰি ।

- ০ -

(৬৩)

এসময়ত এজন উদাসীন ফকিৰ আছিল । তেওঁ কুফাৰ পৰা আহি হেজাজৰ পথিকসকলৰ লগত লগ লাগিল । তেওঁৰ মূৰত কোনো আবৰণ নাছিল । খালি ভৰিৰে তেওঁ সেই ভীষণ মকভূমিৰ পথ অকলে অতিক্ৰম কৰি আহিছিল । তেওঁ ভাবত তন্ময় হৈ ধীৰে ধীৰে গৈ আছিল আৰু মনে মনে গাইছিল, —

উট সম মোৰ	নাই কোনো বোজা
মুঠো কোনো দিনে	উটৰ পিঠিত ;
কাৰো প্ৰভু মই	নহওঁ কদাপি
গোলামো নহওঁ	এই ধৰণীত ।
নাই ধন মোৰ	কোনো চিন্তা নাই
মুক্ত এই প্ৰাণ	ক'ত সুখী মই
আৰামে উশাহ	লইছোঁ সদায় ;
নহয় অভাৱ	কোনো বস্তুৰেই ।

উটত উঠি বোৱা এজন ধনী ভক্তলোকে তেওঁক কলে, “ হেৰা ফকিৰ ! তুমি এনেকুৱা অৱস্থাত কলৈ যাবা ? তুমি উভতি যোৱা । মইলৈ এই মকভূমিৰ নিদাকণ কষ্টত তুমি মৰি যাবা । ” ফকিৰে কথা শুনি মকভূমিৰ পথেৰে অকলে গৈ থাকিল । আমি যেতিয়া গৈ নখলায়ে মাহমুদ নামেৰে এখনি ঠাই পালোঁ তেতিয়া দেখিলোঁ যে উটত উঠি বোৱা সেই ধনী ভক্তলোকটি মৰি গ'ল আৰু সেই ফকিৰ জনে আহি তেওঁৰ ওচৰত থিয় হৈ কলে, “ মই ইমান কষ্ট কৰি আহিও নমৰিলোঁ আৰু তুমি ইমান প্ৰাচুৰ্য্য স্বৰ্গেও মৰি গ'লা । ”

মাহমুদৰ ভক্তলোক

অকালে মৰিল ;

দুৰ্বল আহত লোকে।

নমবি বাচিল ।

- - -

(৬৪)

এদিনাখন এজন ফকিবক বাদচাহে নিমন্ত্ৰণ কৰিলে। ফকিৰে ভাবিলে, “মই এনেকুৱা এটি ঔষধ খাম যাৰ দ্বাৰা মোৰ শৰীৰ অতি দুৰ্বল আৰু খীন দেখা যাব। তেতিয়া হলে মোৰ সন্তুষ্টি বাদচাহৰ উচ্চ ধাৰণা হ'ব। তেওঁ ভাবিব যে আল্লাৰ অতিবিস্তৃত উপসনাৰ কাৰণে মোৰ শৰীৰ এনেকুৱা খীন হৈছে।” ফকিবৰ এনেকুৱা ভাৱত আল্লাহ অসন্তুষ্ট হ'ল। ফকিৰে ভুলি আন কিবা ঔষধ খালে। তেওঁৰ গোটেই শৰীৰত তীব্ৰ বিহু হ'ল। অলপ পিছতে তেওঁ মৰিল।

পেস্তা বুলি আমি

ভাবিছিলোঁ। যাক

ভিতৰে বাহিৰে

অতি ভাল সাৰ ;

গই ওচৰলৈ

দেখিলোঁ। এতিয়া।

পিয়াজৰ দৰে

সকলো অসাব।

কা'বাক পিছত

বাখি চুফাঁজনে

ঘুৰাইছে মুখ

মানৱৰ পিনে ;

আহা কি সুন্দৰ

অতিনয় তাৰ

দেখোঁ। নামাজৰ

সদা বাতি দিনে।

- - -

(৬৫)

এসনয়ত গ্ৰীচ দেশত এটা দস্যুৰ দল আছিল। সিহঁতে কিছুমান বেপাৰীক নিৰ্ভয় ভাবে মাৰ পিত কৰি তেওঁলোকৰ সকলো-বোৰ মাল বস্তু লুটি নিছিল। বেপাৰী কেইজনে বহুতো কান্দি কাটি আল্লাৰ নামত, পন্নগাৰুৰ নামত সিহঁতৰ ওচৰত দস্যুৰ কাৰণে অনেক আবেদন নিবেদন কৰিলে ; কিন্তু কোনো ফল নহল।

সেই বেপাৰী কেইজনৰ মাজত জগজিখ্যাত লোকমান হাকিমো আছিল। বেপাৰী কেইজনে তেওঁক কলে, “হাকিম চাহেব ! আপুনি

দয়া কবি ইহঁতক কিছু উপদেশ দিয়ক, যাতে ইহঁতে এনেকুৱা অন্যায় কামৰ পৰা আঁতৰি থাকে। অতি দুখৰ বিষয় যে আমাৰ ইমানবোৰ ধন সম্পত্তি নষ্ট হ'ল।” লোকমান হাকিমে কলে, “এই শ্ৰেণীৰ পশু প্ৰকৃতিৰ লোকৰ আগত জ্ঞানৰ কথা কোৱাটো ঠায়েতোকৈ বেছি দুখৰ বিষয় হ'ব। কাৰণ, সিহঁতে কথা নুশুনিব।”

মামৰ ধৰেহি যদি	দেহত লোহাৰ ;
নাযায় ফুকত গুটি	মলিনতা তাৰ।
মিলিত গজাল লোকে	নোৱাৰে বহাৰ ;
উপদেশে পাৰগুৰ	নোৱাৰে গলাৰ।

বিপদত যদি	ব্যথিত জনৰ
মনৰ কামনা	কৰাহি পূৰণ ;
আশীৰ্বাদে তাৰ	তব ধন মাল
নোৱাৰিব আনে	কৰিব হৰণ।

- ● -

(৬৬)

জগদ্বিখ্যাত লোকমান হাকিমক মানুহবিলাকে সুধিছিল, “আপুনি কাৰ পৰা ভদ্ৰতা শিকিলে ?” তেওঁ উত্তৰ দি কলে, “ভদ্ৰতৰ পৰাহে ভদ্ৰতা শিকিলে। কাৰণ সিহঁতৰ যিবোৰ কাম মোৰ পছন্দ হোৱা নাই মই তেনেকুৱা কাম কেতিয়াও কৰা নাই।”

আনৰ কুকাম	দেখি জ্ঞানী লোকে
লয় উপদেশ	ভঙালিকে ভাট ;
দৰ্শণ শাস্ত্ৰ	পঢ়ি শুনায়ে
অজ্ঞানীৰ কাষে	কোনো মূল্য নাই।

- - -

(৬৭)

এসময়ত এজন খোৱা ভক্ত লোক আছিল। তেওঁ প্ৰত্যেক খাতি দহ কিলো দান আহাৰ খাইছিল আৰু বাতি পুৰালৈ কোৰ্জাৰ

স্বৰীক পঢ়ি এবাৰকৈ শেষ কৰিছিল। এইটো কথা শুনি এজন
জ্ঞানী লোকে কলে যে যদি তেওঁ এটুকুৰা কটি খাই মোটেই
বাতি শুই কটালেহেঁতেন তেন্তে ইয়াতোকৈ সেইটো বেছি ভাল
হ'ল হেঁতেন।

জ্ঞানে আলোকিত

হুৱি হৃদয়

যদি বাখা খালি

ডোমৰ উদৰ;

নাকলৈ খালে

জানিবা নিশ্চয়

নাই তত্ত্ব জ্ঞান

ডোমৰ ভিতৰ।

(১৮)

চিৰিয়াত এজন ডাঙৰ দৰবেশ আছিল। তেওঁ বহু বছৰ
হাবিত কঠোৰ সাধনাৰ দ্বাৰা জীৱন বাপন কৰিছিল আৰু হাবিৰ
ফল, পাত, আদি খাই জীয়াই আছিল। তেওঁৰ নাম বশ চাৰিও
পিনে বিয়পি পৰিছিল। সেই দেশৰ বাদচাহজনে তেওঁৰ গুণত
স্বৰ্দ্ধ হৈ এদিনাখন তেওঁক কলে, “হজুৰ! হাবিত আপোনাৰ বৰ
কষ্ট হয়। আপুনি অনুমতি দিলে মই আপোনাৰ কাৰণে নগৰত
এটি উপযুক্ত ঘৰ সাজি দিব পাৰোঁ।”

উজ্জিবে কলে, “বাদচাহে যিটো প্ৰস্তাৱ কৰিছে মই সেইটো
সম্পূৰ্ণ যুক্তিসংগত বুলি ভাবোঁ। আপুনি হাবিৰ মাজৰ পৰা আহি
বাদচাহে দিব খোজা ঘৰটিত কিছু দিনৰ কাৰণে বাস কৰি চাওক।
যদি বেয়া লাগে পিছত আকৌ আপুনি হাবিলৈ গৈ এতিয়াৰ
দৰে জীৱন বাপন কৰিব পাৰিব।”

উজ্জিবে এইদৰে সুজোৱাত দৰবেশে বাদচাহৰ প্ৰস্তাৱটো
সম্মতি দিলে। দৰবেশৰ কাৰণে নগৰত এটি সুসজ্জিত নতুন
ঘৰ নিৰ্মান হৈ উঠিল। ঘৰটি দেখিলেই প্ৰাণ জুৰ পৰি যায়।
দৰবেশৰ আলপেচাম ধৰিবলৈ এজনী কপৰতী সাজক আৰু এটি
সৰু বড়ানু ডেকা লৰাও নিযুক্ত কৰা হ'ল। তদুপৰি তেওঁৰ
কাৰণে অতি সুবাস্তৱ বাহ্য আৰু ধনীয়া পোছাকৰো ব্যৱস্থা কৰা হ'ল।

দৰবেশে ঘৰটিত তেওঁৰ লাগজীয়া আটাইবোৰ বস্তু পাই পাখিৰ মোহত আকৃষ্ট হৈ পৰিল । তেওঁৰ শৰীৰত পূৰ্বৰ অসুস্থতা পৰিবৰ্তন হ'ল । এইদৰে তেওঁ পাখিৰ ভোগ বিলাসত মত্তলীয়া হোৱাত তেওঁৰ আধ্যাত্মিক সাধনা নষ্ট হ'ল ।

যোগী স্মৃতি মুনি

সাধু দৰবেশ

ভূমিলে এৰাব

পাখিৰ মোহত ;

চুৰ্ভগীয়া সোঁ

মাখিব নিচিনা

হেৰায় গোবৰ

মধুৰ মাজত ।

- x -

(৬৯)

এসময়ত এজন বাদচাহ আছিল । তেওঁৰ সন্মুখত এটি ডাঙৰ সুলভা উপস্থিত হ'ল । তেওঁ মনত (সঙ্কল্প) কৰিলে যে তেওঁৰ উদ্দেশ্য সফল হলে তেওঁ এৰুতা মুজা আঙলীয়া দৰবেশ সকলৰ মাজত বিভৱণ কৰি দিব ।

যেতিয়া তেওঁৰ সেই উদ্দেশ্য সফল হ'ল তেওঁ বৰ আনন্দ পালে । তেওঁ এজন গোলামৰ হাতত এৰুতা মুজা দি কলে, “ যোৱা এই মুজাবোৰ তুমি আঙলীয়া দৰবেশ সকলক দান কৰি আহা । ” গোলামটি বৰ জ্ঞানী আৰু বুদ্ধিমান আছিল । সি গোটেই দিনটো ঘূৰি ঘূৰি মুজাৰ বস্তুটি বাদচাহৰ আগত থৈ কলে, “ হুজুব ! আঙলীয়া দৰবেশ সকলক বিচাৰি মই গোটেই দিনটো ঘূৰিলোঁ । মুজা গ্ৰহণ কৰিব পৰা আঙলীয়া দৰবেশ মই কতো নাপালোঁ । ”

বাদচাহে কলে, “ এটো কেনেকুৱা কথা ? মই জানোঁ যে এই অঞ্চলত অন্ততঃ চাৰিশ জন আঙলীয়া দৰবেশ বৰ্তমান আছে । অৰ্থাৎ তুমি আহি খবৰ দিলা যে তুমি তেওঁলোকৰ একমকো বিচাৰি নাপালা । ” গোলামটোৱে কলে, “ হুজুব ! বিসকল আঙলীয়া দৰবেশ আছে তেওঁলোকে দান গ্ৰহণ নকৰে, বিসকলে দান গ্ৰহণ কৰে তেওঁলোক আঙলীয়া দৰবেশ নহয় । ”

বাদচাহে হাঁহি এটি মাৰি গোলামক কলে, “ দৰবেশৰ
বেশ দেখিলেই মই তাক দৰবেশ বুলি ভাবিছিলোঁ। তুমি কথাটো
ঠিকেই কলা। ”

ধনৰ তৃষ্ণা	আছে যাব মনে
নহয় কদাপি	সাধু সেই জন ;
প্ৰকৃত সাধুই	জানিবা নিশ্চয়
ধন সোণ দান	নকৰে গ্ৰহণ ।

(৭০)

এদিনাখন এজন মানুহে চৰিত্ৰবান বিখ্যাত আলেমক
(জ্ঞানীলোকক) সুধিলে, “ অনেক চুকীয়ে বাক্‌ফ্‌ (দাৰ্ভব্য) ফাগুৰ
পৰা জীৱিকাৰ কাৰণে অৰ্থ গ্ৰহণ কৰে। এই বিষয়ে আপোনাৰ
মত কি ?

জ্ঞানী লোকজনে উত্তৰ দি কলে, “ নিশ্চিন্ত মনে ঘৰৰ
কোনত বহি আল্লাৰ উপসনা কৰিবলৈ এনেকুৱা বৃত্তি গ্ৰহণ
কৰাটো হালাল (বিধেয়) ; কিন্তু বাক্‌ফ্‌ ফাগুৰ পৰা বৃত্তি
পাবলৈ ঘৰৰ কোনত আবদ্ধ থকাটো হাৰাম (নিষিদ্ধ) । ”

(৫০)

উপসনা হেতু	বহি গৃহ কোনে
সাধু লোকে দান	কৰোহি গ্ৰহণ ;
অসাধুই লয়	গৃহ কোনে স্থান
কৰিবলৈ কেবা	ধন উপাৰ্জন ।

(৭১)

এদিনাখন এজন লিখাই গুৰুক কলে, “ মানুহৰ অত্যাচা-
ৰত মই বৰকৈ আশনি পাইছোঁ। কি কৰিব মই একো উপায়
পোৱা নাই। বহু লোক যোৱা লগত দেখা কৰিবলৈ আহে।
ভেটিভেটি কৰি লগত কথা পাতিতে যোৱা বহুত সময় নষ্ট হয়। ”

গুৱাৰে উত্তৰ দি কলে, আগন্তুক সকলৰ ভিতৰত যিসকল
লোক দুখীয়া তেওঁলোকক তুমি টকা ধাবলৈ দিবা আৰু যিসকল
লোক ধনী তেওঁলোকৰ পৰা তুমি সহায় বিচাৰিবা। তেতিয়াহলে
তুমি দেখিবা যে তোমাৰ ওচৰলৈ কোনো নাহিব।”

যদি ইছলামী	সেনাৰ আগত
এজন ভিখাৰী	খোজ কাঢ়ি যায় ;
নাস্তিক সেনা	পলায় ভয়তে
চীন দেশলৈ	দলে দলে হায়।

- X -

(৭২)

এদিনাখন এজন জ্ঞানীলোকে তেওঁৰ পিতাকক কলে, “আজি
কালি মৌলবী মণ্ডলনাসকলৰ এইদৰে উপভোগ বাণী শুনি শুনি
মই বিবৰ্ত্ত হৈছোঁ। তেওঁলোকৰ কোনো কথাই মোৰ মনত একো
প্ৰভাৱ বিস্তাৰ নকৰে। কাৰণ তেওঁলোকে যিটো কবিবলৈ কয়
নিজে সম্পূৰ্ণ বিপৰীত ধৰণৰ কাম কৰে। এনেকুৱা উপদেশ
বাণীৰ দ্বাৰা কাৰো একো উপকাৰ নহয়। যিয়ে নিজে কোনো
ভাল কাম নকৰে আনক সেই কামৰ নিৰ্দেশ দিবলৈ তেওঁলোকৰ
কোনো অধিকাৰ নাই। আল্লাই কোৱা আন স্বীকৃত কৈছে—
তোমালোকে আনক কামৰ বাবে উপদেশ দিয়া, অথচ নিজে
সেই অনুযায়ী কাম নকৰা।”

ভ্যাগিবলৈ সংসাৰ	আনক শিকায় ;
নিজে কিন্তু সোণ ৰূপে	বাকচ ভৰায়।
প্ৰকৃত জ্ঞানী য় নিজে	নকৰেহি যিটো ;
নকয় আনক তেওঁ	কবিবলৈ সিটো।

পিতাকে কলে, “ৰোপা ! তুমি কোৱা কথাটো অৱশ্যে
সঁচা। কিন্তু সেই বুলি জ্ঞানীলোকৰ উপদেশৰ প্ৰতি অসন্মান দেখুৱাটো
খুঠেই উচিত নহয়। জ্ঞানীলোকক অৱজ্ঞা কৰিলে জনসাধাৰণ
আনৰ উপকাৰৰ পৰা বঞ্চিত হয়। বৰ উপদেশ হৈছে প্ৰবীণ

স্বপ্ন । যিহে এই প্রদীপ ধারণ কৰে তেওঁ অৱশ্যে আত্মবৃত্ত
থাকে ; কিন্তু আনে ভাব ভাৰা সুপথ লাভ কৰে । গতিকে
তুমি কেতিয়াও ভেনেকুৱা কথা নকবা । ”

জ্ঞানীৰ কথা	মদদি শুনিবা
কৰিবা গ্ৰহণ	পাৰা উপকাৰ ;
যদিওবা দেখা	ঔপদেশ মতে
নহয় কদাপি	ভাল কাম ভাব ।

- X -

(৭৩)

এসময়ত এজন বৰ শক্তিশালী পাহলোৱান আছিল । এমি-
নাখন তেওঁ মনৰ দৃষ্টিতে যুবে কপালে হাত দি অঁকলে আহি
আছিল । সেই সময়ত তেওঁৰ ওচৰেদি এজন জ্ঞানীলোক গৈ
আছিল । পাহলোৱান জনৰ এইটো অৱস্থা দেখি তেওঁ সুধিলে,
“এই লোকজনৰ কি হৈছে যে তেওঁ এনেদৰে বহি আছে ? ”
আন এজনে কলে যে তেওঁক কোনোবা এজন মানুহে গালি পাবিছে ।
জ্ঞানী লোকজনে আচৰিত হৈ কলে, “এই মানুহজনে কহ যেন
পাথৰৰ ভাৰ বহন কৰিব পাৰে ; অথচ এটি কথাৰ ভাৰ সহ্য
কৰিব নোৱাৰে । ”

মাটিৰ পৰাই	জনম লাভিছা
মাটিৰ লগত	যাবা লীন হই ;
মাটিৰ নিচিনা	সহিবা যাতনা
অহঙ্কাৰ ভাৰ	ত্যাগ কৰা ভাই ।

X -

(৭৪)

হজৰত হেথ হামিদ্দীন আবুল কব্বা (যঃ) মোৰ ওতাদ
(শিক্ষক) আছিল । তেওঁ যোক অনেক সময়ত পান বায়ু গুনি-
বলৈ নিবেশ কৰিছিল আৰু নিৰ্জনে থাকি আৱাৰ এবাদত (উপ-
সনা) কৰিবলৈ দিছিল । কিন্তু যৌৱনৰ বসন্তকাল আৰু আৱোধ

প্ৰমোদৰ মোহত পৰি মই ভেঙৰ কথা মানিব পৰা নাছিলোঁ। যতে গান বাদ্য হৈছিল তাতে মোক পোৱা গৈছিল। এইদৰে ডাঙৰ উপদেশৰ বিকল্পে এই কাম কৰি গৈ আছিলোঁ। গানৰ মজলিচত মই বহি হাঁহি হাঁহি কৈছিলোঁ :—

আমাৰ লগত	যদি আজি কাজী
বহিলে হেতেন	আনন্দ মেলাত ;
এই সঙ্গীতৰ	তালে তালে তাৰ
নাচিলে হেতেন	দুয়োখনি হাত।

এদিনাখন বাতি কিছুমান মানুহৰ লগত এটা ঘৰত বহি মই গান শুনি আছিলোঁ। যিজনে গান গাইছিল তাৰ মাতটো ইমান কৰুণ আছিল যে শ্ৰোতাসকলে কাণত আঙুলি দিবলৈ বাধ্য হৈছিল। গানবোৰো অতি কুৎচিৎ আছিল। অতি কঠোৰে গানৰ অত্যাচাৰ সহ্য কৰি থাকোঁতে বাতি পোহৰ হ'ল। মছজিদৰ মীনাৰৰ পৰা আজানৰ মধুৰ ধ্বনি আহি আমাক সচেতন কৰি তুলিলে।

প্ৰভাত হোৱাৰ লগে লগে মই মোৰ মূৰৰ পাণ্ডুৰি আৰু এটি সোণৰ মুদ্ৰা সেই গায়ক জনক উপহাৰ দি আলিঙ্গন কৰিলোঁ। মোৰ বন্ধুসকলে মোৰ এই কামটি দেখি মোক উপহাস কৰি কলে, “তোমাৰ এই কামটি মুঠেও উচিত হোৱা নাই। তুমি মিছাতে এই গায়কজনক ইমানবোৰ মূল্যবান উপহাৰ দান কৰিলা।”

মই কলোঁ, “তোমালোকে মোক মিছাতে ভিৰস্তাৰ নকৰিবা। আগেয়ে তোমালোকে মোৰ কথা শুনা। এই গায়কজনৰ আচৰিত কৰ্মতাৰ পৰিচয় আজি মই পালোঁ। মোৰ শিকক আৰু ডাঙৰ ডাঙৰ মানুহে বাৰে বাৰে নিবেধ কৰিও মোৰ সঙ্গীত শুনা কামটো বন্ধ কৰিব পৰা নাছিল। আজি মই গান শুনি ভোঁৱাৰ কৰিলোঁ (অনুতপ্ত হলোঁ) যে জীৱনত মই আৰু কেতিয়াও গান শুননিম।”

(৭৫)

এদিনাখন বাতি মই আবহব মকজু মিৰ মাজেদি গৈ আহিলে।।
 টোপনি ধৰাত মোৰ গোটেইটো শৰীৰ যেন অবশ হৈ পৰিছিল।
 মই আগুৱাই যাব নোৱাৰা হলে।। লগবীয়াসকলক মই কলোঁ,
 “মই আক যাব নোৱাৰোঁ।। মোৰ শৰীৰ একেবাবে অবশ হৈ
 পৰিছে। আহা, ইয়াতে আমি অলপ শুই লওঁ।”

লগবীয়াসকলে কলে, “পৱিত্ৰ এই মকজু মি। বিশ্ব মানৱক
 পৱিত্ৰ তীৰ্থস্থান আমাৰ সন্মুখত আছে। এই মকজু মি আমাৰ
 পিছে পিছে বহুতো ডকাইত ঘূৰি আছে। ইয়াত শুই পৰিলে
 বিপদ হব আৰু ডকাইতে আমাৰ মাল বস্তুবোৰ লুটী নিব।
 তুমি শক্তি সঞ্চয় কৰি আগুৱাই বলা।”

সংসাৰ পথৰ	যাজী হেৰা ভূমি
নপৰিবা চলি	বাতি কল্যাণ;
ঘূৰিছে চৌদিশে	বহু চক্ৰতান
আছে সন্মুখত	আনন্দ ভৱন।

- x -

(৭৬)

এদিনাখন এজন লোক মন্ত অৱস্থাত পৰি আছিল। তাৰ
 শৰীৰত মুঠেই বল শক্তি নাছিল। এজন দৰবেশে তাক দেখি
 ফুণাতে মুখ ঘূৰালে। তেতিয়া সেই লোকজনে দৰবেশ জনক লক্ষ্য
 কৰি কলে —

পাপীক সমুখে	দেখি ছেৰা সাধু
নিৰিবা ঘূৰাই	মুখ খনি ডব;
দৱাৰ চকুৰে	চোৱাচোন তাক
পালে আশীৰ্বাদ	স্থপথ সি লব।
ভোয়াৰ মানত	বঢ়িওল মই
নহওঁ “মালুহ”	ঠিক কথা এই;

তুমিটো 'মানুহ'

মানুহৰ দৰে

কৰা ব্যৱহাৰ,

সদাচাৰী হই ।

(৭৭)

এখন চহৰত কিছুমান বদমাচ লোক আছিল । সিহঁতে এজন দৰবেশৰ লগত ভীষণ শত্ৰুতা কৰিছিল । সিহঁতে তেওঁক নানা ককমে গালি পাৰিছিল আৰু মাজে সময়ে মাৰ ধৰো কৰিছিল । বেচেলা দৰবেশ জনে নিকপায় হৈ তেওঁৰ গুৰুক এই সকলোবোৰ অভিযোগৰ কথা জনালে । গুৰুৱে কলে, “ বোপা ! তুমি তাৰ বাবে অসন্তুষ্ট নহবা । সকলো অৱস্থাতে সন্তুষ্ট থকাটোহে দৰবেশসকলৰ বিশেষত্ব । যিয়ে আনৰ অভিযোগৰ উৎপীড়ন সহ্য কৰিব নোৱাৰে তেওঁ ককিষী দাবি কৰা উচিত নহয় । দৰবেশী পোছাক পৰিধান কৰাটোও তেওঁৰ পক্ষে হাৰাম (নিষিদ্ধ)

পোৱা যদি দুখ

মনত ভোমাৰ

সহিবা নীৰৱে

মহান জ্ঞান;

যদি কৰা কমা

শতক জনক

আতৰিব পাপ

জানিবা নিশ্চয় ।

মাটিৰ মানুহ

মাটিত মিলিবা

মাটিতেই হব

কবৰ ভোমাৰ

মাটিত মিহলি

হোৱাৰ আগেয়ে

মাটিৰ অভাৱ

লবা কবি সাৰ ।

(৭৮)

প্ৰকৃত দৰবেশৰ ভিতৰত এইবোৰ গুণ বিশেষকৈ দেখা যায়— তেওঁলোক দিনে ৰাতি খোদাৰ শ্ৰৱণত, খোদাৰ ভিকিৰত (ধ্যানত) ভৱ্য হৈ থাকে । তেওঁলোক সদায় কৃতজ্ঞ, সদায় সন্তুষ্ট । পাখিৰ আশা, হুৱাশাই তেওঁলোকক বিচলিত কৰিব নোৱাৰে । নিশৰ আশৰ খোদাৰ দান হুঁচি জাৰি তেওঁলোকে সেইবোৰ হাঁহি

মুখে সহ্য কৰে। আনৰ অভ্যাচাৰ, অবিচাৰ, আদি তেওঁলোকে
বকু পাতি লয়। তেওঁলোকে কেতিয়াও সেইবোৰৰ প্ৰতিশোধ নলয়।
তেওঁলোকে সাধাৰণ্যায়ী দান-দৰ্শনা আদি কৰে। সদায় তেওঁ-
লোকে নিজকে আল্লাৰ ওচৰত অৰ্পণ কৰে। আন কোনো লিনে
তেওঁলোকৰ লক্ষ্য নাথাকে। সকলোৱেই তেওঁলোকৰ আগত ব্যস্ত-
হাবত সন্তুষ্ট।

কিন্তু যিসকলে পীৰ দৰবেশ বুলি পৰিচয় দিয়ে, অথচ
মামাজ নপড়ে, সদায় কুপ্ৰবৃত্তিৰ অন্তৰ্গত হৈ চলে, গোটেই দিন
আমোদ প্ৰমোদৰ মাজেদি কটাই দিয়ে, গোটেই ৰাতি উদাসীন
ভাবে শুই থাকি কটায়, সম্মুখত বিহকে পায় হাৰাম হালাল
বিচাৰ নকৰি গ্ৰহণ কৰে, যুথলৈ যি আহে চিন্তা নকৰি তাকে
কয় সিহঁত প্ৰকৃততে বদমাচ। সিহঁতে ককিবা পোছাক পিন্ধি-
লেও সিহঁত পাপী বদমাচৰ বাহিৰে আন একো মহয় ?

নাই অশুবত	আত্ম সংৰম
মিছাতে লইছা	ককিৰ বংশ ;
বাহিৰে তোমাৰ	দেখে'। যিটো কণ
ভিতৰত তাৰ	নাই কোনো লেশ।
সন্তোষৰ কা'বা	আছে বি পথত ;
লোৱা হেৰা ছাদী	সিপথ বিচাৰি ;
খোদাৰ পথত	থাকে যদি বাধা
ভৰিৰে তোমাৰ	পেলাবা মোহাৰি।
ভগতে সিন্ধন	অতি দুৰ্ভনীয়া
বুবেহি বিজ্ঞন	ইপথৰ পৰা ;
কোনো পথকেই	নোৱাৰে সি পাব
বদিয়ে হয় সি	আপোন পাহৰা।

তৃতীয় অধ্যায়

সন্তোষ ।

(৭৯)

এসময়ত সবকোত্ত এজন ককিৰ 'আছিল । এদিনাখন ডেওঁ আহি আলেক্সো চহৰৰ বেপাৰী সকলৰ এখন সভাত উপস্থিত হ'ল । ডেওঁ কথ। প্ৰসঙ্গত বেপাৰীসকলক লক্ষ্য কৰি কলে, “ধন সম্পদ অধিকাৰীসকল ! যদি আপোনালোকৰ বিচাৰ বিবেচনা আৰু আমাৰ সন্তোষ থাকিলে হেতেন তেন্তে জগতত ভিক্ষা বৃদ্ধি কেতিয়াও নাধাকিলে হেতেন । এইবোৰ নাই কাৰণেই আজি জগতত ভিক্ষা বৃদ্ধি চলি আছে ।

হেৰা সন্তোষ	কৰা মোক ধনী
ভোম্বাৰ ধনেৰে	এই জগতত ;
ভোম্বাৰ গুণতে	লোকমান ধনী
ভব সম স্তান	নাই মৰতত ।

- X -

(৮০)

মিহৰ দেশত এজন ডাঙৰ মানুহৰ দুজন পুত্ৰক আছিল । ডেওঁলোকৰ এজনে ধন উপাৰ্জনত আৰু আন এজনে বিদ্যা উপাৰ্জনত আত্ম নিয়োগ কৰিছিল । যিজনে ধন উপাৰ্জনত আত্ম নিয়োগ কৰিছিল ডেওঁ সময়ত সৈ মিহৰৰ বজা হ'ল আৰু যিজনে বিদ্যা উপাৰ্জনত আত্ম নিয়োগ কৰিছিল ডেওঁ পিছত সৈ জগদ্বিখ্যাত আলেন (জ্ঞানী লোক) হ'ল ।

এদিনাখন কথা প্ৰসঙ্গত ধনী ককায়েকজনে আলেন (জ্ঞানী) ভায়েকজনক কলে, “তোমা ভাইটি ! তোমাকৈ যোৰ জীৱন সাৰ্থক হৈছে । মই মিহৰৰ বজা হলেও আৰু তুমি দুখীয়া হৈয়ে থাকিল। ইয়াৰ উত্তৰত সেই দুখীয়া আলেন ভায়েকজনে কলে, “মই আলোৰ ওচৰত অশেষ কষ্টকৰে যে মই পৰমেশ্বৰৰ নামৰ বিকিৰ্ত্তি শুধৰ মানুহৰ লোক কৰিব পাৰিছোঁ, কিন্তু তুমি কেবলমই, হাৰাৰ আহি

ভাঙব ভাঙব কাকের '(নাটিক) সকলৰ উত্তৰাবিকাবী হৈহা অৰ্থাৎ
দিহঁতৰ অধিকৃত মিছৰ দেশ তোমাৰ অধিকাৰলৈ আহিছে । ”

হওঁ মই এটি	অতি সৰু কীট
দলিত সৰাব	চৰণ ডলত ;
কোনেও কদাপি	নহয় ব্যাখিত
মোৰ বাবে ভাই	এই জনজত ।
মনৰ সন্তোষ	কেনেকৈনো মই
কবিত্ব প্ৰকাশ	খোদাৰ কাষত ?
চোৱা কেনে সুখে	আহৌ মই সদা
মাই অভ্যাচাৰ	মোৰ জীৱনত ।

• X •

(৮১)

এসময়ত এজন ককিৰ আছিল । তেওঁ সদায় ভোকত কাতব
হৈ আছিল আৰু তেওঁৰ কাপোৰত ডালিৰ অন্ত নাছিল । তেওঁৰ
নিচিনা এনেকুৱা দুখীয়া লোক প্ৰায় দেখা নগৈছিল । তেওঁ
অনেক সময়ত নিজকে নিজে কৈছিল, —

মাথো কটী আৰু	ফটা কাপোবেৰে
থাকো মই সদা	প্ৰক্লিষ্ট হই ;
মজুত কদাপি	কাৰো বুখাপেকী
হওঁ ইয়াতেই	চিৰ সুখী মই ।

এজনে তেওঁক এনেকুৱা দুখত পৰা দেখি মহাহতভূতিৰে
কলে, “তুবি এইদৰে বহি আতা কিয় ? এই চহৰৰ অধিকাৰ
লোক অতি দানশীল । তেওঁৰ দৰে দাবী লোক এই অঞ্চলত নাই ।
তেওঁ সদায় ককিৰ আৰু দৰবেশসকলৰ সোৱাৰ কাষে পাৰু হৈ
থাকে । সকলোৱে তেওঁক অস্ত্ৰবেশ নৈতে জাল দায় । তোমাৰ
বেনেকুৱা অস্ত্ৰ। তেওঁ যদি জাৱিৰ পাবে মিত্ৰৰ তেওঁ তোমাৰ
দুখ পোহৰ কৰি দিহঁকে বন্য কৰিব । ”

ককিৰ এই কথা শুনি কলে, “তুবি কোনেদৰে কৰি ...

নিজৰ অভাৱ আনক জনোৱাতকৈ অনাহাৰে মৰি যোৱা ভাল । ”

আনৰ কাষত	হাত পতাতকৈ
নাই হীন কান্ধ	জানিবা সবাই ;
ভাত কৈও ভাল	ঘৰে বহি থকা
খোৱা বা নোখোৱা	আন একোকেই ।

- X -

(৮২)

এসময়ত আজম দেশত এজন বাদচাহ আছিল । তেওঁ এজন বিচক্ষণ চিকিৎসকক হজৰত মোহাম্মদ (ছঃ) ৰ ওচৰলৈ পঠালে, যাতে হজৰতৰ অশুচৰ সকলৰ প্ৰয়োজন অনুযায়ী তেওঁ চিকিৎসা কৰে । সেই চিকিৎসকজন কেই বছৰ মান আৰব দেশতে থাকিল; কিন্তু এই সুদীৰ্ঘ কালৰ ভিতৰত কোনেও চিকিৎসাৰ কাৰণে তেওঁৰ ওচৰলৈ নাহিল । তাৰ বাবে তেওঁ বৰ দুখ পালে আৰু এদিনাখন তেওঁ হজৰতৰ ওচৰত অভিযোগ কৰি কলে, “ হজুৰ ! আমাৰ বাদচাহে আপোনাৰ অশুচৰ সকলৰ চিকিৎসাৰ কাৰণে মোক পঠাইছিল ; কিন্তু এই সুদীৰ্ঘ কালৰ ভিতৰত কোনেও চিকিৎসাৰ কাৰণে মোৰ ওচৰলৈ নাহিল । ”

হজৰত মোহাম্মদ (ছঃ) এ কলে, “ ইয়াৰ অধিবাসী সকলৰ এটি অভ্যাস আছে যে তেওঁলোকে খুব কম খায় আৰু যেতিয়া লৈকে অভ্যস্ত ভোক নালাগে তেতিয়ালৈকে তেওঁলোকে একোকে নাখায় । ” চিকিৎসকজনে কলে, “ এইটোৱেই স্বাস্থ্যৰ মূল কাৰণ । ”

তাৰ পিছত সেই চিকিৎসকজনে হজৰতৰ ভৱিত এটি চুমা খাই সন্ধ্যানে তাৰ পৰা নিজ দেশলৈ উভতি গ'ল ।

জানবান লোকে কথা	কয় সি সময় ;
যেতিয়া নকলে কথা	অপকাৰ হয় ।
আগবাটে খাব লই	সেই সময়ত
যেতিয়া পূৰ্ণ ভোক	লাগেহি পেটত ।

১৮৩।

এমিনাখন খোবাচানৰ দুজন দৰবেশ একেলগে লেশ ত্ৰয়গলৈ
ফলাল । তেওঁলোকৰ এজন অতি ক্ষীণ আৰু দুৰ্বল । তেওঁ দুদি-
নৰ পিছতহে অলপ আহাৰ খায় । আনজন অতি বলবান আৰু
হুট পুট । তেওঁ নিতৌ তিনি বাৰকৈ আহাৰ খায় ।

এমিনাখন তেওঁলোক গৈ এখন নগৰত প্ৰৱেশ কৰাৰ লগে
লগে গুপ্তচৰে সন্দেশ কৰি তেওঁলোকক গ্ৰেপ্তাৰ কৰিলে আৰু বিচাৰৰ
কাৰণে এটি কোঠাত বদ্ধ কৰি থলে । দুমুগাহ পিছত দুৱাৰ মুকলি
কাৰ দেখা গ'ল যে বলবান আৰু হুটপুট দৰবেশজন মৰি গৈছে
আৰু সেই ক্ষীণ আৰু দুৰ্বল দৰবেশজন নিৰাপদে বাচি আছে ।
এইটো দেখি সকলো আচৰিত হ'ল ।

এজন জ্ঞানী লোকে কলে, “এইটো একো আচৰিত কথা
নহয় । কাৰণ সেই মৰি যোৱা লোকজনৰ বেজিকৈ আহাৰ খোৱা
অভ্যাস আছিল । অনাহাৰৰ দ্বন্দ্ব কষ্ট তেওঁ নাজানিছিল । গতিকে
তেওঁৰ মৃত্যু হ'ল । এই জীৱিত থকা লোকজনৰ অনাহাৰে থকা
অভ্যাস আছিল । অনাহাৰৰ দ্বন্দ্ব কষ্ট তেওঁৰ কাৰণে অসহ্য হোৱা
নাই । গতিকে তেওঁ ঐৰ্থ্য ধৰি বাচি আছে । ”

বিচাৰৰ প্ৰায়ান পোৱা গ'ল যে তেওঁলোক নিৰাপদাৰ ।
গতিকে সেই বাচি থকা দৰবেশজনে নিৰাপদে মুক্তি পালে ।

(৮৪)

অলপ আহাৰ	খায়হি বিজনে
অভাৱত তাৰ	একোৱে নহয় ;
বেজিকৈ আহাৰ	খায়হি বিজনে
অভাৱত তাৰ	জীৱন মৰয় ।

এজন চুকীৰ কোনো এখন লোকজনক কিছু টকা ধাব হৈছিল
দোকানীয়ে তাৰ বাবে প্ৰত্যেক দিনে ভাৰসিৰ দিয়ে আৰু কৰ্মজ
অকণ্ঠ তাৰা প্ৰয়োগ কৰে । চুকী চাহাৰে নিৰুপায় হৈ নকলোৱে

ছব্ব্বৰ্হাব নীৰৱে সন্ত্য কবিৰ লগাত পৰে । তেওঁৰ প্ৰতিকাবৰ আন কোনো উপায় নাছিল ।

এদিনাখন তেওঁৰ এজন বন্ধুৱে এই কথাটো জানিব পাৰি তেওঁক কলে, “তুমি দোকানীক এইদৰে বাৰে বাৰে প্ৰবোধ দি ঘূৰাই পঠোৱাতকৈ তোমাৰ প্ৰযুক্তিক প্ৰবোধ দিয়াটো উচিত আছিল ।”

ধনী সকলৰ	উপকাৰ আশা
ত্যাগ কৰা ভাল,	জানিবা নিশ্চয় ;
মাংস খাব লই	কৰা যদি আশা
আছে কচাইব	তাগিদৰ ভয় ।

- x

(৮৫)

এসময়ত এজন যুৱক তাতাবৰ যুৱত আহত হৈছিল । এজনে তেওঁক কিলে, “অমুক সদাগৰে জখমৰ ভাল ঔষধ জানে । তুমি কলে হয়তো তেওঁ তোমাক কিছু ঔষধ দিব পাৰে । গুনিবলৈ পাইছোঁ লোকটি হেনো বৰ কুপণ । সেই কাৰণে মানুহে তেওঁৰ বিষয়ে কয়, —

যদি কুপণৰ	অধীনলৈ বেলি
কোনোবা এদিন	আছিলে হেভেন ;
অনন্ত কাললৈ	কোনেও ধৰাত
দেখিব কিৰণ	নাপালে হেভেন ।

কথাটো শুনি যুৱক জনে কলে, “তেওঁৰ ওচৰত ঔষধ বিচাৰিলে তেওঁ দিবনে নিদিয়ে সেই বিষয়ে সন্দেহ আছে । দিলেও সেই ঔষধৰ পৰা উপকাৰ পোৱা হাবনে নাহায় তাবো কোনো নিশ্চয়তা নাই । গতিকে তেনেকুৱা লোকৰ ওচৰত কোনো বস্তু নোখোজাটোৱে ভাল ।”

পাৰে বাঢ়িবলৈ	হয়তো শৰীৰ
চালে কোনো বস্তু	নীচৰ কাষত ;
প্ৰাণ কিছু ভৰ	যাব লক্ষ হই

এইটো বচন

বাখিবা মনত ।

সেই কাৰণে জানী লোকে কয় যে আত্মসন্মানৰ বিহীন
আবে হায়তো কিনা উচিত নহয় ।

হাঁহি মুখে যদি

দিব্বৈ কোনোবাই

তিতা নিম কলো

লাগে ভাল মনে ;

কটু মুখে যদি

দিব্বৈ অমৃতো

তিতা যেন হই

দিব্বৈ হৃথ প্ৰাণে ।

- X -

(৮৬)

এসময়ত এজন দুখীয়া লোক অভ্যন্ত অভাৱত পৰিছিল ।
তেওঁৰ এজন বন্ধুৱ কলে, “ ইয়াত এজন খুব ধনী আৰু দানশীল
লোক আছে । তেওঁ জানিব পাৰিলে, মই আশা কৰোঁ, আপোনাৰ
অভাৱ দূৰ কৰি দিব । ” দুখীয়া লোকটিয়ে সেই ধনী লোকটিক
চিনি নাপায় বুলি কোৱাত বন্ধুজনে তেওঁক লৈ গৈ ধনী লোক-
টিৰ ওচৰত উপস্থিত হ'ল । দুখীয়া লোকটিয়ে ধনী লোকটিক দেখিয়ে
একো পুখুজি উভতি আহিল । বন্ধুজনে কলে, “ আপুনি কেনেকুৱা
লোক যে আপুনি একো নকৈ উভতি আহিল ? ” তেওঁ কলে, “ মানুহ-
জনৰ বিৰক্তিপূৰ্ণ বিকৃত মুখখন দেখিয়েই মোৰ ইচ্ছা আঁতৰি গ'ল ।
মোৰ সাহ নহ'ল । ”

কটু ? ? চিৰ যাব

ভাব ওচৰত

নিবেদন কৰা

উচিত নহয় ;

হাঁহি মুখ যাব

ভাব ওচৰলৈ

যোৱাটোহে ভাব

সধীচীন হয় ।

- X -

(৮৭)

হাতেমতাই এজন ভগত বিকাত হাতা আৰু উদাৰ প্ৰকৃ-
তিৰ লোক আছিল । এদিনাখন কেইজনমান লোকে তেওঁক বুজিলে,
“ আপুনি পৃথিৱীত আপোনাৰকৈ মহৎ লোক আৰু কামোকাৰী

দেখিছানে ? ” ডেওঁ উত্তৰ দি কলে, “ হয়, তেনেকুৱা এজন লোক
অৱশ্যে মই দেখিছোঁ । এদিন মই চল্লিশটা উট কোৰবানী (উজ্জগা)
কৰিছিলোঁ । আবৰৰ প্ৰধান প্ৰধান বহুতো ধনী লোকৰ সেইদিনা
মোৰ ঘৰত আহাৰৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছিল । মই এখন হাবিৰ
কাষেদি কিবা এটা কাৰণত গৈ থাকোতে দেখিলোঁ যে এজন কাঠ-
বীয়াই হাবিৰ পৰা কাঠ বুটলি আনি এঠাইত জমা কৰি আছে
আৰু ডেওঁ অনাহাৰে ভোক্ত অতি ক্লান্ত হৈ আছে । মই ডেওঁক
কলোঁ, “ তুমি হাতেমৰ বিখ্যাত ভোক্ত কিয় যোগদান কৰা নাই ?
এই অঞ্চলৰ দেখোন সকলো মানুহেই তালৈ গৈছে । ” কাঠবীয়া-
টোৱে উত্তৰ দি কলে, “ যিৱে নিজে পৰিত্ৰম কৰি নিজৰ জীৱি-
কাৰ সংস্থান কৰিব পাৰে, হাতেমৰ আতিথ্যৰ সুবিধা গ্ৰহণ কৰি
ডেওঁৰ ওচৰত কৃতজ্ঞতা বদ্ধনত আবদ্ধ থকাটো তাৰ পক্ষে মুঠেই
উচিত নহয় । ”

যিজনো নিজৰ আশ্রম

কৰে উপাৰ্জন ;

কাৰো অনুগ্ৰহ ডেওঁ

নকৰে গ্ৰহণ ।

(৮৮)

হস্তবত মুছা (আ:) আছিল এজন ডাঙৰ পয়গাম্বৰ । এদি-
নাখন ডেওঁ এজন ককিৰক অনাহাৰে উলঙ্গ অৱস্থাত মকতুমিত পৰি
থকা দেখা পালে । লাজ নিবাৰণৰ কাৰণে তাৰ শব্দৰ আধা
আংশ মকতুমিৰ বালিৰে সি ঢাকি বাধিছিল । সি হস্তবত মুছা (আ:) ৰ
পিনে চাই কান্দৰ কণ্ঠে কলে, “ হজুৰ ! আপুনি মোৰ কাৰণে আল্লাৰ
ওচৰত দোৱা (প্ৰাৰ্থনা) কৰক, তেওঁ যেন মোৰ এই দাক্ষণ দুৰ্গতি
দূৰ কৰে । চাকক, মই কবাহাৰে উলঙ্গ অৱস্থাত কিদৰে মকতুমিত
হৈ ইয়াত পৰি আছোঁ । ” ককিৰক এনেকুৱা হুৱাহুৱা দেখি ডেওঁ
ক্লান্ত হ'ল । ডেওঁ আল্লাৰ ওচৰত হাত উঠাই দোৱা (প্ৰাৰ্থনা)
কৰিলে আৰু কান্দত গুটি গল ।

কেই দিনমান শিহত হজবত মুহা (আঃ) আকো সেই কাটেদি উভতি আহিল । তেওঁ দেখিলে যে এঠাইত বহুত মানুহ জমা হৈছে । তেওঁ তালৈ আগবাঢ়ি গৈ দেখিলে যে এজন লোক কলী অস্ত্ৰহাৰ আৰু মানুহবিজাৰক ডাক চাই আছে । তেওঁ তালৈকে চাই চিনি পালে যে এই বন্দীজন অছিল সেইজন ককিৰ, যাক বাবে তেওঁ কেইদিন মান আগপেৰে দোৱা কৰিছিল ।

তেওঁ ‘ কি হৈছে ’ বুজি সোধাত মানুহ বিলাক কলে, “ এই লোকটিব বিক্ৰে তিমিটা অভিযোগ আছে — সি বন খাইছে, মৰামৰি কৰিছে আৰু এজন মানুহক হত্যা কৰিছে । ” সেই হত্যাৰ অপৰাধৰ বাবে এই চহৰৰ কাজীয়ে (বিচাৰকে) তাৰ প্রাণদণ্ডৰ আদেশ দিছে । ” হজবত মুহা [আঃ] এ এইটো শুনি এটা দাঁঘল জুমানিয়াহ কাঢ়িলে । তেওঁ বুজিলে যে কোনো নীচ প্রকৃতিৰ লোকৰ হাতলৈ কমতা আহিলে সি এইদৰে কমতাৰ অপচয় কৰে ।

মেকুবৌৰ যদি

লবীৰত পাখি

ধবণী বুকুত

দেখিবলৈ পোৱা

নিবীহ গৰু

গাধৰ মূৰত

সহি তাৰ সেই

জগতত প্রাণী

পিপৰাব পাখি

হয় তাৰ সেয়ে

খোদায়ে ভোমাক

হয় বাঢ়ে ভৰ

উৰি ফুৰিবলৈ

খাকিলে হেঁতেন ;

চৰাইৰ বংশ

নগল হেঁতেন ।

শিং ছুটি যদি

পালেহি হেঁতেন ;

শিকৰ গোছৰি

নবল হেঁতেন ।

খকিলে দেখক

নৃত্যৰ কাৰণ ;

কৰা নাই ধনী

মজল লাগিল ।

(৮২)

এসময়ত এজন মানুহে বহল মকত্ৰ্মিৰ মাজত পথ হেৰুৱাইছিল । তেওঁৰ লগত কোনো খোৱা বস্তু নাছিল । বেচেৰা লোকটিয়ে অনেক চেষ্টা কৰিও কোনো বকমেই পথৰ সন্ধান নাপালে । তেওঁৰ লগত বহুতো সোণৰ মুদ্ৰা আছিল; কিন্তু সেই নিৰ্জ্বন মকত্ৰ্মিড সেইবোৰ কোনো কামত নালাগিল । অৱশেষত নিকপায় অৱস্থাত সেই ছৰ্ভগীয়া লোকটিৰ ভাতে মৃত্যু হ'ল । মৃত্যুৰ সময়ত সেই সোণৰ মুদ্ৰাবোৰ তেওঁৰ মূৰৰ কাষত বাধি আঙুলিৰে বালিবু ওপৰত এইদৰে লিখি থৈ গৈছিল ।

প্ৰচুৰ সোণৰ	মুদ্ৰা থাকিলেও
উদৰৰ ক্ষুধা	নহয় আঁতৰ ;
মনি মুকুতাৰ	নাই আকৰ্ষণ
দখ্ৰ হৃদয়ত	মক পথিকৰ ।

(৯০)

এদিনাখন মোৰ মনত বৰ জ্বৰ লাগিছিল । তেনেকুৱা জ্বৰ মোৰ কোনো দিন হোৱা নাই । ঘটনাক্ৰমে মোৰ ভৰিত সেই দিনাখন জ্বোতা নাছিল । মোৰ চিন্তা হৈছিল যে খালি ভৰিৰে ইমান দূৰ পথ মই কেনেকৈ যাম । মনৰ জ্বৰেৰে মই কুফাৰ মহজিৰলৈ নামাজ পঢ়িবলৈ গলোঁ । ভালৈ গৈ দেখিলোঁ যে এজন মানুহৰ ডৰি নাই । এইটো দেখি মই আল্লাৰ ওচৰত অশেষ কৃতজ্ঞতা প্ৰকাশ কৰি কলোঁ । “মোৰ জ্বোতা নাই বাবে মনত জ্বৰ কৰিছোঁ; কিন্তু বেচেৰা এই ছৰ্ভগীয়া লোকটিৰ দেখোন ডৰি নাই । তাৰ অৱস্থাতকৈ মোৰ অৱস্থা দেখোন বহুত ভাল । ” তাৰ পিছত জ্বোতাৰ চিন্তা মোৰ মনৰ পৰা আঁতৰি গ'ল । মই বিজকে নিজে সুখী বুলি অনুভৱ কৰিলোঁ ।

পোলাও কোবুৱা	খাই কেতিয়াও
নাপায়হি সুখ	ক্ষুধাহীন জনে ;

দিলে শাক ভাত
ঝাল তেওঁ অতি

কুখাদ্য জনক
হৰষিত মনে ।

[৯১]

এদিনাখন এজন বাদচাহ কেইজনমান বাক পৰিষদৰ লগত চিকাৰলৈ গৈছিল। বাকধানীৰ পৰা বহুত দূৰ যোৱাত এঠাইত তেওঁলোকৰ বাতি হ'ল। তেতিয়া খীত কাল আছিল। বাদচাহে ওচৰতে এটি ঘৰ দেখি পাৰিষদ কেইজনক কলে, “বৰ জাব লাগিছে। বলা, আমি সেই ঘৰটো লৈ গৈ বাতিটো কটাই দিওঁ। জাব কিছু উপশম হব।”

এজন উজ্জিৰে কলে, “হজুৰ! আপোনাৰ নিচিনা মহা পৰাক্ৰমী বাদচাহ এজনে এটা সামান্য গাওঁলীয়া ঘাইঘৰ ঘৰত থকাটো উচিত নহব। হজুৰৰ মান সন্মান হানী হব। আমি ইয়াতে তথু টানি জুই একুৰা অলাই থাকিলে জাব উপশম হব।”

ইতিমধ্যে সেই ঘৰটোৰ মালিকজনে কেনেবাকৈ জানিব পাৰিলে যে তেওঁলোকৰ বাদচাহ ঘটনাক্ৰমে আহি তেওঁৰ ঘৰৰ ওচৰত উপস্থিত হৈছে। তেওঁ অতি অলপ সময়ৰ ভিতৰতে খোৱা লোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰিলে আৰু যথোচিত বাক সন্ভাষণ জনাই বাদচাহ আৰু তেওঁৰ পাৰিষদ কেইজনক নিজৰ ঘৰলৈ লৈ আহিল।

পিছদিনাখন বাতি পুৱা বাদচাহে ঘৰৰ মালিক জনক বহুতো মূল্যবান উপহাৰ দি নিজৰ বাকধানীলৈ উভতি আহিল। বাদচাহ উভতি অহাত ঘৰৰ মালিকজনে তেওঁৰ পিছে পিছে বহুতো দূৰলৈ আহিছিল আৰু অতি আনন্দেৰে এই কথিতাটো উল্লেখৰে পঢ়িছিল।

কথা কবি আহি

হুৰীয়াৰ ঘৰে

কবিলাহি ধৰা

টিৰ দিন লৈ;

কথা নাই তব

পৌৱৰ মহিমা

দাখিলা জাৱাত

কথাবান গুই

[৯২]

কেহ নামেৰে এখন ঠাইত এজন ডাঙৰ সদাগৰ আছিল।
তেওঁৰ লগত মোৰ বেচ ঘনিষ্ঠতা জন্মিছিল। তেওঁৰ অজস্র ধন
সম্পদ আছিল। তেওঁৰ বাগিছাৰ বস্তুবোৰ দেবশটা উটৰ ওপৰত
বোজাই দি দেশ বিদেশলৈ তেওঁ লৈ গৈছিল। চল্লিশজন (লগুৱা)
সদায় তেওঁৰ সেৱাত নিযুক্ত আছিল।

এলিমাখন তেওঁ মোক তেওঁৰ শিবিৰলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰি লৈ
গৈছিল। ওৰে কান্দি তেওঁ বিজ্ঞাম কৰা নাছিল আৰু মোকো
বিজ্ঞাম কৰিবলৈ দিয়া নাছিল। ক্ৰমাগত কথাবোৰ কৈ কৈ মোক
একেবাবেই বিবক্ত কৰি তুলিছিল। তেওঁ তেনেকুৱা ভাবে
কথাবোৰ কৈছিল, “মোৰ অমুক অমুক মাল বস্তু তুৰ্দ্ধানত
আৰু অমুক অমুক মাল বস্তু হিন্দুস্থানত আছে। মই পাবল্য
পৰা গন্ধকুৰু কিনি নি চীন দেশত বিক্ৰম। শুনিছে চীন দেশত
হেনো গন্ধকৰ মূল্য খুব বেছি। তেতিয়া মোৰ বহুতো লাভ হব।
ভাব পিছত মই চীনৰ পৰা বাচন নি বোমত, বোমৰ পৰা সুন্দৰ
সুন্দৰ বস্তুবোৰ নি ভাৰতবৰ্ষত, ভাৰতবৰ্ষৰ পৰা লো আৰু ইম্পাত
নি আলেপ্পাত, আলেপ্পাৰ পৰা সীহ নি ইয়ন দেশত আৰু ইয়ন
দেশৰ পৰা চানৰ নি পাবল্যত বিক্ৰম। ভাব পিছত দেশে
দেশে এইদৰে ঘূৰি ফুৰাটো বাদ দি ইয়াতে এখনি ডাঙৰ দোকান
দি বহিম। তেতিয়াহে মনটোৱে সন্তোষ লাভিব।”

এইদৰে কথা কৈ যেতিয়া তেওঁৰ ভাগৰ লাগিল তেওঁ মোক
কলে, “ছাদী! তুমিও কিছু কথা কোৱা হোন।” মই ইমান
সৰুৰ অত্যন্ত বৈৰ্য্যেৰে লৈতে তেওঁৰ কথা শুনি আছিকোঁ। আৰু
মাকে মায়ে তেওঁৰ কথাত হকাৰ ধৰিছিলোঁ। অৱশ্যে তেওঁৰ
অনুবোধত মই কলোঁ। —

শুনাই আহিলো সেই

পবিল উঠিব পৰা

কলে থেব বানী ডাৰ

নাই নথ সন্তোষ

মানৱ জ্ঞানৰ;

উৰি গঢ়া প্ৰাণ

অতি আশ্চৰ্য্যক

এই জনতত।

সন্তোষ বিচারি খায়
পায়হি সন্তোষ মাথো

হাবাধুনি নবে ,
মাটিৰ কববে ।

X

(৯৩)

এসময়ত পাবস্তুত এজন সব ধনী লোক আছিল। দান-
শীলতাৰ কাৰণ হাতেমতাই যেনেকুৱা বিখ্যাত আছিল কৃপণতাৰ
কাৰণেও এই ধনী লোক জন তেনেকুৱা বিখ্যাত আছিল। বাহিৰত
দেখিবলৈ তেওঁ অত্যন্ত ধনী। কোনো বস্তাবই তেওঁক অভাৱ নাই।
কিন্তু তেওঁৰ অন্তৰ আছিল অতি কুন্দ আৰু ছৰীয়া। তেওঁৰ সমুখত
যদি কোনোবা লোক অনাৰাৰে মৰিও যায় তেওঁ তাক এটুকুৰা
কীও খাবলৈ নিদিয়। আনকি ভিক্ষাবীকেও তেওঁ এমুঠি অন্ন নিদিয়।

এদিনাখন সেই কৃপণ লোকটি মৰুভূমিৰ সমুদ্ৰ পাৰেদি যিচ-
ৰাল গৈ আছিল। হঠাতে সমুদ্ৰত ভীষণ তুফান উঠিল। তেওঁ
যোৱা জাহাজখন ডুৰি গল আৰু সেই কৃপণ লোকটি কেবাটোৰ নবে
সমুদ্ৰৰ মাজত ডুবি মৰিল। তেওঁ প্ৰাণ ৰক্ষাৰ কাৰণে আত্মাৰ ওচৰত
বহুত খাটিলে, কিন্তু আত্মাৰ দববাৰত তেওঁৰ প্ৰাৰ্থনা মজুৰ নহ'ল।
কাৰণ, আন সমুদ্ৰত পোদাক পাহৰি থাকি কেৱল বিপদৰ সময়ত
তেওঁক মাটিলৈ কোনো কলু মইয়।

সেই কৃপণ লোকটিৰ এজন উত্তৰাধিকাৰী আছিল। কৃপণ
লোকটিৰ মৃত্যুৰ পিছত সেই উত্তৰাধিকাৰী জন দেশত তেওঁৰ
এবি ৰোহা ৰব সম্পত্তিৰ দ্বাৰা এজন গণ্যমান্য ধনী লোক বুলি
পৰিগণিত হ'ল। তেওঁৰ পুৰণি পোছাকৰ ঠাইত সুন্দৰ নতুন পোছাকে
শৰীৰত শোভা পালে। সকলো পিনে তেওঁৰ চাল-চলন পৰিৱৰ্ত্তন
হ'ল।

সেই সপ্তাহত মই দেখিলো যে তেওঁ এতি অতি ভক্ত পাহী
ঘোঁৰাৰ ওচৰত উঠি কবৰালৈ গৈ আছে। পুৱত হুন্দৰ লোককে
আহুে। তেওঁৰ লগত আগৰ পৰাই যোৱা পুৰিচ আছিল। পৰিচ
মই কোমাই গৈ তেওঁৰ হাতত বৰি কমে।

যি বন দৌলত	দিছেছি খোদাই
কবা তাব তুমি	সং ব্যৱহাৰ ,
অন্তাগই চোৱা	সঁচিছিল ধন
কোনো কামতেই	নালাপিল তাৰ ।

×

(৯৪)

এদিনাখন এজন কুংসিং চেহেৰাৰ লোকে এটি আৰবী বোৰাৰ ওপৰত, ধুনীয়া পোছাক পিন্ধি অতি জাকজমকৰে গৈ আছিল। মোৰ এজন বন্ধুৱে তাৰ শ্ৰুতি মোৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰি কলে, “চাদী! সেই মাহুহজনক তুমি কেনেকুৱা দেখিছা?” মই কলে, “এটি সুঠাম শুল্কৰ চেহেৰা সহস্ৰ ধুনীয়া পোছাকতকৈ বেছি মনোৰম।”

শুণী জানী জম	হালঙ তুখীয়া
ধাৰে সলা ভাৰ	উন্নত হৃদয় ,
সোণৰ পাগুৰি	খাঁকিলে পগুৰ
মাহুহৰ লগে	তুলনা নহয় ।

×

(৯৫)

এসময়ত এজন বৰ শক্তিশালী যুৱক পাহলোৱান আছিল। তাৰ শৰীৰত হাতীৰ সমান শক্তি আছিল, কিন্তু তাৰ জ্ঞান, বুদ্ধি বেছি নাছিল। সি বৰ দুখত পৰিল। অভাৱ, তীব্ৰ বাস্তৱ সূচক বিষয় মোৱাৰি সি যিকোনো ভ্ৰমণৰ বাবে পিতাকৰ ওচৰত অনুমতি বিচাৰিলে। পিতাকে কলে, “বোপা! পাছলৈ শ্ৰেণীৰ লোকেহে যিকোনো জমণত লাভবান হব পাৰে :— (১) বাৰ যথেষ্ট ধন সম্পদ আছে, (২) বাৰ যথেষ্ট বিদ্যা আছে (৩) যিকোনো লোক সৌন্দৰ্য-শালী (৪) বাৰ কঠৰ মূৰ (৫) যিৰে অৰ্থকাৰী বিদ্যা নিকি গৈছে।

এই পাঁচটা গুণৰ ভিতৰত যুৱক পাহলোৱানটিৰ এটা গুণো নাছিল। তথাপি সি ভাবিলে যে ধূল জুইত দিলেহে ইয়াৰ সুগন্ধ ওলায়। বিদেশ ভ্ৰমণৰ হুখ কষ্টৰ মাজেসিহে তাৰ কমতা আৰু প্ৰতিভাৰ বিকাশ সাধন হ'ব। এই বুলি ভাবি সি বিদেশ ভ্ৰমণলৈ গ'ল।

পিতাকে কোৱা সেই পাঁচটা গুণ নথকাৰ কাৰণে যুৱক পাহলোৱানটিয়ে বিদেশত বৰ কষ্ট পালে। ভোক পিয়াহত তাৰ প্ৰাণ বাৰ লগীয়া হ'ল। তেতিয়া সি বহি বহি মনৰ হুখে পাবলৈ ধৰিলে।

কৰা নাই বিদেশত	ভ্ৰমণ যিকোনো ;
বিদেশীৰ হুখ কষ্ট	হুবুজাে সিজন।
মকদেশে আজি মই	অকলশৰীয়া ,
ভোক পিয়াহত মোৰ	মিকলায় হিয়া।

ঘটনাক্ৰমে এদিনাখন সেই দেশৰ বীৰুচাহ জন সেই বাটেদি চিকাৰ কৰিবলৈ আহিল। যুৱক পাহলোৱানটিৰ এই গানটি শুনি আৰু বীৰুচাহিত সুঠাম সুদীৰ্ঘ শৰীৰটো দেখি তাৰ প্ৰতি তেওঁৰ অন্তৰত ককণা উপজিল। তেওঁ তাৰ জীৱনৰ সকলোবোৰ হুখ কষ্ট শুনি তাক প্ৰচুৰ ধন সম্পদ, সাজ-পোছাক আদি দান কৰিলে আৰু তাক ঘৰলৈ পঠাই দিলে।

বহুত দিনৰ পিছত পিতাকে তাক দেখি বৰ আনন্দিত হ'ল। বিদেশত তাৰ যিবোৰ ঘটনা ঘটিছিল আৰু কেনেকুৱা হুখ কষ্ট পাইছিল সি আটাইবোৰ পিতাকক কলে। লগতে তাৰ হুখক দেখি বাদচাহে কি দৰে প্ৰচুৰ ধন সম্পদ, সাজ-পোছাক, আদি দিছিল সেইবোৰা সি বৰ্ণনা কৰিলে।

পিতাকে কলে যে এনেকুৱা ঘটনা খুব কম লোকৰহে কৰে। ইয়াত তাৰ কোনো বাহাদুৰী নাই।

(৯৬)

এসময়ত পাবস্য দেশত এজন বাদচাহ আছিল। তেওঁৰ এটি বজুলীয়া পাথৰ খটোৱা আঙঠি আছিল। এদিনাখন বাদচাহে এই আঙঠিটো ৰাজ প্ৰাসাদৰ এটি গম্বুজৰ ওপৰত থৈ ঘোষণা কৰিলে যে যি়ে এই আঙঠিটোৰ ভিতৰদি তীব্ৰ জুমাৰ পাৰিব সিয়ে এই আঙঠিটো পাব।

বাদচাহৰ অধীনত থকা চাৰিশ জন বিশিষ্ট তীব্ৰ ধাৰীয়ে সেই প্ৰতিবাগিতাত অংশ গ্ৰহন কৰিলে। কিন্তু তেওঁলোকৰ এজনো কৃতকাৰ্য্য নহল। এনাত এটি লবাই খেলাৰ চলোঁৰে এডাল তীব্ৰ আঙঠিটোলৈ মাৰি পঠালে। বজাহে তীব্ৰ ডাল নি আঙঠিটোৰ ভিতৰত সূঁত্ৰাই দিলে। লোকে চাৰিও ফালৰ পৰা লবাটিক ধন্য-বাদ জনালে। বাদচাহে লবাটিৰ দক্ষতাত সন্তুষ্ট হৈ আঙঠিটো আক্ৰমণৰ ধন আৰু মূল্যবান পোছাক পৰিচ্ছদ তাক উপহাৰ দিলে।

লবাটিয়ে ঘৰলৈ আহি সেই দিনাই তাৰ তীব্ৰ আৰু ধনু জুইত পুৰি পেলালে। মানুহবিলাকে তাক ইফ্ৰাৰ কাৰণ সন্মিলিত সি কলে যে তাৰ সেই দিনৰ সাফল্য আৰু গৌৰৱ তাৰ এই কামটোৰ দ্বাৰা চিৰদিনলৈ অক্ষুন্ন থাকিব।

জানীকো হঠাতে	হয় এনেকুৱা
যিটো কাম তেওঁ	কৰিব নে'বাবে,
অবোধ লবায়ো	ডতালিকে তাক
খেলাৰ ছলোৰে	সমাপন কৰে।

x

(৯৭)

এজন দৰবেশ ওহাঙ বাস কৰিছিল। তেওঁ সোণাৰ সকলো কৰ্মত হিচি ভাত নিৰ্ভৰে আৱাস উপসন্ন কৰি আছিল। ধনী আৰু বজা বাদচাহ সকলক তেওঁ বুঠেই হোজ কৰা নাছিল।

যদিহে এবাৰ	জীৱন কালত
হয়হি মুকলি	ভিক্ষাৰ দুৱাৰ ;
কেতিয়াও শেষ	নহব ধৰাত
মৰণ অৱধি	অভাৱ তোমাৰ ।

সেই অঞ্চলৰ বাদচাহজন অতি মহৎ আৰু উদাৰ প্ৰকৃতিৰ লোক আছিল । এদিনাখন তেওঁ সেই দৰবেশজনৰ ওচৰলৈ এই বুলি নিমন্ত্ৰণ পঠালে । “ হুজুৰ আপোনাৰ নিচিনা মহৎ আৰু সাধু পুৰুষ এই অঞ্চলত নাই । মোৰ বিশেষ আগ্ৰহ যে এদিন আমাৰ লগত একেলগে পানাহাৰ কৰি আপুনি আমাক কৃতজ্ঞ কৰিব । বিশেষ আপত্তিৰ কাৰণ নাথাকিলে নিমন্ত্ৰণ গ্ৰহণ কৰাটো মহা পুৰুষৰ নীতি, নকৰিলে পাপ হয় । ” বাদচাহৰ আগ্ৰহ দেখি দৰবেশে নিমন্ত্ৰণ গ্ৰহণ কৰিলে আৰু ৰাজ দৰবাৰলৈ গৈ বাদচাহৰ লগত একেলগে পানাহাৰ কৰিলে ।

কেই দিনমান পিছত এদিনাখন বাদচাহ দৰবেশৰ ওচৰলৈ গ'ল । দৰবেশে তেওঁক দেখি নিজৰ আসনৰ পৰা উঠি বাদচাহক অভ্যৰ্থনা জনালে আৰু তেওঁক আলিঙ্গন কৰি বহুৱালে । তাৰ পিছত তেওঁ বাদচাহৰ লগত অতি ভদ্ৰ আৰু নম্ৰ ভাবে কিছু কথাবাৰ্তা পাতিলে । বাদচাহ যেতিয়া তাৰ পৰা গ'ল দৰবেশৰ এজন লগৰাৱাই তেওঁক সুধিলে, “ আজি আপুনি বাদচাহৰ লগত যিদৰে ভদ্ৰ আৰু নম্ৰ ব্যৱহাৰ কৰিলে সেইদৰে ব্যৱহাৰ কৰা দেখোন আমি আগেয়ে আপোনাক দেখা নাই । এইটো দেখোন আপোনাৰ প্ৰকৃতি বিৰুদ্ধ কাম । ” দৰবেশে উত্তৰ দি কলে, “ তুমি জানো জ্ঞানীলোকে এইদৰে কোৱা শুনা নাই । —

যাব লগে এক দিন	কৰা খোৱা লোৱা ;
কৰিবা আদৰ ভাৰ	যদি লগ পোৱা ।

৪-ৰ্থ অধ্যায় ।

নীৰৱতাৰ উপকাৰ ।

[৯৮]

এবাৰ এজন বেপাৰীৰ এহাজাৰ টকা তেওঁৰ বেপাৰত লোক-
চান হ'ল । তেওঁ তেওঁৰ পুতেকক কলে, “এইটো কথা তুমি
কাকো নকবা ।” পুতেকে কলে, “আপোনাৰ আদেশ মই নিশ্চয়
পালন কৰিম । কিন্তু দয়া কৰি মোক কওকটোন ইয়াৰ পৰা
আমাৰ কি উপকাৰ হব ?” পিতাকে কলে, উপকাৰ এইটোৱে
হব যে আমি আমাৰ মনত দুগুণ কষ্ট ভোক কৰিবলগীয়া নহম
এটা ই'ল টকাৰ শোক আৰু আনটো হ'ল লোকৰ সাহস ।”

নিজৰ দুখৰ কথা	নকবা আনক ;
নিদিবা মিছাতে দুখ	তোমাৰ মনক ।

(৯৯)

এলময়ত জালেমুছ নামেৰে এজন ভাঙৰ পণ্ডিত আছিল ।
এদিন তেওঁ দেখিলে যে এজন মূৰ্খলোকে এজন জ্ঞানী লোকক
বৰকৈ অপমান কৰিছে । এইটো দেখি তেওঁ কলে, “এই মানুহ
জন জ্ঞানী হলে এজন মূৰ্খ হাতত এইদৰে লাজিত নহ'ল হেতেন ।

তুইজন জ্ঞানী হলে	কাজিয়া নহয় ;
জ্ঞানীয়ে টান কথা	মূৰ্খক নকয় ।
জ্ঞানীয়ে যদি দেখে	ভুল মূৰ্খ ।
হাঁহি মুখে বন্ধা কৰে	সন্মান নিজৰ ;

[১০০]

এসময়ত এজন বৰ জ্ঞানী লোক আছিল । তেওঁ এই বুলি কোৱা মই শুনিছোঁ, “ কোৱেও নিজৰ দোষ নিজে স্বীকাৰ নকৰে; কিন্তু সেইজনে স্বীকাৰ কৰে, যিয়ে আনৰ কথা শেষ নোহোৱাতেই নিজে কথা কবলৈ আৰম্ভ কৰে । ”

কথাৰ আৰম্ভ আছে	শেষ আছে তাৰ ;
জ্ঞানীয়ে নকয় কথা	ভিতৰে কথাৰ ।

—

[১০১]

চুলতান মাহমুদৰ হোছনে ময়মনী নামেৰে এজন বিশ্বাসী সভাসদ আছিল । এদিনাখন চুলতানে সেই সভাসদজনক মতাৰ্থে নি গোপনে এটি বিষয়ৰ আলোচনা কৰিছিল । সভাসদ জনৰ কেইজন মান বন্ধুৱে তেওঁক সুধিলে, বাদচাহে আজি আপোনাৰ লগত কি আলোচনা কৰিলে ? ” হোছনে ময়মনীয়ে কলে, “ আপোনা লোকে বাদচাহক সুধিব । তেওঁ আপোনালোকক ভালকৈ বুজাই কব । ” তেওঁলোকে কলে, “ আপোনাক বিশ্বাস কৰি তেওঁ যিবোৰ কথা কৈছে আমাক তেওঁ নিশ্চয় সেইবোৰ নকব । ” হোছনে ময়মনীয়ে কলে, “ সেইটো বিশ্বাসেই মোক কৈছে যে মই আন কাকো নকম । গতিকে আপোলোকে মোক এই থকাটো কিয় সুধিছে ? ”

মুখত যি আছে কোৱা	উচিত নহয় ;
জ্ঞানীৰ লক্ষণ ইটো	জানিবা নিশ্চয় ।
বক্তাৰ গোপন কথা	কবিলে প্ৰকাশ ;
হেৰুৱাব পাৰা নুব	কৰিবা বিশ্বাস ।

: - :

এবার মই এটা ঘৰ কিনিবলৈ সঙ্কল্প কৰিছিলোঁ। ঘৰটিৰ মালিকৰ লগত মোৰ কথা বাৰ্ত্তা চলি আছে, এনেতে এজন ইহুদী আহি মোক কবলৈ ধৰিলে, “এই ঘৰটি বৰ ভাল। ইয়াৰ ওচৰতে মই থাকোঁ। এইটিৰ বিষয়ে সকলো কথা আপুনি মোক সোধক। মই ভালদৰে জানোঁ। যে ইয়াৰ কোনো দোষ ক্ৰটি নাই। এনেকুৱা এটি ভাল ঘৰ এই অঞ্চলত আপুনি ক’তো নাপাব।” মই তেওঁৰ কথাত বিবক্ত হৈ কলোঁ, আপুনি কথাতো ঠিকেই কৈছে। পিছে মই হলে এই ঘৰটিৰ এটি দোষ দেখিছোঁ; সেইটো এই যে আপোনাৰ নিচিনা এজন লোক এই ঘৰটিৰ ওচৰত বাস কৰে।”

ভূমি প্ৰতিনেশী বুলি	আনে পালে গম;
হব ঘৰটিৰ দাম	দহ টকা কম।
তোমাৰ মৰণান্তে	বাঢ়িবহি দাম;
শ্ৰেণীভিয়া হবগৈ পাবে	হাজাৰ দেবাম।

- + -

এদিনাখন এজন কবিয়ে ডকাইতৰ চৰ্দাৰ এজনৰ ওচৰলৈ গৈ নানা প্ৰকাৰ কবিতা ছন্দেৰে তাৰ গুণ কীৰ্ত্তন কৰিবলৈ ধৰিলে। তেওঁ আশা কৰিছিল যে সেই চৰ্দাৰ জনৰ পৰা তেওঁ কিছু উপহাৰ পাব। চৰ্দাৰে ছফুৰ দিলে, “ইয়াৰ গাৰ পৰা পোছাকটি কাঢ়িলে ইয়াক উলিয়াই দিয়া।” কাৰণ, চোৰ ডকাইতে কবিতা ছন্দ আদিৰ কি মূল্য বুজে?

বেচেৰা কবি জন খালি গায়ে জাৰত কঁপি কঁপি বাস্তালৈ ওলাই আহিল। তেওঁৰ এই ছববস্থা দেখি বাস্তাৰ কুকুৰবোৰে ডুকিহলৈ ধৰিলে। তেওঁ মাটিৰ পৰা পাখৰ তুলি লৈ কুকুৰবোৰ খেদিবলৈ চেষ্টা কৰিলে; কিন্তু এটি পাখৰ তেওঁ মাটিৰ পৰা উঠাৰ মোহাবিলে।

কাৰণ, বৰফ পৰি পাথৰবোৰ মাটিত পোত গৈছিল । বেচেৰা কবিয়ে নিকপায় হৈ কলে, “ উইত কেনেকুৱা ভীষণ লোক । কুকুৰবোৰ এৰি দিছে আৰু পাথৰবোৰ মাটিত বান্ধি ৰাখিছে । ”

চৰ্দাৰে কবির এই দশা দেখি হাঁহিবলৈ ধৰিলে । সি তেওঁক মাতি নি কলে, “ হেৰা মানুহজন ! তোমাক কি লাগে মোক খোজা । ” কবিয়ে কলে, “ যদি দয়া হয়, মোৰ পোছাকটি মোক ঘূৰাই দিয়ক । আপোনাৰ পৰা সেইখিনি পালেই মোৰ সৌভাগ্য বুলি ধৰি লম । ”

তোমাৰ হাতত	কত উপহাৰ ।
পাম বুলি আশা	কৰিছিলোঁ মই ;
যাওক উপহাৰ	ক্ষতি নহলেই
বাচি যাম হেৰা	অৱশেষে গই ।

কবির অনুৰোধ শুনি চৰ্দাৰৰ অনুবৃত্ত দয়া উপজিল । সি কবিক কিছু বস্ত্ৰ আৰু অৰ্থ প্ৰদান কৰি পোছাকটি ঘূৰাই দিবলৈ আদেশ দিলে ।

— X —

[১০৪]

এসময়ত এটা মহজিদত এজন ইমাম (পুৰোহিত) আছিল । তেওঁৰ কণ্ঠস্বৰ বৰ কৰ্কশ আছিল । তেওঁ ইমান উচ্চ স্বৰে খোৎবা পাঠ কৰিছিল (ভাষণ দিছিল) যে ছোৱাসকলে শুনি বৰ বিবস্ত্ৰ হৈছিল । কিন্তু সকলোৱে তেওঁক বিশেষ সন্মান কৰে বুলিয়ে সেই কথাটো তেওঁক জনাবলৈ তেওঁলোক সঙ্কুচিত হৈছিল ।

সেই অঞ্চলৰে আন এটা মহজিদৰ এজন ইমাৰে (পুৰোহিতে) তেওঁক সুদৃষ্টিৰে চোৱা নাছিল । তেওঁ এদিন আহি সেই কৰ্কশ ভাৱী ইমাৰ জনক কলে, “ আজি ৰাতি মই আপো-

নাক সপোনত দেখিলোঁ । আশা কৰোঁ ইয়াৰ ফল মঙ্গলজনক হ'ব । দেখিলোঁ, আপোনাৰ কঠম্বৰ অতি মধুৰ হৈছে আৰু শ্ৰোতাসকলে এইটো শুনি আনন্দ পাইছে । ”

এইটো কথা শুনি প্ৰথম ইমাম জনে দ্বিতীয় ইমামজনক কলে, “ আল্লাই আপোনাৰ মঙ্গল কৰক । আপুনি সটাকৈয়ে ব'ৰ ভাল সপোন দেখিলে । এই সপোনটোৰ পৰা মই মোৰ দোষ বুজি পালোঁ । মই বুজিলোঁ যে সকলোৱে মোৰ কঠম্বৰত বিৰক্ত হৈছে । এনেকুৱা কঠম্বৰ কোনোও ভাল নাপায় । এতিয়াৰ পৰা মই সুমধুৰ কঠম্বৰেৰে খোৱা পঢ়িম (ভাষণ দিম) আৰু সদায় সাৱধান হৈ চলিম । ”

মোৰ ভিতৰত	আছে বত দোষ
নপৰে কলাপি	বন্ধুৰ নয়নে ;
দোষ ত্ৰুটি মোৰ	হয় অবসান
হওঁ সংশোধিত	শত্ৰুৰ কাৰণে ।

(১০৫)

এজন লোকে নিজে ইচ্ছা কৰি এটা মহাজিদত মোৱাজ্জিনৰ (আজান দিয়ে) কাম কৰিছিল । তেওঁৰ কঠম্বৰ অতি কৰ্কশ আছিল কাৰণে মহাজিদৰ পৰা তেওঁ কোনো দৰমহা আদি পোৱা নাছিল । এদিনাখন মহাজিদ কমিটিৰ চেফ্ৰেটাৰী জনে তেওঁক কলে, “ এই মহাজিদত তোমাৰ আগেয়ে এজন মোৱাজ্জিন আছিল । আজান দিয়াৰ বাবে তেওঁ মাহে পাচশ দীনাৰকৈ দৰমহা পাইছিল । আজান দিয়াৰ কাৰণে বেচেৰা দুখীয়া লোকটিৰ চাকৰিটো গ'ল । তোমাক মই দহটি দীনাৰ দিলোঁ । তুমি ইয়াৰ পৰা আন ঠাইলৈ যোৱা । ”

তাৰ পিছত সেই লোকটি আন ঠাইলৈ গ'ল । তাতো তেওঁ মহাজিদত আজান দিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে । তেওঁৰ কৰ্কশ স্বাভাৱে শুনি সকলোৱে বিৰক্ত হৈ উঠিল । মহাজিদ কমিটিৰ চেফ্ৰেটাৰী

জনে তেওঁক কলে, তোমাক মই এই কুৰিটা দিনাৰ দিলোঁ ।
এইখিনি লৈ তুমি আন ঠাইলৈ গলে আমি বৰ সন্তোষ পাম ।
তোমাৰ নিচিনা লোক এঠাইত থকাটো ভাল নেদেখায় ।

তেতিয়া সেই নোৱাজ্জিন জনে আগৰ মহাজিদ কমিটিৰ
চেফ্ৰেটাৰী জনৰ ওচৰলৈ আহি কলে, “তেওঁলোকে মোক কুৰিটা
দিনাৰ দি আন ঠাইলৈ যাবলৈ অনুৰোধ কৰিছে । আপুনি
মোক মাত্ৰ দহটি দিনাৰহে দিছিল ।” চেফ্ৰেটাৰীয়ে সকলো-
বোৰ কথা শুনি আৰু ভিতৰৰ খেপাবাটো বুজি হাঁহি হাঁহি তেওঁক
কলে, তুমি কুৰিটা ‘দিনাৰত সন্মত নহবা ; তেতিয়া হলে তেওঁ-
লোকে তোমাক পঞ্চাশটি দিনাৰ দিবলৈও বাধ্য হব ।” মানুহ
বিলাকে নোৱাজ্জিনক ইমান টকা কয় দিবলৈ খোজে তেওঁ
একে বুজিব নোৱাৰিলে ।

দেখে সকলোৱে	কিমান কঠোৰ
কৰ্ত্তব্য ৰেখা	কাঠৰ ওপৰে ;
ভাংতোকৈ কঠোৰ	কৰ্কশ মাত
বাজে বেছি কৈ	মনৰ ভিতৰে ।

- :-

(১০৬)

এজন মানুহে ঠিক সবে কোৰআন খবক পঢ়ি আছিল ।
তেওঁৰ কৰ্ত্তব্য আছিল অতি কৰ্কশ । এজন ভদ্রলোকে এইটো
দেখি এদিন তেওঁক কলে, “তুমি কোৰআন পঢ়িবলৈ মাহে কিমান
টকা পোৱা ?” তেওঁ উত্তৰ দি কলে যে তেওঁ তাৰ বাবে একো
নাপায় । ভদ্র লোকজনে এইটো শুনি কলে, “তুমি নিজে ইমান
কষ্ট কয় কৰা ?” মানুহজনে কলে যে তেওঁ খোলাৰ সন্ততিৰ কাৰণে
কোৰআন পঢ়ে । তেতিয়া ভদ্রলোক জনে কলে, “মোৰ যিনীত

অনুবোধ, খোদাৰ সন্তুষ্টিৰ কাৰণে এনেকুৱা ভাৱে কোৰআন পঢ়াটো
মুঠেই উচিত নহয় । এনেকুৱা উচ্চস্বৰে কোৰআন পঢ়াটো তুমি
বন্ধ কৰি দিয়া । ”

উদবে কৰ্কশ স্বৰে পঢ়িলে কোৰআন ;
ইছলামৰ মাধুৰী হব তিবোধান ।

৫ম অধ্যায়

যৌৱন আৰু ভাল পোৱা

(১০৭)

কুসিতান মাহমুদ গজ্জনবীৰ হোছেনে মায়মুন্দী নামেৰে এজন
বিখ্যাত উজিৰ আছিল । এদিন কেইজনমান লোকে তেওঁক সুধিলে
“ বাদচাহৰ অনেক অনুচৰ আৰু গোলাম আছে । তেওঁ দেখোন
আয়াতক যেনেকুৱা ভাল পায় আন কাকো তেনেকুৱা ভাল নাপায় ।
অথচ আয়াত দেখায় শুনায় সিমান সুন্দৰো নহয় । তেওঁৰ দেখোন
আন আন অনুচৰ আৰু গোলামসকল শাৰীৰিক সৌন্দৰ্য্যত তেওঁ-
তকৈ বহু গুণে শ্ৰেয় । ইয়াৰ কাৰণ কি ? ” উজিৰে কলে,
“ যাৰ গুণত মন মুগ্ধ হয় চকুৱে তাক চাবলৈ আকুল হৈ পৰে ।
সৌন্দৰ্য্যৰ বিচাৰ মানুহৰ মনেহে কৰে; চকুৱে নকৰে । ”

প্ৰেমৰ চকুৰে চোৱা যদি তুমি
দেখিবা সুন্দৰ গোটেই জগত ;
দেৱো বোধ হয় ফেৰেস্তাৰ দৰে
এই কথা তুমি জানিবা সত্যত ।

[১০৮]

এজন ধনী মানুষৰ এটি বালক লক্ষ্মী আছিল। সি দেখাত যেনেকুৱা ধুনীয়া, তাৰ স্বভাৱ চৰিত্ৰও তেনেকুৱা মনোমুগ্ধকৰ আছিল। ধনী মানুহজনে বালকটিক অত্যন্ত ভাল পাইছিল। এদিন তেওঁ তেওঁৰ এজন বন্ধুৰ লগত বালকটিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰি থাকোঁতে কলে “লক্ষীটিৰ চেহেৰা যেনেকুৱা ধুনীয়া তাৰ স্বভাৱ-চৰিত্ৰও তেনেকুৱা। কিন্তু দোষত ভিতৰত মাত্ৰ এই খিনি যে অলপ অভদ্র। তাৰ এই দোষখিনি নথকা হলে সিয়ে আৰু কিমান ভাল হলাইতেন।” বন্ধু জনে কলে, “ভাই ! তুমি যেতিয়া তাক ভাল পাইছা তাৰ সেই খিনি দোষ তুমি নধৰিবা। কাৰণ, প্ৰভু আৰু ভূতাৰ ভিতৰত যেতিয়া ভাল পোৱা ভাব আহি উপস্থিত হয় তেতিয়া প্ৰভু আৰু ভূতাৰ সংস্ক আৰু নাথাকে।”

ভাল পাই যদি	ভূতাক হে ভাই
কেতিয়াবা তুমি	দিয়াহি প্ৰভাৱ :
অচিৰে অভদ্র	ব্যৱহাৰ তাৰ
লাগিব সাহব	জানিবা নিশ্চয়।

— X —

[১০৯]

এজন ধৰ্মপৰায়ন সাধুৱে এজন সাধাৰণ লোকক অতি গভীৰ ভাবে ভাল পাইছিল। তাৰ ফলত তেওঁৰ এনেকুৱা অৱস্থা হ’ল যে যি কথা ক’লক্ষন কৰাটো তেওঁৰ পক্ষে অসম্ভৱ হৈ পৰিল। তেওঁ মুখ খুলি একো ক’ব নোৱাৰি অৱশেষত একেবাৰেই নিকপাই হৈ পৰিল। বহুতে তেওঁক বহুত বকমে নিম্লা কৰিলে, কিন্তু তেওঁ সেই সকলোবোৰ নিবৰে সহ্য কৰিলে। মাজে মাজে তেওঁ তাক লক্ষ্য কৰি কয়,—

যদিও মূৰত মোৰ	পৰে তৰোৱাল
নাপাহৰিন কাটিতো	ভাল পোৱা তব ;
তোমাৰ বাহিৰে মোৰ	নাই আনজন
তল অদিহনে মোৰ	কিযে দশা তব ।

এদিন মই তেওঁক ভিৰঙ্গাৰ কৰি ক'লো, “তোমাৰ উন্নত বিবেক
বুদ্ধিৰ এনেকুৱা অধঃপতন কিদৰে হ'ল ? প্ৰকৃতিৰ তাড়নাত ভূমি
দেখোন নিজকে পাহৰি গৈছা ।” মোৰ বথা শুনি তেওঁ অলপ
সময় চিন্তা কৰি কলে,—

যদি কেতিয়াবা	গ্ৰেমৰ বজাই
আহি হিয়া লয়	পাঙে সিংহাসন :
বিবেক, বুদ্ধি,	জ্ঞান, সুখ, শাস্তি
দূৰ লই সবে	কৰে পলায়ন ।

নিৰীহ সৰল	ক'ত লোক হায়
শ্ৰেমে পৰি ভাই	ভয় বিম্বল :
আকণ্ঠ বোকাভ	হয় নিমার্জিত
হেৰায় অচিৰে	দেহে মনে ধল ।

— x —

এজন বাজকুমাৰৰ স্বভাৱ-চৰিত্ৰ যেনেকুৱা সুন্দৰ আছিল,
শাৰীৰিক সৌন্দৰ্য্যও তেনেকুৱা অতুলনীয় বুলি তেওঁ খ্যাতি লাভ
কৰিছিল । তেওঁৰ অন্তৰত অহংকাৰ ভাৱ নাছিল আৰু আনৰ
প্ৰতি সহানুভূতিৰে তেওঁৰ হৃদয় সদায় পূৰ্ণ আছিল । সেই কাৰণে
সকলোৱে তেওঁক ভাল পাইছিল ।

এটি কম বয়সীয়া লৰাইও তেওঁক আটাইতকৈ ভাল পাইছিল ।
সি বাঙোঙে সদায় তেওঁৰ চিন্তাকে ব্যাকুল হৈ আছিল । লৰাটিৰ

সভার-চৰিত্ৰৰ অতি সুন্দৰ আছিল আৰু সকলোৱে তাক বৰ মৰম কৰিছিল । কিন্তু ৰাজকুমাৰৰ ওচৰ চাপিবলৈ সি সাহ কৰিব পৰা নাছিল । ৰাজকুমাৰৰ চিন্তাতে তাৰ মস্তিষ্ক বিকৃত হৈছিল আৰু সি উদাসীন জীৱন-যাপন কৰিছিল ।

ৰাজকুমাৰে এটো গম পাই এদিনাখন তাৰ ওচৰলৈ আহি তাক বুজালে আৰু তাৰ পৰিচয় সোধিলে । লৰাটিয়ে একো উত্তৰ দিব নোৱাৰিলে । ৰাজকুমাৰে কলে, “তুমি মোক ৰাজকুমাৰ বুলি ভয় নকৰি তোমাৰ মনৰ কথা কোৱাচোন । মই তোমাৰ মনৰ কামনা পূৰ্ণ কৰিবলৈ সদায় সাহজ আছোঁ । ”

ৰাজকুমাৰৰ মুখৰ বাণী শুনাৰ লগে লগে লৰাটিৰ অন্তৰ গলি গ’ল । সি উচ্চস্বৰে এটি চিঞৰ মাৰি ততালিকে ৰাজকুমাৰৰ সম্মুখত চলি পৰিল আৰু সেই ভাবে সি জীৱন নিসৰ্জন দিলে ।

‘যমানে থাকক	জ্ঞান বৃদ্ধি মোৰ
প্ৰেমৰ কাষত	সকলো হেৰায় ;
কোৱা যদি কথা	তুমি প্ৰিয়তম
অহংকাৰ আদি	সকলো পলায় ।

প্ৰেম পৰশত	হওঁ আত্মহাৰা
কীৰ্ত্তি আনন্দে	হওঁহি বিলীন ;
পাণ্ডু নিজকেই	গোমাৰ ভিতৰে
হৈ এক আত্মা	বওঁ চিব দিন ।

— x —

এদিনাখন বাতি ঘোৰ প্ৰিয়তম আহি ঘোৰ স্বৰত উপস্থিত হ’ল । ডেউক দিহি মই ভাবত এনেকুৱা ভাবে ভয়ৰ ভৰি । যে ঘোৰ হাত লাগি চাকিটো মুমাই গ’ল । ডেউক ঘোক অভিমানৰ

শ্রবণ কলে, ‘মই আছিলোঁ আৰু তুমি চাকিটো নুমাই দি ঘৰখন
ভেনেই আঁকাৰ কৰি পেলালে । এইটো তোমাৰ কেনেকুৱা কাম ?’
মই কলোঁ, “চাকিটো নুমাই দিয়াৰ কাৰণ এই যে তোমাৰ আগ-
মনত মোৰ হৃদয়খন পোহৰ হৈ গল । গতিকে চাকিটো আৱশ্যক
বোধ কৰি মই নুমাই দিলোঁ ।”

আহে যদি তব কাষে

প্ৰিয়তম তব ;

প্ৰদীপৰ দৰে হিয়া

আলোকিত হব ।

— x —

(১১২)

এজন মানুহৰ বৰ নলে গলে লগা বন্ধু আছিল । তেওঁ বহুত
দিনৰ পিছত বন্ধুজনক দেখি কলে, “তুমি ইমান দিন ক’ত আছিলি ?
এই সুদীৰ্ঘকাল তোমাক নেদেখি মন বেয়া লাগি আছে ।” বন্ধুজনে
কলে, “হন বনকৈ আছিলে বন্ধুহৰ সোৱাদ নাথাকে, হয়তো বিৰক্তিও
জন্মিব পাৰে । গতিকে তাতকৈ এইখিনি উদ্বেগ সহ্য কৰাটো ভাল ।”

পলমকৈ বন্ধু

আহে যদি তব

মধুৰ মিলন

হৰহি সিমানে ;

সদনে আছিলে

মিলন বিচাৰি

প্ৰেমৰ মাধুৰী

নহব সিমানে ।

— x —

(১১৩)

এবাৰ এজন বৰ জ্ঞানী আৰু বিদ্যান লোক কাৰোবাৰ ভাল
পোৱাত আৱদ্ধ হৈ পৰিল । এই গোপন কথাটি বেছি দিন গোপন
হৈ নাথাকিলি । ভাল পোৱা বস্তুটোৱেই এনেকুৱা নানা কৰনে
বকৰ কথা কবলৈ ধৰিলে । সেই জ্ঞানী লোকজনে অনেক উপহাস
আৰু ভিৰকণি নীৰৱে সহ্য কৰিব লগীয়া হ’ল ।

এদিনাখন মই তেওঁক অতি নম্ৰভাৱে কলোঁ, “ভাই ! মই ভালকৈ জানোঁ যে তোমাৰ এই ভাল পোৱাত কোনো বকস কলুষতা বা অপৱিত্ৰতা নাই। তথাপি সেই অতীত লোক সকলে তোমাৰ বিষয়ে ঠাৱ মন্তব্য কৰে। তুমি তেওঁক পাহৰি যোৱা আৰু ভাল পোৱাৰ নিজ পৰিত্যাগ কৰা।”

এই কথা শুনি তেওঁ এটি জমুনিয়াহ কাটি কলে, “তুমি যিটো কৈছা মই সেইটো অনেক দিন চিন্তা কৰিছোঁ; কিন্তু মনটোক বুজাব পৰা নাই। আন এ বিদ্যাপ আন প্ৰকাৰৰ সহ কৰিব পাৰোঁ, কিন্তু তেওঁৰ দিবত যাওন মোৰ পক্ষে একেবাৰেই অসম্ভৱ। সেয়েহে কোনো একেলৈ কয়,—

মই পোৱা জন যদি	নাথাকে আগত;
পাতোকৈ বেছি ছুখ	নাই জগতত।

- x -

(১১৭)

বালা কালত মই এজনক গ্ৰহণ ভাল পাঠিছিলোঁ। আমাৰ ছয়ো জনৰে প্ৰাণ যেন একেদৰেই আছিল। তেওঁৰ ভাল পোৱাৰ মোৰ জন্মৰ সদায় পূৰ্ণ আছিল। মই এটি মুহূৰ্ত্ত তেওঁক পাহৰিব পৰা নাছিলোঁ। পুৰুষাৰ জ্ঞানটিৰ নিচিনা তেওঁৰ মুখৰ মধুৰ চাঁহিত মোৰ জীৱন অলৌকিত হৈছিল। তেওঁৰ কণ্ঠস্বৰো অতি মধুৰ আছিল।

এদিনাখন তেওঁৰ এটি কামত মই বৰ বিবৰ্ত্ত হালোঁ। সকলোৰে ভাল পোৱা যেন ভাবাশত বিলীন হৈ গ'ল। তেওঁৰ লগত মই সকলোবোৰ সম্বন্ধ ভিত্তি পেলালোঁ। তেওঁ মোৰ এই অসহোষ আৰু বিৰুদ্ধ একেবাৰেই গ্ৰাহ্য নকৰি দৃবলৈ আঁতৰি গ'ল।

তেওঁ যোৱাৰ পিছত মোৰো মনত দুখ লাগিল । তেতিয়াহে মই সঁচাকৈয়ে বুজি পালোঁ। যে মই তেওঁক কিমান ভাল পাইছিলোঁ। কাৰণ, বিনাশৰ পিছতহে সম্পদৰ প্ৰকৃত মূল্য বুজি পোৱা যায়। দাঁত থাকোতে মানুহে দাঁতৰ মৰ্যাদা নুবুজে। তেওঁ যোৱাৰ পিছৰ পৰাই তেওঁৰ মধুৰ স্মৃতিবোৰে মোক সকলো সময়তে দুখ দিবলৈ ধৰিলে। তেতিয়া মই সদায় মনে মনে ভাবোঁ। খোদায়ে যেন তেওঁক ঘূৰাই আনি দিয়ে। তেওঁৰ অবিহনে জীয়াই থকাতকৈ তেওঁৰ সন্মুখত মৰি যোৱাহে ভাল আছিল।

খোদাৰ কৃপাত তেওঁ বহুত বছৰ পিছত উভতি আহিল। তেতিয়া তেওঁক দেখি মই অতি দুখিত আৰু বিস্মিত হালোঁ। হজৰত দাউদ (আঃ) ৰ দৰে কঠিনৰ মধুৰতা তেতিয়া আৰু তেওঁৰ কথাত পাই। হজৰত ইউচুফ (আঃ) ৰ দৰে ভূবন ভুলোৱা কপ যৌৱন তেওঁৰ পৰা বিদায় লৈছে। তেওঁ আহিয়েই মোৰ আলিঙ্গনত আবদ্ধ হবলৈ আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰিলে। মইও পৰম আদৰে তেওঁক হৃদয়ত গ্ৰহণ কৰিলোঁ।

থাকে হত দিন	কপ যৌৱন
গোৰবে কঠোৰ	হয় ব্যৱহাৰ;
সি সব যেতিয়া	হয় অৱসান
দেখো কমনীয়	ব্যৱহাৰ ভাব।

— x —

এবাৰ এটা পিছৰাত এটি কাউবী আৰু এটি কেভেকী চৰাই একে লগে বহা হৈছিল। কেভেকীয়ে কাউবীক ভালপেৱা নাছিল। কাৰণ, কাউবীৰ আপো নাই শুনা নাই। তহপৰি তাৰ দাঁতৰো বৰ কৰ্কশ।

আন পক্ষে কাউবোয়েও কেতেকীৰ লগত থাকি মুঠেই ভাল পোৱা নাছিল। সি নিজৰ অন্তৰ্ক দোষ দি কৈছিল, “হায় কি পাপৰ কাৰণে যে মোৰ এই শাস্তি হ’ল। আন কাউবীৰ লগত গছে গছে ‘কা কা’ কৰি গান গাই ফুৰাটোৱেই মোৰ পক্ষে বৰ ভাল আছিল।”

জ্ঞানী সকলে নিৰ্বোধ সকলক যি দৰে ঘৃণা কৰে নিৰ্বোধ সকলেও জ্ঞানী সকলক সেইদৰে ঘৃণা কৰে। এজনৰে আনজনৰ ওচৰত মৰ্যাদা আশা কৰিব নোৱাৰে।

যদিহে এজন

নৌবস সাধক

থাক পৃথিৱাৰ

প্ৰেমীক সত্যত;

হয়হি নাবস

উদ্ধন ভূল্য

মামোদ আন

নাথাকেহি ভাত।

—X—

(১১৬)

বালা কালৰ পৰাই মোৰ এজন বৰ নলে গলে লগা বন্ধু আছিল। আমি দুয়োজনে একে লগে বহু বছৰ নানা দেশ-বিদেশ ভ্ৰমণ কৰিছিলোঁ। আমি দুয়োজনে শয়ন ভোজন একেলগে কৰিছিলোঁ। যেন ছুটি দেহত এটি মাত্ৰ প্ৰাণ আশাৰ আছিল।

এদিনাখন সামান্য আৰ্থৰ কাৰণে তেওঁ মোৰ মনত কষ্ট দিবলৈ অলপো ইতস্ততঃ নকৰিলে। ইমান দিনৰ বন্ধুৰ বন্ধন ছিটি তেওঁ দূৰ দেশলৈ গুচি গ’ল। যদিও আমি দুয়োজন পৰস্পৰে দূৰত থাকিলোঁ। তথাপি আমাৰ অন্তৰৰ যোগাযোগ ছিল হোৱা নাই— এইটো অলপ দিনৰ ভিতৰতে প্ৰমাণ পোৱা গ’ল।

এদিনাখন মোৰ সেই বন্ধুজনে এখন সত্যত বহি মোৰ বিষয়ে অনেক ছব প্ৰকাশ কৰিলে। তেওঁ নিজৰ দোষ খোঁজ

কবি মোৰ গুণৰ কথাবোৰ উল্লেখ কৰিলে আৰু মোৰ লগত পুনর্মিলনৰ কামনা কৰি এই বিখ্যাত কবিতাটি গালে,—

যেতিয়াই মোৰ ‘	প্ৰিয়ত্তম সখা
মধুৰ হাঁহিৰে	আছে কাৰলই ;
উঠে ভাহি মোৰ	আহত হৃদয়ে
মধুৰ হাঁহিৰ	প্ৰেমময় নই ।

যদি কোনো দিন	কপালৰ ফলে
হয় মোৰ দেখা	সখাৰ লগত ;
যাব উটি ভাহি	বিবাদ বেদনা
আছে বত বোৰ	মোৰ হৃদয়ত ।

মই তেওঁৰ কথা জানিবলৈ পাই তেওঁৰ লগত সন্ধি কৰিম বুলি এনি চিঠি লিখিলোঁ । অতি সোনকালে আমাৰ দুয়োজনৰ মিলন হ’ল । মোৰ চিঠিখনিত এই কবিতাটি লিখা আছিল,—

তোমাক পাইয়ে	‘লিলোঁ জগত
মন প্ৰাণ মোৰ	সপিলোঁ তোমাত ;
আহা ঘূৰি সখা	মিলনত দুয়ো
পাম বহু সুখ	তাপিত দিয়াত ।

— x —

এজন ভঙ্গলোকে তেওঁৰ ভাৰ্য্যাক অত্যন্ত ভাল পাইছিল । তেওঁ বেনেকুৱা কপৰতী তেনেকুৱা গুৰুতীও আছিল । সমস্ত নিৰ্মম গতিত অলপ দিনৰ শিহুতে তেওঁৰ মৃত্যু হ’ল । ভঙ্গলোক জনৰ শাহুয়েক বৰ দন্দুৰী আৰু কক্ষ প্ৰকৃতিৰ ভিৰোভা আছিল । জীয়েকৰ মৃত্যুৰ শিহুত তেওঁ জোৱায়েকৰ ওচৰলৈ আহি কাবিল নামাৰ স্বৰ্ভা-
জুখাৰী দেন ঘোহাৰানৰ (জাধনৰ) টকাৰ কাৰণে তেওঁক ববটৈ

ভাগিদা দিবলৈ ধৰিলে । এনেকুৱা অৱস্থাত ভাৰলোক জনৰ বহু
এজনে তেওঁক কেনে আছে বুলি সোধাত তেওঁ কলে,—

বতাহত মোৰ	গোলাপ পাহিটি
মৰহি ভেনেই	হ'ল নাইকীয়া ;
আজিও যে ভাব	ঠাৰিষ কাইটে
নিৰ্মম ভাবে	বিক্ৰিছে হিৱা ।

— x —

(১১৮)

অনেক দিন আগেয়ে মোৰ সৌৱন কালত এদিন মই এটি
গলিৰ ভিতৰেদি গৈ আছিলোঁ । খোতয়া ঐশ্বৰ্য্যকাল, বিশেষকৈ
সেইদিনাখন গৰমৰ মাত্ৰা অত্যন্ত বেছি আছিল । মোৰ অনুমান
হৈছিল যেন গোটেই জগততে “লু” নামেৰে ভীষণ গৰম বতাহ
বলিছে আৰু সেই নিদাকণ গৰমত হাড়ৰ ভিতৰৰ পৰা মজ্জাবোৰ
গলি ঘামৰ দৰে বাহিৰ হৈছে । গৰম একেবাৰেই অসহ্য হোৱাত
মই এটি প্ৰাচীৰৰ ছাতাত অলপ আশ্ৰয় লবলৈ ইচ্ছা কৰিলোঁ ।
পিয়াহত মোৰ অঁঠ কঁঠ শুকাই গৈছে, মনতে ভাবিলোঁ, হায়, যদি
এনেকুৱা সময়ত কোনোবাই মোক এগিলাচ শীতল পানী দি মোৰ
জাৱনটো বচালগৈতেন ।

এনেতে দেখিলোঁ ওচৰৰ এটা ঘৰত বিজুলীৰ দৰে কিবা
এটা বস্তু জিলিকি উঠিল । কি আচৰিত, এনেকুৱা কণ মই কেতিয়াও
দেখা নাই । মোৰ ভাষা নাই যে মই ইয়াৰ কণ বাধুৰী বৰ্ণনা
কৰিব পাৰোঁ । অনুমান হ'ল যেন গভীৰ আন্ধাৰ ৰাতি হাঁহি এটি
মাৰি উঠাট দেখা দিলে । সেইজন আছিল এজন দেৱদূত । ভাব
হাতত আছিল এগিলাচ অতি শীতল মিঠা চৰ্বত । ইয়াৰ মধুৰ
সুগন্ধত চাৰিও দিশ আমোদিত হৈ উঠিল । মই ভাব হাতৰ পৰা
চৰ্বত গিলাচ গ্ৰহণ কৰি প্ৰাণ শীতল কৰিলোঁ । সেই দিনাৰ

পবাই যেন মোৰ নতুন জীৱন আৰম্ভ হ'ল। চৰ'ত খাই তৃপ্তি পালে। সঁচা, কিন্তু প্ৰাণৰ ভিতৰত এনেকুৱা একুৰা ভীষণ জুই জ্বলি উঠিল যে ই আক মুমুৰ্শাল।

প্ৰেমৰ অনল	লক লক কৰি
উঠে যদি জ্বলি	প্ৰেমিক প্ৰাণত ;
সমুদ্ৰ পানীয়ে	নোৱাৰে বদাপি
মুমাৰ ইয়াক	এই জগতত।
মদৰ নিচাত	বিভোল যি জন
অচিৰে সি নিজ	ভাঙি যায় তাৰ ;
প্ৰেম মদিৰাৰ	নিচা কাহানিও
নাভাঙে লাগিলে	হিয়াত এবাৰ।

— x —

এদিনাখন মই কাছঘৰৰ প্ৰধান জুম্‌আ মহজিদত উপস্থিত হৈছিলোঁ। তাত মই এটি বৰ ধুনীয়া ল'ৰা দেখিছিলোঁ। আধা ফুলা ফুলাটিৰ দৰে তাৰ অপাৰ্খিৰ ৰূপ চাৰিও পিনে বিয়পি পৰিছিল। সি লুমধুৰ হাঁহি এটি মাৰি মোৰ ঘৰ ক'ত সুধিলে। মই কলোঁ “পৱিত্ৰ ছিৰাজ ভূমিত মোৰ ঘৰ।” ছিৰাজ ভূমিৰ কথা শুনি সি বোক কলে, “মহা কবি বেখ ছাদৌৰ কবিতা আপুনি জানেনে ? তেওঁৰ অনেক পাঠ্য কবিতা এই দেশত বৰেই প্ৰচলিত আছে।” কাৰণ, সি জানিছিল যে বেখ ছাদৌ ছিৰাজৰ অধিবাসী। মই তাৰ কথা শুনি এটি পাঠ্য কবিতা পঢ়ি তাক শুনালোঁ।

পিছদিনাখন ৰাতিপুৱা সেই সন্ধ্যাতকৈ কাবোবাৰ পৰা মোৰ পৰিচয় পাই দৌৰি আহি মোৰ ওচৰত উপস্থিত হ'ল আৰু অভিধিবীত ভাবে বোক কলে, “আপুনি ইমান দিনে কিয় বোক পৰিচয়

দিয়া না? ” মই কলোঁ, “তোমাৰ উপস্থিতিৰ কাৰণে তোমাৰ অস্তিত্বৰ ভিতৰত মোৰ অস্তিত্ব বিলীন হৈ আহিল। সেই কাৰণে মই তোমাৰ ওচৰত আত্ম প্ৰকাশ কৰিব পৰা নাই।”

জবাটিয়ে কলে, “আগুনি দিয়া কবি আৰু কিছু দিন এই চহৰতে থাকক। মই মন প্ৰাণ দি আপোনাৰ সেৱাত থাকি নিজকে কৃতার্থ কৰিবলৈ বিচাৰোঁ।” মই কলোঁ, “সেইটো যুটেই সম্ভৱ নহয়। চহৰ আৰু নগৰত অনেক প্ৰলোভনীয় বস্তু আছে। এনেকুৱা লোকো আছে যি সকলে সহজেই হৃদয় অধিকাৰ কৰিব পাৰে। সেই কাৰণে মই সেইবোৰ ঠাইত থাকিবলৈ ভয় কৰোঁ। কাৰণ, মনৰ ভিতৰত তেওঁলোকৰ আকৰ্ষণ আৰু তেওঁলোকৰ ভাল পোৱাই বিশেষ প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিলে মোৰ সাধনাৰ ক্ষতি হ'ব। মই অস্থায়ী অ'নন্দৰ প্ৰলোভনত পৰি স্তায়ী ধনৰ পৰা বঞ্চিত হবলৈ ইচ্ছা নকৰোঁ। বোধ হয় তুমি এতিয়া বুজিছা যে মই কিয় ইয়াত থকা উচিত নহয়।”

এই বুলি কৈ গভীৰ স্নেহ আৰু ভাল পোৱাৰে জবাটিক মই এটি চুমা খালে। আৰু তাৰ পিছত বিদায় মনেৰে তাৰ পৰা বিদায় লৈ আন দেশলৈ গুচি গল।

বিদায় অগত	কোলে লই যদি
খোৱা এটি চুমা	কি লাভ ইয়াত ?
হৃদয়ৰ জ্বল	নকমে অকনো
নাপাৰা শাস্তি	ভাপিত দিয়াত।

প্ৰেমিকৰ কাষে	নিজকেই যদি
একেবাৰে তুমি	কৰাহি অৰ্পন
দুবলৈ নগৈ	থাকিলে কাষত
প্ৰেমৰ সি দাবি	হবহি পূৰণ।

এবার মই হেজাজ দেশৰ মাজেদি আহি আছিলোঁ। আমাৰ দলত এজন দৰবেশ আছিল। আবব দেশৰ এজন আমীৰে (ধনী মানুহে) তেওঁক এশটা সোণৰ মুদ্ৰা দান কৰিছিল। আমি আহি থাকোতে এদল দস্যুৱে আমাক আক্ৰমণ কৰিলে। আমাৰ লগৰ বেপাৰী সকলে তেওঁলোকৰ ধন প্ৰাণ ৰক্ষা কৰিবলৈ কান্দি কান্দি অনেক অহুনয় বিনয় কৰিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু নিষ্ঠুৰ দস্যুৰ দলটোৱে সেইবোৰলৈ ক্ৰক্ষেপ নকৰি আমাৰ সকলোবোৰ লুট লৈ গ'ল। আমি সকলোৱে দুখ আৰু পৰিতাপ কৰিবলৈ ধৰিলোঁ।

আমি লক্ষ্য কৰি দেখিলোঁ যে সেই দৰবেশ জনে মনত দুখ নকৰি আনন্দ মনে আছে। তেওঁৰ যেন একোৱেই হোৱা নাই। আমি আচৰিত হৈ তেওঁক সুধিলোঁ, “আপোনাৰ ধন ৰত্ন বোৰ আনো দস্যুসকলে লোৱা নাই?” তেওঁ কলে, “দস্যুসকলে মোৰো সকলোবোৰ নিলে। কিন্তু তাৰ বাবে মই অলপো মনত দুখ কৰা নাই। কাৰণ, সেইবোৰৰ লগত মোৰ মন এনেকুৱা ভাৱে আবদ্ধ কৰা নাছিলোঁ যে সেইবোৰৰ অভাৱত হৃদয় শোকত দগ্ধ হয়। কোনো পাৰ্থিৱ বস্তুৰ প্ৰেমত আসক্ত হোৱা উচিত নহয়। কাৰণ ইয়াৰ অভাৱত হৃদয় আহত হৈ পৰে।”

মই তেওঁৰ কথা শুনি কলোঁ, “আপুনি অতি ঠিক কথাই কৈছে। মই সেইটো ভালদৰে জানোঁ। প্ৰথম যৌৱনত মই এজনক ভাল পাইছিলোঁ। তেনেকুৱা ভাল পোৱা কোনেও কাকো দিব নোৱাৰে। তেওঁৰ ৰূপ যেন মোৰ চকুৰ মণি আছিল। মোৰ গোটেই জীৱনৰ পুজি যেন তেওঁৰ মিলনত নিহিত আছিল।

“সংসাৰ পথত চলি থাকোতে হঠাতে তেওঁক মই ফেকুৱালোঁ। তেওঁৰ অভাৱত তেওঁৰ শোক সন্তপ্ত পৰিয়ালৰ কান্দোনত চাৰিও দিশ আকুল হৈ উঠিল। মইও বলিয়াৰ দৰে তেওঁৰ কবৰৰ ওচৰত অনেক সময় পৰি থাকিলোঁ। কিন্তু একো কল নহ'ল।

“বেইতিন যান পিহত মনটোকে কিছু নাহি কবি দে।
 জন্মব সঙ্গর কবিলোঁ। ভাবিলোঁ দেশে দেশে উদাসীন বেশে
 ঘূৰি বাকী জীৱনটি কটাই নিম। কালোঁ প্রেম বা ভালপোৱাক
 মনত ঠাই নিদিম আৰু সংসাৰী লোকজনৰ সংজ্ঞাৱো মই ভাগ
 কৰিম। এতিয়াও সময়ে সময়ে সেই নন্দজনৰ কথা মোৰ মনত
 পৰে আৰু হৃদয়ৰ কোনত এই গানটি উদয় হয়,—

মিলন বাগানে	মধুৰ দৰে
কটালোঁ হববে	অতীতৰ দিন;
মহা অনিষ্টহে	বিস্তৃত ভাব
হীন আজি মোৰ	দেহ মন জীৱ।
সাগৰ ত্রমশো	হয় সুখময়
কাল তরু পানী	ভবঙ্গ বিহীন;
স্বপ্ন কটাই	এই ধৰণীত
আঁকি একেলগে	হয় শেষে লীন।

— X —

সকল দেশৰ এজন বাদ্যটি আশাখান লায়লী আৰু মকনুৰ
 পূৰ্ব প্ৰথম কাহিনী শুনি বৰ আচৰিত হ'ল। তেওঁ জানি
 নাগৰ ল'গ এজন বাদ্য; আৰু আঁকি বিছান লোক
 এনেদৰে এজন প্ৰিয়ুত লোক জন পৰে পৰে বন্ধি হৈ ভাবিত
 উদাসীন ভালে জীৱন যাপন কৰিছে বুলি জানিবলৈ পাই তেওঁ মকনুৰ
 মাতি পালে। তেওঁ অতীত পৰ্বত পৰেশ্বৰ সুবত কলে, “জাহ-
 জেষ্ঠ মানৱ সংজ্ঞাৰ ভাগ কৰি জাহি পশুৰ সঙ্গী হৈ আপুনি কি
 উপকাৰ পাবলৈ আশা কৰে? মই দেখিছোঁ আপুনিও পশুৰ সঙ্গী
 অবলম্বন কৰিছে। যদিহে কাৰণে এইটো বা লাভ কৰে,

মজুমুই এইটো শুনি কান্দি কান্দি কলে, “মই লায়লীৰ প্ৰেমত উগ্ৰ হ’ল। তাৰ বাবে মোৰ বন্ধনকলে সদায় মোক ভিৰংকাৰ কৰি থাকে। কিন্তু সিহঁতে যদি এবাৰ লায়লীৰ অসাধৰণ ৰূপ দেখিলে হেঁতেন তেন্তে নিশ্চয় সিহঁতে মোক ভুল লুপ্তি কৰা কৰিলে হেঁতেন। তেতিয়া সিহঁতে বুজিলে হেঁতেন যে লায়লীৰ কি দেখি মই এনেকুৱা পগল হৈছোঁ আৰু উদসীন ভাবে জীৱন কটাইছোঁ। মিছৰৰ মহিলাসকলে হজ্জৰত ইটুফ (আঃ)ৰ অসাধৰণ ৰূপত আত্মাহুতা হৈ যি দৰে নেবুৰ পৰিসৰ্ত্তে নিজৰ নিজৰ আঙুলিবোৰ কাটি লৈছিল সিহঁতেও সেইদৰে লায়লীৰ প্ৰেমত আত্মাহুতা হৈ নিজৰ নিজৰ প্ৰাণ উৎসৰ্গ কৰিলেহেঁতেন।

মজুমুৰ কথা শুনি লায়লীক দেখিবলৈ বাদচাহৰ বিশেষ ইচ্ছা হ’ল। যেতিয়া লায়লীক বাক দৰবাৰলৈ অনা হ’ল তেওঁ দেখিলে যে লায়লীৰ ৰূপত তেনেকুৱা অসাধৰণ একো নাই। বৰং লায়লীৰ ৰূপতকৈ তেওঁৰ দৰবাৰৰ কিছুমান বান্দীৰ ৰূপ বেছি বুলি তেওঁৰ ধাৰণা হ’ল। বান্দীসকলৰ সাজ পাবো লায়লীৰ সাজ-পাৰতকৈ বেছি ভাল। বাদচাই মনে মনে ভাবিলে যে এই কাৰণেই চাৰিও ফালে ইমান গোলমাল দেখা গৈছে। বিচক্ষণ মজুমুই বাদচাহৰ মনৰ কথা সহজে বুজিব পাৰ কলে, —

লায়লীৰ ৰূপ	চাব খোজে যিয়ে
মজুমুৰ চকু	থাকে যেন তাৰ ;
আন কোনোৱেই	নোৱাৰে বুজিব
প্ৰেমিকেষে বুজে	ৰূপ প্ৰেমিকাৰ
আহত জনৰ	বেদনা কিমান
নোৱাৰে বুজিব	কেতিয়াও আনে ;
আনৰ আগত	কই লাভ নাই
স্বপ্নৰ বেদনা	সমজোগী বিনে।

এজন যুবকে তেওঁৰ প্ৰেমিকাক বৰ ভাল পাইছিল। তেওঁৰ ভালপোৱা আতি নিৰ্জল আৰু আনুৰাগিক আছিল। এদিন ঘটনা ক্ৰমে তেওঁলোক দুয়োজন নদীৰ মাজত ডুবিিল। এজন নাওৰীয়াই এটো দোৰি সেই যুবক জনক প্ৰথমে বচাবলৈ পানীত জাপ দিলে। যুবকজনে চিঞৰি চিঞৰি কলে, “মোক নহয়, প্ৰথমে তেওঁকহে বচাবলৈ বাদৰুৱা কৰা।” এইটো কৈ কৈ তেওঁ পানীত ডুবি জীৱন বিসৰ্জন দিলে।

এইটোৱেই প্ৰকৃত প্ৰেম যে বিপদৰ সময়ত মানুহে নিজৰ প্ৰিয়জনক নাপাহৰে, আনকি নীৰৱে তাৰ কাৰণে নিজৰ জীৱন দিবলৈও স্তুতি নহয়।

ছাদীৰ নিচিনা
নাপাবা বিচাৰি
জনা ভেসে হেৰা
ভগতত প্ৰেম

প্ৰেমৰ ওজাদ
ধৰণী মুকুত ;
প্ৰেমিক সকল
স্বৰ্গীয় মুকুট।

মন প্ৰাণ দি
তাৰ বাবে প্ৰাণ
আন কাৰো পিনে
বাৰিবা সখাক

ভালপোৱা বাক
দিয়া মৰতত ;
নাচাবা ধৰাত
চকুৰ আগত।

লায়লী মজলু
নতুন জীৱন
বোৰ কিতাপত
নতুন ভাষা

যদি ধৰণীত
লভিলেহেঁতেন ;
মধুৰ প্ৰেমৰ
পালেহি হেঁতেন।

৬ষ্ঠ অধ্যায়

‘বাদ্যকা’।

(১১৫)

এদিন মই দামোন্ত চৰহৰৰ জুম্মা মহজিদত কেইজন মান জ্ঞানী লোকেৰে সৈতে বহি নানা বিষয় আলোচনা কৰি আছিলোঁ। এনেতে এজন যুৱক আমাৰ ওচৰলৈ আহি কবলৈ ধৰিলে, “সমবেত ভক্তমণ্ডলীৰ ভিতৰত পাচী ভাষা জন লোক কোনোবা আছেনে ?” অনেকে মোৰ পিনে ইঙ্গিত কৰি দেখুৱাই দিলে। মই বিস্ময়োঁ কি বুলি সোধাত যুৱকজনে কলে, “ডোশ বড়ৰ বয়সৰ এজন বৃদ্ধ যুত্থা শয়ক্ৰ পৰি আছে। তেওঁ পাচী ভাষাত কি কৈছে আমি কোনেও একো বুজি পোৱা নাই যদি ভজুৰ আপুনি দয়া কৰি তালৈ যায় তেন্তে তেওঁৰ শেষ কথাখিনি আমি জানি লব পাৰোঁ। হয়তো তেওঁ যুত্থা দালত কিবা আকাঙ্ক্ষাও কৰিব পাৰে।”

যুৱক জনৰ কথা শুনাৰ মই গৈ বৃদ্ধৰ বিচনাৰ কামত উপস্থিত হলোঁ। গৈ দেখিলোঁ যে তেওঁ এই কবিতাটি কৈ আছে, —

ছুটি নিমিষৰ	কথা নো কওঁতে
মোৰ কথা ভায়	হ’ল অৱসান;
ভীৰনৰ মজা	দুদিন চাকোতে
আহল নিয়ন্তা	নিবলৈ আগ।

মই এই কবিতাৰ অৰ্থ আৱণী ভাষাত উপস্থিত লোক-সকলক বুজাই দিলোঁ। এইটো শুনিলে সকলোৰে আচৰিত হৈ কলে, “মাহু ন ইমান বড়ৰ বাচি আছে, ওখাপি নিজৰ ভীৰন কাল অতি কম বুলি ভাবিছে।” মই বৃদ্ধক সুধিলোঁ, “কেনে আছে ? এতিয়া কেনেকুৱা পাহৰে ?” তেওঁ কলে,—

উঠালে দেহ	কুত্ৰ দাঁত এটি
নোৱাৰি সহজে	তুলিব যাতনা ;
অতি মৰমৰ	প্ৰাণটি ওলালে
বেদনা ধৰাত	নহয় তুলনা ।

মই তেওঁক সান্তনা দি কলোঁ, “মনৰ পৰা আপুনি মৃত্যুৰ চিন্তা দূৰ কৰক, মনক শান্ত কৰক । মানুহৰ শৰীৰ যিমান লুপ্ত আৰু সবল নাথাকক তাৰ দ্বাৰা এইটো প্ৰমাণ নহয় যে তেওঁ দীৰ্ঘ জীৱী হ'ব । আন পক্ষে বেমাৰ যিমানেই ভীষণ নহক তাৰ দ্বাৰা এইটো বুজা নাযায় যে বেমাৰীৰ সোনকালে মৃত্যু হ'ব । আপুনি অন্তিমাত্ম দিলে এজন উপযুক্ত চিকিৎসক আনিব পাৰে” । তেওঁৰ ঔষধ খালে খোদাৰ ফজলে (কৃপাত) আপুনি ভাল পাব ।”

মোৰ কথা শুনি বৃদ্ধৰ চকুৰ পানী ওলাল । তেওঁ মিচিকীয়াই হাঁহি কলে, -

ভাত্ৰেবে একো	নোৱাৰে কৰিব
আছিলে মৃত্যু	কাৰ লই ডাই ;
পৰো পৰো হ'লে	ভগা হ'ব এটি
চণ কাম কৰি	একো লাভ নাই ।

— x —

এজন বৃদ্ধৰ এজনী তৰুণী ভাৰ্যা আছিল । তেওঁ তাইক থাকিবলৈ এটি সু-সজ্জিত ঘৰ দিলে । তাইৰ সন্ততিৰ কাৰণে তেওঁ সদায় তাইৰ ওচৰত থাকি লুপ্তৰ গল্প আৰু নানা বকম জ্ঞানপূৰ্ণ কথা কয় । তেওঁৰ দাবণা আছিল যে তাই এইবোৰ কথা শুনি হয়তো তেওঁৰ প্ৰতি আসক্ত হ'ব । পিচত দেখা গ'ল যে তাইৰ মনৰ ভাব অলপো পৰিবৰ্ত্তন নহ'ল ।

এদিনাখন তাই এটি দীঘল হুসুনায়াহ কাড়ি কলে, “ভূমি বিবোৰ কথা কোৱা সেইবোৰৰ একো মূল্য নাই । কাল বৃহতীৰ

বৃক্কৃত বিদ্ধা ভীতভকৈঃ বৃক্ক স্বামী বেহি কষ্টকব । কথান্তে কর যে
বৃক্কল্য ডকনী ভাৰ্যা ।”

শেষত দেখা গ’ল যে তেওঁলোক ছয়োবে কোনো বকমেই
মনব মিলন নহ’ল । বৃক্ক বেচাৰা নিকপায় হৈ ভাৰ্য্যাক ভালক
দিবলৈ (বিয়াব বন্ধন ছিড়ি দিবলৈ) বাধ্য হ’ল ।

কিছুদিন পিছত সেই যুৱতী জনীৰ এজন যুৱকৰ লগত বিয়া
হ’ল । সেই যুৱকজন যব উগ্ৰ প্ৰকৃতিৰ ছখীয়া লোক আছিল ।
যুৱতীজনীয়ে তাৰ বহুতো ছৰ্য্যৱহাৰ নীৰয়ে সহ্য কৰিব লগীয়া হয়
আৰু বহুত সময়ত উপবাসে দিন কটাব লগাত পৰে । থাকিবলৈ
তাৰ তেনেকুৱা এটি ভাল ঘৰো নাই । তথাপি তাইক প্ৰায় প্ৰফুল্ল
দেখা যায় । তাই সকলোবোৰ লাঞ্ছনা গজনা আৰু ছখ-কষ্ট হাঁহি
মুখে বৰণ কৰে । যাক ভাল পোৱা যায় তাৰ হাতৰ আঘাতে
শ্ৰীভিকৰ হয় ।

সুন্দৰ তুমি	তব অভ্যাচাৰ
সহোঁ হাঁহি মুখে	নহই হতাশ ;
তব নিশ্বাসে	পাঠ ভাহি অহা
অপাৰ্থিত সেই	মোলাপ সুবাস ।
থাকোঁ যদি মই	তোমাৰ লগত
নবকতো পায়	পৰম শান্তি ;
জানব লগত	যাবলৈ সবগে
নাই অভিসাৰ	নহওঁ মাতি ।

— x —

[১২৫]

এবিধাখৰ মই বকব প্ৰবেশৰ এজন যুৱক যবত অতিথি হৈছিল ।
তেওঁৰ ঘৰ-ভালক যথেষ্ট আছিল । কিন্তু সন্তান-প্ৰকৃতি ভিতৰত
আছিল যাক কেতিয়াও মুক্তক । মুক্তকটি দেখিবলৈ যব-খুৱীয়া আছিল ।

বাতি বুझই কথা এসবক বোক কলে, “মোৰ বহুত দিনলৈ সন্ধান
সন্ধান নাইলি। তাৰ বাবে মই অতি দুৰ্বিত ভাবে কাল ফটাই-
ছিলোঁ। এদিন শুনিছিলোঁ যে এই অকলস অযুক ঠাইত এজোপা
ভাঙৰ গছ আছে। কোনোবাই যদি সেই গছ জোপাৰ তললৈ গৈ
আল্লাৰ ওচৰত কিবা প্রাৰ্থনা কৰে আল্লাই বোলে সেইটো দিয়ে।
এইটো শুনি মই এদিন গৈ সেই গছ জোপাৰ তলত উপস্থিত হলেঁ।
আৰু গভীৰ বাতিলৈ এটি সন্ধানৰ বাবে আল্লাৰ ওচৰত কামিলোঁ।
তাৰ পিছত আল্লাই মোক এই পুত্ৰ সন্ধানটো দান কৰিলে।”

এদিনাখন মই শুনি আচৰিত হলেঁ। যে সেই ল'ৰাটিয়ে
তাৰ বহুসকলক মনে মনে কৈছে, “ইয়াত বোলে এনেকুৱা এজোপা
গছ আছে যে যিয়ে তাৰ তললৈ গৈ যিটোকে প্রাৰ্থনা কৰে
সেইটোকে পায়। যদি মই সেই গছ জোপা খিচাৰি উলিয়াব
পাবিলোঁ। হেঁতেন তেন্তে তাৰ তললৈ গৈ মোৰ পিতাৰ বাবে সোন-
কালে বৃত্ত হ'ব তাৰ বাবে মই আল্লাৰ ওচৰত প্রাৰ্থনা কৰিলোঁ।
হেঁতেন। কাৰণ, তেওঁৰ অত্যাচাৰ মোৰ সৰু নহ'ব।”

ভগতত এনেকুৱা উদাহৰণ বহুতো দেখা যায় যে পিতাকে
পুত্ৰকৰ গুণ পৰিমাণ কথা সকলোকে কয়, কিন্তু পুত্ৰকে পিতাকৰ
নিৰ্ৰোধ বুলি আনৰ আগত প্ৰচাৰ কৰে।

যদিও সন্ধান	নকৰি কৰ্তব্য
পিতাকৰ প্ৰতি	হয় উদাসীন ;
নিজ হুণে আশা	কৰি সৰ্বদা
পিতাক নহয়	নয় বিহীন।

— X —

[১২৬]

বোহন কালত যেতিয়া দেহত বসেই অতি আছিল মোৰ
অসম্ভৱ অহংকাৰত মন পূৰ্ণ আছিল তেতিয়া এদিন মই কামৰূপে
খুঁ জোখিছিলোঁ।। মোৰোঁতে মোৰোঁতে কেইবাটাও বৈশিষ্ট্য আছিল

নোরাবা হলেন।। অল্পশেষত নিকপায় হৈ এখন পৰ্বতব নামনিত
মই লীঘল মি পৰি গলেন।। সেই সময়ত এজন বুঢ়াই এটি দলব
পিছে পিছে লাহে লাহে গৈ আছিল। তেওঁ যোক এনেকুৱা অৱ-
স্থাত পৰি থকা দেখি কলে, “হেবা এনেকুৱা সময়ত তুমি এনেকুৱা
ঠাইত কিয় গুই আছা? জবলৈ এইখন উপযুক্ত ঠাই নহয়।” মই
কলেন, “কি কবিস? মই ইমান দৌৰিলেন। যে এতিয়া লবিব
নোৱাৰা হলেন।।” মোৰ কথা শুনি বুঢ়াই লাহেকৈ কলে, “তুমি
জানো জানী লোকে কোৱা শুনা নাই যে দৌৰি দৌৰি অক্ষয় হৈ
পৰাতকৈ লাহে লাহে যোৱাটো ভাল। কোনো কামতে লৰা-লবি
নকৰি ইয়াক লাহে লাহে কৰা উচিত।”

লক্ষ্য স্থান বহি

পাব খোজা ভাই

চলা ধীৰে সলা

উটব গতিবে ;

কুল বায়ু বেগে

দৌৰাব নিচিনা

দেহব শক্তি

হেৰাব অচিৰে।

— ৪ —

(১২৭)

আমাৰ দলত এটি কম বয়সীয়া প্ৰকুল যুৱক আছিল।
তেওঁৰ আছিল সদায় এখনি প্ৰকুল অভব আৰু হাঁহি জ্বাৰা মুখ।
তেওঁৰ কথাবোৰ যেনেকুৱা মিঠা, ব্যৱহাৰো আছিল তেনেকুৱা আনন্দ
দায়ক। তেওঁ বেবেলীয়া কথাৰে আমাক বৃত্ত কৰি ৰাখিছিল।

বটনাজমৰে বহুত দিন তেওঁৰ লগত মোৰ দেখা হোৱা
নাইছিল। বহুত দিন পিছত যেতিয়া তেওঁৰ লগত মোৰ দেখা হ'ল
তেতিয়া দেখিলোঁ যে তেওঁৰ আকৃতি-প্ৰকৃতি যেন একেধাৰেই সলনি
হৈ গৈছে। তেওঁৰ মুখৰ সেই মধুৰ হাঁহি, অভবৰ সেই প্ৰকুলতা,
আনন্দদায়ক ব্যৱহাৰ আদি সকলোবোৰ কেনে তেনেই নাইকিয়া হৈছে।
তেওঁক যেন এটি বিষৰ ভাবে আচ্ছন্ন কৰি পেলাইছে। তেওঁৰ এই
অৱস্থা দেখি অতি দুঃখিত ভাবে মই তেওঁক কলেন, “তোমাৰ এনেকুৱা

অবস্থা কিয় হ'ল ? তোমাব সেই স্মৃতি আনন্দ উল্লাস, আদি কলৈ গ'ল ? তুমি এনেকুৱা বিমৰ্ষ হ'লা কিয় ?”

“মোৰ কথাৰ ভেঁও লাহেকৈ উত্তৰ দি কলে, “তাই, মোৰ আক সেই আগৰ দিন নাই। বয়স হৈছে, বিয়া কৰাইছোঁ, সন্তান আদি হৈছে। সংসাৰৰ গধুৰ বোজা এতিয়া মোৰ বুৰৰ ওপৰত। এতিয়া জানো মোৰ আগৰ দৰে লবালি কথা শোভা পায় ? বয়সৰ লগে লগে বহুবিধ আনন্দ, ভাষাচা, স্মৃতি আদি নকলোমোৰ লগ পায়।”

যৌৱন বেতিয়া
আছে জানো তুমি
পানী যদি বই
আছে জানো তুমি

ভাৱিহি এথাৰ -
পুখুৰাৰ তাই ?
ভাৱ ভটীয়াই
নকীলৈ হুলাই ?

চুলি যদি পকি
হব পাৰে ক'লা
তয় যদি কুঁজা
কিহেবোনো পোন

ভাৱ বগা হুই
লগালে কলশ ;
দেহটি তোমাব
কবিবা অলপ।

- x -

যৌৱনৰ অহঙ্কাৰত বদ্ধ হৈ এদিন মই মোৰ বাক দুৰ্ভ-
লোকৰ দৰে নব কৰ্কশ ভাষাৰে টান কথা কৈছিলোঁ। তেতিয়া
ভেঁও জনৰ হৃদয়ে নবৰ এটি কোণত বহি কান্দি কান্দি মোক
কৈছিল, “নৈশবৰ কথা যোৰ হয় তুমি পাহৰি সৈল। সেয়েহে
মোৰ লগত এনেকুৱা কঠোৰ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ তুমি অলপো সূচীত
নহলা।”

দেহত পক্তি
স্বাৰ্থ কোলাত

নাছিল বেতিয়া
পালা কৰ পুৰ

(১১০)

কিয় আজি তুমি

সেই মাতৃ

পাহরি ধর্ম

দিয়া মনে ছুখ ?

— x —

(১২৯)

এজন ধনী লোক বর কুপণ আছিল। এবার তেঁওঁর পুত্ৰকর
বর ডাঙর বেয়াব হ'ল। তেঁওঁর এজন বন্ধুয়ে তেঁওঁক প্ৰদাম্ব দিলে
যে ল'ৰাটিৰ বেয়াব আৰোপ্যৰ কাৰণে হয়তো কোব্ আন খবীফ খতম
দিলে নাইবা এটি কোববাণী (উৎসৰ্গ) কৰিলে ভাল হয়। এই
কথা শুনি কুপন লোকটিয়ে কোববাণীৰ পৰিষৰ্ভে কোবাণ খবীফ খতম
দিয়াটোকে পছন্দ কৰিলে। কাৰণ, কোব্ আন খতমত একো খবচ
নহয়, কিন্তু কোববাণীত টকা খবচ কৰিলে অন্তৰত বৰ আৰাত লাগে।

খোদাব উপাসনাত

নাই লোকচান ;

ধন বড় খবচত

কাটি যায় প্রাণ।

— x —

(১৩০)

এজন বুঢ়াৰ পত্নী বিয়োগ হোৱাত তেঁওঁৰ এজন বন্ধুয়ে কলে,
আপুনি আকৌ বিয়া কৰাওক। আপোনাৰ এতিয়াও বয়স আছে।
বিয়ালৈ আপোনাৰ টহান অনিচ্ছা কিয় ? “বুঢ়াই লাহেহৈক মাত কি
কলে, “কোনো বুঢ়ী জিবোতাক বিয়া কৰাবলৈ যোব ইচ্ছা নাই।
ইপিনে এইটোও ঠিক যে কোনো যুৱতী ছোৱালীয়েও যোব নিচ্ছিনা
বুঢ়াক পছন্দ নকৰিব। গতিকে পুৰুষৰ বিয়া কৰাটো মোৰ পক্ষে
কুৱেই সম্ভাৱন্য নহয়।”

বিবাহ কৰিবা বুঢ়ি

নিজৰ শক্তি ;

কেৱল টকাত খুচি

বহয়/কুৱতী।

— x —

৭ম অধ্যায়।

শিক্ষার প্রভাৱ।

[১৩১]

এজন উজীৰব পুতেক একান্ত নিৰ্বোধ আৰু অৰণ শক্তি হীন আছিল। উজীৰে তাক শিক্ষাৰ কাৰণে এজন বিখ্যাত জ্ঞানী আৰু বিদ্বান লোকৰ ওচৰলৈ পঠালে। সেই জ্ঞানী লোকজনে বহু দিনলৈ বথ সাধো চেষ্টা কৰিলে; কিন্তু উজীৰৰ পুতেকৰ শিক্ষা বিফল হুঠেই উন্নতি দেখা নাপালে। অৱশেষত নিৰাশ হৈ এদিন ভেঁও উজীৰক কলে, “আপোনাৰ জৰাটিক ইমান দিনে বথ সাধো চেষ্টা কৰিও জ্ঞানীভো কৰিব নোৱাৰিলোঁৱেই, বথ সি যোক পগলা কৰি পেলালে। কাৰণ বেয়া লোহাৰ দ্বাৰা কোনো প্ৰকাৰেই ভাল অৱ-
ভাৱ কৰাটো সম্ভৱপৰ নহয়।”

ধোৱা যদি কুকুৰক

সবুজ পাৰীভো;

অপরিভোতা ভাব

হুঙচে কিকিতো।

পাথক মকালৈ যদি

আনে কোনোবাই;

নকয় কোনেও তাক

হাজী হুনি ভাই।

— x —

[১৩২]

এজন জ্ঞানী লোকে ভেঁওৰ পুতেকক অনেক সময়ত এইদৰে উপদেশ দিছিল, “যোগা। হুনি বিদ্যা শিক্ষা কৰা। সঙ্গৰব বহু সম্পদৰ ওপৰত হুঠেই নিৰ্ভৰ কৰা নাযায়। বহু সম্পদে অনেক সময়ত বিপদ-আপদ মাতি আনে। ইয়াক ভাৱে হুনি কৰি অকল ভকাইতে ভকাইতি কৰি নিয়ো। অনেক সময়ত দেখা যায় অপব্যৱহাৰ কৰত প্ৰচুৰ ধনবান লোকো পক্ষ ভিনাৰী থৈ সৈতে। কিন্তু

যিয়ে বিদ্যা শিক্ষা কবিছে তেওঁৰ কোনো চিন্তা নাই । কাৰণ বিদ্যা এনেদুৱা এটি অতুলনীয় সম্পদ যে ই আত্মাৰ লগত চিৰদিন জড়িত থাকে । ই কেতিয়াও মট নহয় । বিদ্যান লোকক সকলোৱে সন্মান আৰু সমাদৰ কৰে । অবিদ্যান লোকৰ কথো আদৰ নাই ।”

লাগিলে ভীষণ ৰণ	দেশত এবাৰ ;
ধনী দুখী সকলোৱে	হয় একাকৰ ।
টুকীৰ গুৰু কত	ককিৰ হৈ বাৰ ;
দেশৰ নেত্ৰ কিত	বিদ্যানেহে পায় ।

— x —

এজন বিশিষ্ট বিদ্যান লোকে এজন বাদচাহৰ পুত্ৰকক পঢ়াইছিল । তেওঁৰ ওচৰত আৰু অনেক লবাই পঢ়িছিল । তেওঁ সেই লবাবোৰতকৈ বাদচাহৰ লবাটিক বেছি খামন কৰিছিল । অনেক সময়ত তাক প্ৰহাৰ কৰিবলৈও ক্ৰটি কৰা নাছিল । এবিন শিক্ষকৰ মাৰ খাই লবাটোৱে তাৰ পিতাকৰ ওচৰত শিক্ষকৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ দিলে আৰু তাৰ জখৰ হোৱা ঠাইৰ পৰা কাপোৰ ওচাই জখমবোৰ পিতাকক দেখুৱালে ।

বাদচাহ পুত্ৰকৰ গাত মাৰব চিন দেখি বৰ ক্ৰুদ্ধ হ’ল আৰু শিক্ষকক মতাই নি এনেদুৱা নিৰুপ প্ৰহাৰৰ কাৰণ হুছিল । শিক্ষকে কলে, “সাধাৰণ লোকৰ শিক্ষাতকৈ বাহু পুত্ৰসকলৰ শিক্ষা বেছি নিৰ্ৰোষ আৰু উন্নত হোৱাটো আৱশ্যক ; কাৰণ, ইহঁতে ভবিষ্যতে যি কৰা যি কৰিব সেইটো সমস্ত জনসমাজৰ এটা দেশত জব লনীয়া বিবৰ হব আৰু সকলোৱে ইহঁতৰ কাৰ কাৰবোৰ অনুসৰণ কৰিব । সেই কাৰণে সকলো বিদ্যতে ইহঁতৰ কামত আদৰ্শ স্থানীয় হোৱাটো একান্ত আৱশ্যক । আদৰ্শ চকিৰ গতি হুনিবলৈ

হলে আদৰ্শ খাসনৰ অনেক সময়ত প্ৰয়োজন হয় ।”

শত দোষো যদি	থাকে ককিৰ
অপৰে ক্ৰটিও	আনব চকুত ;
এটি দোষ যদি	কৰে সন্নাটে
দেখে দেখে উঠে।	বিয়পে বহুত ।

গভিকে বাৰচাহৰ চবিত্ৰ গঠনৰ পিনে বেতি মনোনিবেশ কৰাটো শিক্ষকৰ কৰ্তব্য। শৈশৱ কালত খাসন দৰ্শিলে ভৱিষ্যতত চবিত্ৰ গঠন কৰাটো সম্ভাৱণৰ নহয়।

শৈশৱ কালত	বিবোধ লবাই
গুৰুৰ খাসন	বোকাৰে সহিব ;
সিবোধ লবাই	মোটেই জীৱন
বহু নিৰ্যাভন	লাগেহি কুৰিব ।

শিক্ষকৰ যুক্তিপূৰ্ণ উত্তৰত বাৰচাহে বৰ সন্তোষ পালে আৰু তেওঁক প্ৰচুৰ পৰিমাণে ধন সম্পদ দান কৰিলে। লগে লগে তেওঁৰ পদ মৰ্যাদাও অধিক পৰিমাণে বাঢ়িল।

— ৫ —

সবন্ধে দেশত মই এখন শিক্ষক দেখিছিলোঁ। তেওঁৰ খাসন বৰ গুৰুতৰ আছিল। তেওঁক দুলাৰ হাজ-হাজী সকলে বৰ নিচিনা দেখিছিল। হাজ-হাজীসকল তেওঁৰ কঠোৰ খাসনত অতিৰিক্ত হৈ উঠিল। স্থানীয় লোকসকলে এইবোৰ দেখি তেওঁক পিন্ধা দিলে আৰু তেওঁৰ ঠাইত আন এখন কোমল প্ৰকৃতিৰ লোকক শিক্ষক হিচাবে নিযুক্তি কৰিলে।

এই শিক্ষকজনৰ বক্তাৰ আছিল জাপৰ শিক্ষক জনৰ সম্পূৰ্ণ বিপৰীত। তেওঁ কাকো কোনো টান কথা নকৰে। পছন্দ তেওঁ এখন জাপ ব্যৱহাৰ কৰি সকলোৱে বুজি পালে। হাজ-হাজীসকলে তেওঁৰ পৰাই বৰ আনন্দ পালে। ওচৰৰ ভঁৰ সিহঁতৰ বৰ পৰা আঁতৰিছিল।

সিহঁতৰ উদ্ভাৱি বাঢ়ি গ'ল । সিহঁতে পঢ়া-শুনা বাৰ দি খেল-খেয়ালি
আমোদ-প্ৰমোদ, আদিত সময় কটাবলৈ ধৰিলে ।

হুসলাই নিহত হই তালৈ গৈ দেখিলে। যে সেই 'ভাল
মাতুহ' নাম পোৱা শিক্ষকজন তাত নাই । আগৰ শিক্ষকজনে তাত
কাম কৰি আছে । ইয়াৰ কাৰণ কি বুলি হই সোধাত এজন জ্ঞানী
অভিজ্ঞ বৃদ্ধ লোকে মোক কলে,—

শিক্ষকৰ ভয় যদি	নাথাকে অস্তৰে ;
নকৰিব লগা কাম	বজাবত কৰে ।
দেখোঁ কত সুমধুৰ	পিড়ৰ বচন ;
ভাতোঠৈ বেছি ভাল	গুৰুৰ শাসন ।

— x —

[১০৫]

এজন ধাৰ্মিক লোকৰ বৃত্তাৰ নিহত ভেঁওৰ পুতেকে ঘটনা-
ক্ৰমে বিপুল সম্পত্তিৰ অধিকাৰী হৈছিল । তাৰ চৰিত্ৰ সিমান ভাল
নাছিল ; গতিকে সি নানা বকৰ লাহ-বিলাসত গা ধালি দিলে ।
সুখা পান, ব্যাভিচাৰ, আদি কোনো পাপ কাম সি বাৰ নিকিলে ।
দিনে-ৰাতি সি তাৰ লগবোৱা সকলক লৈ পাপ কামত বহু হৈ
থাকিল । একেদৰে কোনো এটি পাপ কাম নাছিল যিটো সি
কৰা নাছিল । এইদৰে সি দিনে-ৰাতি তাৰ ছৰোৱন স্ত্ৰীভেবে তাৰ
পৈতৃক সম্পত্তি উৰাবলৈ আৰম্ভ কৰিলে ।

এদিন হৈ তাক উপদেশ দি ক'লে, "বাণ্য । তুমি অগত্যা
ভাৰি-চিতি বন্ধ কৰিবা । বাৰ বেছি আয়, সিহে বেছি ব্যৱ কৰি
পাৰে । ভবেন্দ্ৰতা উপাৰ্জ্জনৰ পথ বাখাৰিলে সঁচি বোৱা বৈ-
কোঁৱল অসুখ দিনৰ ভিতৰতে খেব হৈ বাৰ ; একোটা দুটি দুবত
পৰিবা আৰু অসুখৰ সম্ভাৱ দুটি কৰ লাহ পাৰে । গতিকে তুমি
এইদৰে আমোদ-প্ৰমোদ আন কৰা ।"

পাহাৰৰ পৰা যদি নাহে পানী বহি ;
 দেখিবা নদীৰ পানী কাৰ শেষ হই ।

সি ভেতিয়া আদ্যোদ্য-প্ৰযোক্তক বিভোজন । মোৰ কথামে
 সি কাণ দিছিলে । বক মোৰ কথাৰ আভিযাৰ কৰি সি কলে,
 “ভবিষ্যতৰ কথা ভাবি বৰ্ত্তমানৰ সুখ ব্যক্তি নষ্ট কৰাটো কোনো
 জ্ঞানী লোকৰ কাম নহয় ।”

দানী বৃষি যাব নহয় হইছে প্ৰচাৰ
 নহয় কৰোৱা ব্যৱ সমুচিত ভাৱ ।

যেতিয়া দেখিলে। যে মোৰ উল্লেখন কাৰ কোনো কাৰত
 নালাগিল, ভেতিয়া মই জ্ঞানী লোকৰ পূৰ্ব্ব অলঙ্কৰ কৰি মনে
 মনে থাকিলে। । কিছু দিন যোৱাৰ পিছলৈ দেখিলে। যে মই বিটো
 ভাবিছিলে। ঠিক সেইটোৱে হ’ল । সি ধৰে ধৰে ভিলা, মসি ফুৰিছে
 আৰু কটা-ছিটা কালোৰ পিছলৈ কোনো বকমে সি ভাৱ লাজ বিবা-
 বণ কৰিছে । তাৰ ভেৰেকুৱা দুৰ্ভাষা দেখি মই মনক বৰ দুখ পালে। ।
 তাক ভিষকাৰ কৰি তাৰ কটা যাত লোন ছিটাবলৈ মই ইচ্ছা
 নকৰিলে। । মই নিজকে নিজে কলে।,—

সুখৰ বিজন ধনৰ পৌৰণে
 থাকি মন্ত হই সুখৰ দিনত ;
 নাভাবি কৰাশি ভিৰ বিৰ ভাৱ
 নাযাব ইদৰে আহ বিলাসত ।

জুৱো হাতে বিয়ে নিৱেহি উপাই
 ধন মৌলত আহ বিলাসত ;
 দেখিবাহি তাক বৈ সৰ্বহাৰী
 পৰিব অতিবে ভীক দুখত ।

এজন বাদচাই তেঁওঁৰ পুতেকক বিদ্যা শিক্ষাৰ কাৰণে
এজন সুদক্ষ শিক্ষকৰ ওচৰলৈ পঠাইছিল। বাদচাই শিক্ষকক
কৈছিল, “আপুনি ডাক এনেকুৱা ভাবে চাব যেন সি আপোনাবহে
পুত্ৰ।” ৰাজ কোঁৱৰে এবছৰ বিদ্যা শিক্ষা কৰিলে, কিন্তু আশানুৰূপ
কোনো ফল নহল। ৰাজ কোঁৱৰে কোনো বিদ্যাকে শিক্ষিব
নোৱাৰিলে। বাদচাই বিবস্ত্ৰ হৈ এদিন সেই সুদক্ষ শিক্ষক জনক
ভিৰন্ধাৰ সুৰত কলে, “আপোনাৰ ওচৰত মই যেনেকুৱা আশা
কৰিছিলোঁ। আপুনি সেই বিষয়ে একো ক'ব নাই। আপুনি নিজৰ
কথা ঠিক ৰাখিব নোৱাৰি অতি অকৃতজ্ঞৰ পৰিচয় দিছে।”

শিক্ষক জনে উত্তৰ দি কলে, “মহাৰাজে এইটো ভালদৰে
জানে যে সকলোকে একেৰকম শিক্ষাকে দিয়া হয়, কিন্তু শিক্ষাৰ্থী
সকলৰ অন্তৰ একেৰকম নহয়। এজন শিক্ষকে সকলো ছাত্ৰকে
একে সময়তে একে শিক্ষা দিলেও সকলো ছাত্ৰই এই শিক্ষাৰ দ্বাৰা
সমানে উপকৃত নহয়।

একে বৰষুণ

আকাশৰ পৰা

সকলো তৰুৰ

ওপৰত পৰে ;

তথাপিও দেখা

সকলো গছতে

একে ফল ফুল

কদাপি নধৰে।

x —

এজন জ্ঞানী পীৰৰ বহুত শিষ্য আছিল। তেঁওঁ সেই শিষ্য
সকলক এইদৰে কৈছিল, “যাহুহে যিদৰে আগ্ৰহ আন্তৰিক্যৰে সৈতে
জীৱিকা বিচাৰে তেঁওলোকে যদি জীৱিকা দাঙা খোদাক সেইদৰে
বিচাৰিলে হেঁতেন তেতিয়া হলে তেঁওলোকৰ গোৰবে কেবেস্তা (সবগৰ
দেউতা) সকলকো আন্তৰিক্য কৰিলেহেঁতেন।

আছিল। বেতিয়া
অলব অচব
তেতিয়াও দেখেঁ
পাহৰা নাছিল

দিছিল পৰাণ
দিছিল সকলো
অশেষ যতনে
বাৰিছিল তেওঁ

দিলে শৰীৰত
মনোমোহা তেওঁ
ভাবুক হৃদয়
কবিলে ভেৰেঁই

দিনে-ৰাতি সদা
ভাবিছানো কিয়
কেনেকৈনো বাক
পাহৰিব তেওঁ

মাতৃৰ উদবে
অলহায় ভাই ;
কদাপি ভোমাক
দয়ালু ধোদায় ।

দিছিল গিয়ান
কত আদৰত ;
বচাই ভোমাক
সেই সময়ত ।

ইমান ধুণীয়া
কপটি ভোমাৰ ;
দিলেছি ভোমাক
মনটি উদাৰ ।

হেৰা নিৰ্বোধ
ইমানকৈ তুমি ;
ভোমাক এতিয়া
হই অন্তৰ্য্যামী ।

— X —

[১৩৮]

আববৰ এজন লোকে নিজৰ পুতেকক কৈছিল, “ভোমাৰ ভিতৰত কি কি গুণ আছে পৰকালত সেই বিষয়ে লক্ষ্য কৰা হব। ভোমাৰ পিতাব, আতায়োৰা, আদি কোন আছিল কোনেও সেইবোৰ লক্ষ্য নকৰিব। মানুহে নিজৰ গুণ অনুযায়ীহে সকলো ঠাইতে লোকৰ আদৰ সন্মান পায়।”

ক’বাব লগত
ক’লা পাখৰটি

আছে বহু দিন
বুগ বুগ ধৰি ;

সেয়েহে ইয়াক	চুমা দিয়ে লোকে
ধবাব বুকুত	সমাদব কবি ।
সঙ্গীৰ প্রভাব	পৰে বাককৈয়ে
সকলো লোকব	সদা ওপবত ;
মহৎ লোকব	লগত থাকিল
হয়হি মহৎ	এই জগতত ।

— x

[১৫৯]

প্রাণী বিজ্ঞান কিতাপত লিখা আছে যে বিছাই আন আন প্রাণীৰ দৰে জন্ম গ্রহণ নকৰে । ইহঁতে মাতৃ গৰ্ভতে দুষ্ট-পুষ্ট হৈ মাতৃৰ পেট কালি ওলাই আহে আৰু হাবি জঙ্গলত লুকাই থাকে । হত ভাগিনী মাক ডেতিয়াই মৰি যাই । আমি যিবোৰ চচ্ৰা বাহিৰত পৰি থকা দেখোঁ সেইবোৰ মৃত জননীৰ দেহৰ চচ্ৰা ।

এদিনাখন মই এজন জ্ঞানী লোকৰ লগত এই বিষয়ে আলোচনা কৰাত তেওঁ মোক কলে যে এইটো প্রকৃতিৰে এটা শিকিবলগীয়া ব্যৱস্থা । কাৰণ, ল'ৰা-ছোৱালী বিলাকে বাল্য কালত নিজৰ পিতৃ-মাতৃৰ লগত যেনেকুৱা ব্যৱহাৰ কৰে ডাঙৰ হলে সিহঁতেওঁ নিজৰ সন্তানৰ পৰা তেনেকুৱা ব্যৱহাৰ পায় । সিহঁতে যিদৰে নিজৰ মাতৃৰ পেট কালিছিল সেইদৰে সিহঁতৰ পোৱালি বোৰেও সিহঁতৰ পেট কালি উপযুক্ত প্ৰতিকূল প্ৰদান কৰিব ।

কৈছিল এজন	পিতাকে নিজৰ
প্ৰিয় পুতেকক	মৰণ কালত ;
এই উপদেশ	হুতুলিবা বোপা
বাখিবা ইয়াক	সদায় মনত ।
নাৰাচে যিজনে	প্ৰীতি ভালপোৱা
নিজৰ লোকক	এই জগতত ;

জ্ঞানী লোকে তাক

নাযাচে মৰম

ভাব পৰা তুমি

আকিবা দূৰত ।

— X —

[১৪০]

এজন দুখীয়া দৰবেশৰ কোনো সম্ভান-সন্ততি নাছিল। তেওঁ সদায় আল্লাৰ ওচৰত সম্ভান কামনা কৰিছিল। এবাৰ তেওঁ সঙ্কল্প কৰিলে, “খোদায়ে যদি মোক এটি পুত্ৰ সম্ভান দিয়ে, মই এই পিঙ্কি থকা পোচাকটিৰ বাহিৰে মোৰ যিমানবোৰ বস্তু আছে সকলোবোৰ দুখীয়া-নিচলাক দান কৰি দিম।” আল্লাৰ অনুগ্রহত কিছু দিনৰ ভিতৰতে তেওঁৰ এটি পুত্ৰ সম্ভান জন্মিল। দৰবেশে তেওঁৰ সঙ্কল্প অনুযায়ী তেওঁৰ সকলোবোৰ বস্তু দুখীয়া-নিচলাক দান কৰিলে আৰু তেওঁলোকক তৃপ্তি পলুৱাই আহাৰ খুৱালে।

এই ঘটনাৰ অনেক দিন পিছত মই চিবিয়া জয়ণ কৰি নিজৰ দেশলৈ উভতি আহিলোঁ। মই সেই দৰবেশজন থকা ঠাইলৈ গৈ জানিব পাৰিলোঁ। তেওঁ জেলত আছে। এইটো শুনি মই বৰ দুখিত হৈ কলোঁ, “এইটো কেনেকুৱা কথা। তেওঁৰ নিচিনা এনেকুৱা সংলোকে এনেকুৱা কি দোষ কৰিলে যাৰ বাবে তেওঁৰ জেল হ'ল।” সকলোৱে কলে, “তেওঁৰ পুতেকে মদ খাই মৰা-মৰি কৰিছে আৰু এজন মানুহক হত্যা কৰি কৰবালৈ পলাই গৈছে। তাক ধৰিব নোৱাৰি চৰকাৰে তাৰ পৰিৱৰ্ত্তে তাৰ পিতাকক জেলত আবদ্ধ কৰি নানা বকম শাস্তি দিছে। উদ্দেশ্য হৈছে এইবোৰ অচাৰীয়ে হয়তো এইটো শুনিলে আপোনা-আপুনি ধৰা দিব।”

তেতিয়া মই এটা দীঘল হুয়ুনিয়াহ কাটি কলোঁ, “দৰবেশে খোদাতকৈ বেছি জনাটো দেখুৱাবলৈ গৈ এই বিপদ নিকে টানি আনিছে।”

এসৰ কালত

জন্মীয়ে যদি

কৰেহি এসৰ

সাপ এটি জাই;

(১২০)

কুপুত্রত কই শত গুণে ভাল
কয় জ্ঞানী লোকে সন্দেহ নাই ।

— x —

[১৪১]

সাধারণতে পোন্ধর বছরত ল'ৰা বয়োপ্রাপ্ত হয় । কিন্তু যিয়ে নিজৰ প্ৰকৃতিক বিবেকৰ অনুগত কৰিব নোৱাৰে আৰু যিয়ে আত্মাত সম্পূৰ্ণ ৰ'কমে আত্ম সমৰ্পন কৰিবলৈ সক্ষম নহয় তাৰ চল্লিশ বছৰ বয়স হলেও জ্ঞানী লোকে তাক বয়োপ্রাপ্ত হোৱা বুলি নকয় ।

যদিও মানুহ লভেহি জনম
অতি নিকৃষ্ট বস্ত্ৰৰ পৰাই ;
কৌটেই জগত হই নত শিব
পৰে আহি তাৰ চৰণত ভাই ।

প্ৰবীন হলেও দয়া কমা গুণ
নাথাকে যদিহে মানৱ হিয়াত ;
জানিবা সততে মানুহ নামৰ
উপযোগী তেওঁ নহয় ইয়াত ।

-- x --

[১৪২]

এদিনাখন হাজীসকলৰ এটা দল বাস্তাইদি খোজ কাঢ়ি গৈ আছিল । মইও ডেওঁলোকৰ লগত আছিলোঁ । এনেতে ডেওঁ লোকৰ মাজত ভীষণ কাজিয়া আৰম্ভ হল । লাহে লাহে এই কাজিয়াখন ইমান বাঢ়িল যে ডেওঁলোকৰ ইজনে সিজনক আঘাত কৰিবলৈও কুণ্ঠিত নহল । ডেওঁলোকে বাগতে আনকি নিজৰ মনুষ্যত্বও বিসৰ্জন দিলে ।

সেই সময়ত এজন ভয়লোক ডেওঁলোকৰ ওচৰেদি উটত উঠি গৈ আছিল । ডেওঁ হাজীসকলৰ এনেকুৱা কাণ্ড দেখি ডেওঁৰ লগবীয়া

জনক কলে, “মই শতবজা খেলাত দেখিছোঁ যে পিঙ্গালাই ভেতিয়া
নিজৰ ঘৰৰ পৰা ওলাই আহি উজীৱৰ* ঘৰ পায় ভেতিয়া সিও
উজীৱৰ ক্ষমতা আৰু গোৱৰ লাভ কৰে । কিন্তু অতি আচৰিত
বিষয় যে এই হাজীৰ দলটো ইমান দূৰ আহি খোদাৰ ঘৰ কা’ৰা
খৰিক পাইছে, তথাপি এওঁলোকৰ অৱস্থাৰ কোনো উন্নতি হোৱা
নাই, বৰং এওঁলোকে বেছি দুৰ্ভাগ আৰু অঘন্য প্ৰকৃতিৰে লাভ কৰিছে ।”

আনৰ মনত

দিব লই হুখ

যিজন হাজীৰ

নাই কোনো ভয় ;

কওঁ মই তাক

অতি নীচ বুলি

হাজী বুলি তাক

কোনেও নকয় ।

— x —

[১২৩]

এজন মানুহৰ এটি বৰ সবমৰ পুতেকৰ মৃত্যু হৈছিল ।
তেওঁ এজন জ্ঞানী লোকক সুধিলে যে তাৰ কবৰৰ ওপৰত কোৰ্আন
খৰিকৰ এটি বাক্য লিখি থোৱা জানো উচিত হ’ব ? জ্ঞানী লোক
জনে উত্তৰ দি কলে, “এনেকুৱা ঠাইত কোৰ্আন খৰিকৰ বাক্য
লিখা উচিত নহ’ব । কাৰণ, ইয়াৰ দ্বাৰাই ভবিষ্যতে তাৰ সন্মান
বৰ্দ্ধা কৰিব পৰাটো সম্ভৱপৰ নহ’ব । যদি কিবা লিখিব খোজা
হেন্তে এই কথাটি যথেষ্ট বুলি মই ভাবোঁ,—

বসন্ত কালৰ

পুষ্প কাননত

নতুন মাধুৰী

উঠেহি উথলি ;

ঋধুৰ ভাবৰ

আবেশে ভেতিয়া

মন-প্ৰাণ মোৰ

থাকেহি উজলি ।

অতি যতনেৰে

বখা দেই বোঝ

বাৰ মাটি কই

ধৰাৰ ভিতৰে ;

কিন্তু ভিতৰৰ

জগৰ মাধুৰী

থাকিব উজলি

মাটিৰ ওপৰে ।

(১২২)

মানুহৰ ভিতৰৰ আত্মিক সৌন্দৰ্য্য কেতিয়াও নষ্ট নহয় ।
দেহ লয় হোৱাৰ লগে লগে ই কেৱল ৰূপান্তৰহে হয় ।

— x —

(১৪৪)

এজন মানুহৰ চকুত অত্যন্ত বেদনা হোৱাত তেওঁ চিকিৎসাৰ কাৰণে এজন পশু চিকিৎসকৰ ওচৰত উপস্থিত হ'ল । পশু চিকিৎসক জনে পশুৰ চকুত দিবলৈ থোৱা ঔষধকে তেওঁৰ চকুত দিলে । তাৰ ফলত তেওঁ অন্ধ হৈ গ'ল । তেওঁ মনৰ দুখেতে সেই পশু চিকিৎসক জনৰ বিৰুদ্ধে কাজীৰ (বিচাৰকৰ) ওচৰত গোচৰ দিলে । কাজীয়ে দুয়ো পক্ষৰ সকলোবোৰ কথা শুনি পশু চিকিৎসক জনক নিৰ্দোষী বুলি কৈ খালাচ দিলে । তেওঁ এই দৰে ৰায় লিখিলে, “কলিয়াদী নিজেই এজন গাধ । গাধ নহলে তেওঁ মানুহৰ চিকিৎসাৰ কাৰণে পশু চিকিৎসকৰ ওচৰত উপস্থিত নহ'লহেঁতেন । পশুৰ চকুত পশুৰ ঔষধ প্ৰয়োগ কৰা হৈছে । গতিকে পশু চিকিৎসকৰ ইয়াত কোনো দোষ হোৱা নাই ।”

যদি কোনো লোক

নহয় অভিজ্ঞ

তাক যদি কাম

কৰাহি প্ৰদান ;

তাৰ বাবে তুমি

জানিবা নিশ্চয়

সহিব লাগিব

বহু লোকচান ।

— x —

[১৪৫]

এজন ধনী মানুহে তেওঁৰ লগুৱা এটাক হাত-ভৰি বান্ধি বৰকৈ মাৰ-পিট কৰিছিল । এজন ধাৰ্মিক লোকে এইটো দেখি ধনী মানুহ জনক কলে, “বোপা ! মহা পৰাক্ৰমী আল্লাই দয়া কৰি আপোনাকে নিচিনা তেওঁৰ এজন দাসক আপোনাৰ অধীন কৰি দিছে । তাৰ বাবে আপুনি আল্লাৰ প্ৰতি কৃতজ্ঞ হৈ তাক ক্ষমা

কবক । এইদৰে মিছাতে মাৰ পিট কৰিলে কিয়ামতৰ (শেষ বিচাৰ) দিনা তাৰ বাবে আপুনি লুক্কিত আৰু অজ্ঞাতপু হ'ব লাগিব । ”

পৰম দয়ালু	খোদাৰ কৃপাত
ভোমাৰ সেৱক	হুইছে যিজন ;
কদাপিও তুমি	তাৰ হৃদয়ত
নিদিবা নিদিবা	দুখ যন্ত্ৰণা ।
সামান্য টকাৰ	বিনিময়ে তুমি
লভিছা প্ৰভু	তাৰ ওপৰত ;
আছে মহা প্ৰভু	ভোমাৰ ওপৰে
দিবলৈ শাস্তি	বাখিবা মনত ।

— X —

[১৪৬]

হজবত বচুল কৰিম (ছঃ) এ তেওঁৰ হাদিছত কৈছে যে, শেষ বিচাৰৰ দিনাখন যদি দাস বেহেস্তলৈ (বৰ্গলৈ) যায় আৰু তাৰ মালিক দোজখলৈ (নৰকলৈ) যায় তেন্তে মালিকৰ পকে এইটো আটাইতকৈ দুখ আৰু আক্ষেপৰ কাৰণ হ'ব ।

নহবা কঠোৰ	কদাপিও হেৰা
অধীন জনৰ	তুমি ওপৰত ;
দিন্মা যদি দুখ	অধীন জনক
পাবা তাৰ কল	শেষ বিচাৰত ।
মালিকক শাস্তি	দাসক যুক্তি
যদি পৰকালে	দিয়েদি খোদাই ;
কেতিয়াও সিতো	নেদেখাব ভাল
হোৱা এতিয়াই	সান্ত্বনান জাই ।

— X —

এবার খোঁচচান দেশৰ বন্ধু চহৰৰ পৰা মই কেইজনমান চিৰিয়া বাসীৰ লগত একেলগে আহি আছিলোঁ। বাস্তাৱত দস্যু ডকাইতৰ ভয় আছিল। এজন ওখ আৰু বৰ শক্তিশালী যুৱক আহি আমাৰ লগ লাগিল। তাক দেখিলে অনুমান হয় যে দহ জন বীৰ পুৰুষেও তাক বলে নোৱাৰিব। তাৰ লগত ঢাল, তৰোৱাল, তীৰ, ধেমু, আদি বাবতীয় অস্ত্ৰও আছিল। কিন্তু সেইবোৰ থাকিলে কি হ'ব, যুদ্ধ বিগ্ৰহৰ কোনো অভিজ্ঞতা তাৰ নাই।

আমি একেলগে গৈ থাকোঁতে এদিনাখন হঠাতে দুজন দস্যু আহি আমাক আক্ৰমণ কৰিলে। সিহঁতৰ এজনৰ হাতত এডাল লাঠি আৰু আন জনৰ হাতত কেইটামান পাথৰ আছিল। আমাৰ লগত-যোৱা সেই যুৱক জনে সেইটো দেখি প্ৰাণৰ ভয়ত দৌৰি পলাল। চাই দেখিলোঁ যে যুৱকজনৰ হাতৰ পৰা ঢাল, তৰোৱাল, তীৰ, ধেমু আদি সকলোবোৰ মাটিত পৰি গ'ল। আমি নিকপায় হৈ আমাৰ লগত থকা সকলোবোৰ বস্তু দস্যু দুজনক দি কোনো ধৰ্মে প্ৰাণ বৰ্দ্ধা কৰিলোঁ।

বহু অভিজ্ঞতা

আছে যাৰ লগে

দিবা তাক কাম

বীৰ পুৰুষৰ ;

বিজ্ঞ চিকাৰীৰ

কুটিল কৌশলে

ধৰা পৰে তাই

বাঘ ভয়ঙ্কৰ।

— x —

এদিন মই এজন বিখ্যাত ধনী মানুহৰ লবাক দেখিছিলোঁ যি সি শিতাকৰ কবৰৰ মূৰৰ কাষে বহি তাৰ এজন লগবীয়াৰ লগত ভৰ্ষা কৰিছিল। সি বাল্য হুলস্থলত সবলভাবে কৈছিল, “যোৰ শিতাক হ'ল বেহ খিটো বাকচত বৰা হৈছে সেইটো অতি ফুল্যবান

পাখৰেৰে নিৰ্মিত আৰু ডেউৰ বিছনা মাৰ্বল পাখৰেৰে হৃদয়ৰ ভাৱে সজ্জিত কৰা হৈছে । তোমাৰ পিতৃৰাৰ কবৰত কি আছে ? তাত দেখোন কেই টুকুৰামান ইটা আৰু অলপ মাটিৰ বাকিৰে আন একো নাই ।” ভেটিয়া সেই হৃদীয়া লৰাটিয়ে মাত দি কলে, “তোমাৰ পিতৃৰা সেই মূল্যবান পাখৰৰ ভৰত উঠিব পৰা নাই । কিন্তু মোৰ পিতৃৰ কবৰৰ ভাৱ বৰ পাওল । গতিকে ডেউ ইমান দিনে গৈ বেভেলু (স্বৰ্গ) পাইছে ।”

নাথাকে যদিহে বোজা

পাখৰ ওপৰে ;

যাব পাৰে সি সহজ

সবল গতিহে ।’

ধন বিভাবত যিয়ে

আসক্ত নহয় ;

মৰণ কালত তাৰ

নাই কোনো ভয় ।

— X —

[১৪২]

হৃদয়ত বহুল কবিতা (হৃঃ) এ বান্ধিছত কৈছে, “তোমাৰ দুয়ো কাষে তোমাৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ শত্ৰু আছে ।” এবিধ বই এজন জানী লোকক এই বান্ধিছটোৰ ব্যাখ্যা সুধিছিলে । ডেউ উকৰ দি কলে, “মানুহৰ কু-প্ৰকৃতি বৈছে আটাইতকৈ ডাঙৰ শত্ৰু । আন শত্ৰুৰ লগত সন্ধাৱহাৰ কৰিলে নাইবা তাৰ মনত সন্তোষ দিলে সি বন্ধুত পৰিণত হয় । কিন্তু মানুহৰ কু-প্ৰকৃতিৰ বিষানেই অনুগত হোৱা বাস্তৱ সি সিমানেই বেছি শত্ৰু হৈ পৰে ।”

সংঘৰ্ম আৰু

সাধনাৰ বলে

পৃথিৱীত নৰ

কেৱেচা হয় ;

বেছি ব্যৱ যিয়ে

পশুৰ নিচিনা

পশুৰ নিচিনা

ব্যৱহাৰ হয় ।

অন্তকৰ কথা

ভাৱা যদি সুখি

অন্তক হই সি

নাথাকে তোমাৰ ;

প্ৰবৃত্তিৰ কথা
হুণ্ডাৰ শত্ৰুতা

শুনা যদি তুমি
বাঢ়ি যায় ভাব ।

শ্বেখ ছাদৌৰ তক' যুদ্ধ ।

ধনী আৰু ছুখীয়া ।

(১৫০)

এদিন এখন সভাত মই এজন মানুহ দেখিলোঁ । তেওঁৰ বাহিৰৰ বেশটি আছিল দৰবেশৰ দৰে, কিন্তু চৰিত্ৰ আছিল ভাব বিপৰীত । তেওঁ প্ৰত্যেক কথাতে ধনী লোক সকলৰ নিন্দা কৰিছিল আৰু ভীত ভাবে তেওঁলোকক উপহাস কৰিছিল । তেওঁ ইমানখিনি কৈছিল যে ছুখীয়া লোকসকলে অভাৱৰ কাৰণে একোকে কৰিব নোৱাৰে । আনপিনে ধনী লোকসকলৰ কিবা এটা কৰিবলৈ প্ৰবৃত্তিয়ে নাই ।

যাব আছে দয়া ভাই
ধনীৰ হৃদয়ে নাই

টকা ভাব নাই :
কৰুণাৰ ঠাই ।

মই অনেক সময়ত ধনী লোকক সকলৰ অৰ্থৰ দ্বাৰা প্ৰতি-
পালিত । গতিকে এইবোৰ কথা মোৰ ভাল লাগিল । তেওঁৰ মন্তব্যবোৰ কঠোৰ যেন অনুমান হ'ল । মই তেওঁক কলোঁ, "বন্ধু !
তুমি ধনী লোকসকলৰ ইমান নিন্দা নকৰিবা । অনেক সময়ত তেওঁ-
লোক ছুখীয়া লোকসকলৰ জীৱিকাৰ হেতু । যি সকলে নিজৰে বহি
আজ্ঞাৰ সাধনাত জীৱন-নিৰ্বাহ কৰিছে ধনী লোকসকলৰ ওচৰতহে
আছে তেওঁলোকৰ ধনৰ ভঁৰাল । তেওঁলোক বৈছে ৰাজী, পথিক,
ছুখীয়া, নিহলা, আদি লোকসকলৰ আশ্ৰয় স্থান । যেতিয়া দেশত
কোনো ওকতৰ কাৰ উপস্থিত হয় তেতিয়া তেওঁলোকেহে ভাব ভাব
গ্ৰহণ কৰে । আনৰ কাৰণে তেওঁলোকে দুখ কষ্ট সহ কৰে । তেওঁ-
লোকৰ অধীনত থকা লোকসকলক কুশুদাৰৈ তেওঁলোকৰ অনেক
আহাৰ নাখায় । ধনী লোকসকলৰ পৰা সহায় নহলে কোনো ডাঙৰ

কামেই হব নোৱাৰে । বেছি ভাগ ধৰ্ম্মীয় কাম কৰিবলৈও অৰ্থৰ
আৱশ্যক । দুখীয়া লোকসকল ধৰ্ম্মীয় জনেক কাম কৰিবলৈও সৰ্ব্ব
নহয় ।

ধনী লোকে দিয়ে	দান দক্ষিণামি
দুখীয়াক কৰে	কড়না আহৰ ;
মাথো ছবাকাত	নামাজ ব্যতীত
আছে কি সমল	দুখীয়া জনব ।

“যদি তুমি দানশীলতাৰ মহত্ব স্বীকাৰ কৰা, যদি তুমি বীৰ
প্ৰশান্ত ভাবে আল্লাৰ উপাসনা কৰাৰ উপকাৰিতা স্বীকাৰ কৰা, তেন্তে
ধন সম্পদৰ আৱশ্যকতা স্বীকাৰ কৰিবলৈ তুমি বাধ্য । টকা-পইচা,
নাথাকিলে দানশীলতা সম্ভৱপৰ নহয়, টকা-পইচা নাথাকিলে মনত
শান্তি নাথাকে ।”

“পৱিত্ৰ মাল বস্তু, প্ৰশান্ত অন্তঃকৰণ, আল্লাৰ উপাসনাদি,
সকলোবোৰেই অৰ্থ সম্পদৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে । শূণ্য উদয়ত আল্লাৰ
উপাসনা ক্ৰমতা ক’ব পৰা আহিব ? খালি হাতৰ দ্বাৰা বহুখৰচ
কোনো কামেই সম্ভৱপৰ নহয় । তৰি দুখন আবহু হৈ থাকিলে
কোনো পিনে যোৱাটো সম্ভৱপৰ নহয় । পেটত ভোক থাকিলে
কোনো কাম হব নোৱাৰে । বাতিপুৰা আহাৰৰ ব্যৱস্থা বাৰ নাথাকে
বাতি তাৰ টোপনি নহয় ।”

ধৰত বসিছে	নাথাকে চাউল
পোটেই বাতিটো	টোপনি নহয় ;
পিপৰাই সাঁচে	ভবিষ্যত লই
সিকাৰণে তাৰ	অভাৱ নহয় ।

“অনাহাৰে থাকিলে মনত শান্তি থাকিব নোৱাৰে, অনাহাৰত
থাকিলে মনৰ স্থিৰতা সম্ভৱপৰ নহয় । যিৱে পৰম শান্তি আৰু
ভৱিষ্যে লৈছে বাতিৰ উপাসনাত প্ৰবৃত্ত হয় তেওঁৰ লগত যিৱে আহাৰৰ
অনাহাৰত বাতি মনত হুখ কৰি বহি থাকে তাৰ তুলনা হব নোৱাৰে ।”

পাৰে এক মনে	মাতিব খোদাক
পেটৰ যোগাব ,	আছে ঘৰে বাৰ ;
ঠিক নাই যাৰ	খাব কি গিছত
বয় আঁহৰ	সদা মন ভাব ।

“এডেকে এইটো বুজা যায় যে খনী সকলৰ উপাসনা সহজে আল্লাৰ ওচৰত মঞ্জুৰ হয়। কাৰণ, ভেঁৰলোকে এক মনে এক ধ্যানে আৰু একাগ্ৰ চিন্তে আল্লাক মাতিব পাৰে। দুখীয়া সকলৰ দৰে ভেঁৰলোকৰ অন্তৰ অভাৱৰ ভাঙনাত সদায় পীড়িত আৰু জৰ্জৰিত নহয়। যদিহে আছে যে অভাৱে ইহকাল আৰু পৰকালত মানুহৰ খবীৰ ক’লা কৰি পেলায়।”

যোৰ কথাও বাধা দি দৰবেশজনে কৈ উঠিল, “ভূমি অৱশ্যে হজৰতই এইটো হাদিছো শুনিছা, কিন্তু ভেঁৰ যে কৈছে দৰিদ্ৰতাই আমাৰ গৌৰৱ— এই হাদিছটো জানো ভূমি শুনা নাই ?” মই কলৌ, “বিসকল মহাপ্ৰাণ লোকে সদায় সন্তোষ মনেৰে থাকে আৰু বিসকলে বিপদত ধৈৰ্য্যচ্যুত নহয় ভেঁৰলোকৰ কাৰণেহে দৰিদ্ৰতা গৌৰৱৰ বস্তু। কিন্তু বিসকলে দৰবেশৰ পোছাক পিন্ধে, অথচ আনৰ দ্বাৰাৰে দ্বাৰাৰে স্ত্ৰিকা কৰিবলৈ লাভ নাপায় ভেঁৰলোকৰ কাৰণে দৰিদ্ৰতা কেতিয়াও গৌৰৱৰ বস্তু হ’ব নোৱাৰে।

ঢোলৰ বিনয়ে	আৱাজেই সাৰ
ভিতৰত ভাব	একোৱেই নাই ;
ডোমাৰ নিচিনা	চুকীও সিদৰে
মই ব’ব ভাবে	থাকে সৰ্বদায় ।

বদিয়ে হামুহ	হোৱা হেৰা ভূমি
পুখুজিবা একো	কাৰো ওচৰত ;
নাই একো পুণ্য	অপিলে মিছাতে
হাজাৰ দানাব	মালা লৈ ছাত্ত ।

বিজ্ঞান ককিৰৰ ভিতৰত আধ্যাত্মিক সাধনা নাই আৰু যিহে প্ৰকৃত ভৱ জ্ঞান লাভ কৰিব পৰা নাই তেওঁ প্ৰযুক্তিৰ অনুগত হৈ থাকে । অনেক সময়ত তেওঁ লোভৰ বশীকৃত হৈ ধৰ্ম-বিকল্প কাম কৰে । আনকি নাস্তিক হৈ যোৱাও তেওঁৰ কাৰণে অসম্ভৱ নহয় । সেই কাৰণে হৃদিহত আছে যে ককিৰী নাস্তিকতাৰ নিচেই ওচৰ । টকা নাথাকিলে বস্ত্ৰহীনক বস্ত্ৰ দিব নোৱাৰি আৰু বন্দীক মুক্ত কৰিব নোৱাৰি । বন্ধু-বান্ধব আৰু আত্মীয় স্বজনক সহায় কৰিবলৈ হলে আৰু তেওঁলোকৰ সৰ্বজ্ঞান উন্নতি সাধন কৰিবলৈ হলে অৰ্থৰ আৱশ্যক । দান কৰোতাৰ হাত সদায় দান গ্ৰহণকাৰীৰ হাতৰ ওপৰত থাকে । আনৰ পৰা কিবা গ্ৰহণ কৰিলেই মূৰ আপোনা আপুনি দো-খাই যায় । অৰ্থ সম্পন্নৰ মূল্য সদায় আছে । তুমি নাজানানে যে আল্লাই কোৰআনত কৈছে, “তেওঁ পৰকালত সৎলোক সকলৰ কাৰণে বেহেশত (স্বৰ্গৰ বাগানত) নানা বক্স বস্ত্ৰ সাঁচি থৈছে । পৃথিৱীত সকলোৱে সুখ-শান্তি বিচাৰে কাৰণে বেহেশত সুখ-শান্তিৰে পৰিপূৰ্ণ ।”

নিপাসিত জনে দেখে

সপোন নয়নে ;

উঠি আছে পানী ঘন

গোটাই ভুৱনে ।

যেতিয়া মই এইবোৰ কথা কৈছিলোঁ তেতিয়া দৰবেশ জনে ধৈৰ্য্যচ্যুত হৈ কলে, “তুমি ধনী লোকসকলৰ প্ৰশংসা এইদৰে কৰিছা যে তুলিলে অনুমান হয় যেন তেওঁলোক সকলো প্ৰকাৰ শোক-ভাপ বিনাশক একোটা মূল্যবান পাথৰ । পৃথিৱীৰ লম্বু লোকৰ জীৱিকাৰ চাবি যেন তেওঁলোকৰ হাতত । তুমি সেই অহকাৰী লোকসকলৰ গোলাম হৈ পৈছা । সেই হুৰ্ভগীয়া লোকসকলে নিজকে বৰ ভাঙৰ বুলি ভাবে, প্ৰশংসা নকৰিলে সাধাৰণ মানুহৰ লগত তেওঁলোকে কথাকে নকয় । আনকি তেওঁলোকে কাৰো প্ৰতি দৃষ্টিপাতো নকৰে । তেওঁলোকে আলেম (জ্ঞানী লোক) সকলক ভিলুক বুলি উপহাস কৰে । ককিৰ সকলক অভাৱৰ কাৰণে বিদ্ৰূপ কৰে, তেওঁলোকে ধনৰ গৌৰৱত মত্ত হৈ থাকে, মজাৰ শ্ৰেষ্ঠ ছান অধিকাৰ কৰে আনকি

আঁৰিও ওঁচৰত ভঁৰতা বা শিষ্টাচাৰ দেখুৱাবলৈও তেওঁলোকৰ অভাৱ
 মাই । তেওঁলোক অহঙ্কাৰী । কেৱল টকা থাকিলেই লোকে ডাঙৰ
 মানুহ হ'ব নোৱাৰে । তেওঁলোকে নাজানে যে দ্ৰানী লোকসকলে
 কৈ গৈছে, “যাব কেৱল ধন সম্পদ আছে, কিন্তু আল্লাৰ পথত সাধনা
 নাই, তেওঁ দেখাত ডাঙৰ মানুহ হলেও প্ৰকৃত পক্ষে তেওঁ অতি
 ক্ষুদ্ৰ, অতি নীচ ।”

ধনৰ গোবৰে	যিজন অৰোধে
দ্ৰানী জনক	কৰে অপমান ;
গাধ সেইজন	জানিবা নিশ্চয়
নবকে অচিৰে	হ'ব তাৰ স্থান ।

মই কলোঁ, ‘তুমি তেওঁলোকৰ এইদৰে নিন্দা নকৰিবা ।
 তেওঁলোক দাতা, তেওঁলোক দানশীল ।’ তেওঁ মোক বাধা দি কলে,
 “নহয়, নহয়, তেওঁলোক অৰ্থৰ দাস । যিহে যদি বৰষুণ নিদিয়,
 বেলিয়ে যদি পোহৰ নিদিয়, বায়ু গতিৰে যোৱা ঘোঁৰাই যদি এখোজো
 আগ নাবাঢ়ে তেন্তে সেইবোৰৰ পৰা একো লাভ নাই । ধনৌসকলে
 খোদাৰ উদ্দেশ্যে একো কামেই নকৰে । তোৰামোদ আৰু স্বার্থ
 সিদ্ধিৰ আশা হ'ত নাই তাত তেওঁলোকে এটি পইচাও দান নকৰে ।
 তেওঁলোকে কষ্ট কৰি টকা-পইচা উপাৰ্জন কৰে, বৰ যত্ন কৰি সেই-
 বোৰ বাথে আৰু মনৰ আক্ষেপেৰে সেইবোৰ এৰি শুচি যায় ।
 সেইকাৰণে দ্ৰানী লোকে কয়, “কুপল যেতিয়া মাটিৰ ভিতৰলৈ যায়
 তেতিয়াহে তেওঁৰ ধন মাটিৰ ভিতৰৰ পৰা বাহিৰ হয় । হুৰ্ভগীয়াই
 এটি পইচাও নিজে খৰচ কৰিব নোৱাৰে ।”

কত দুখ কৰি	কত কষ্ট সহি
পৃথিৱীত ধন	সাঁচে এক জনে ;
নকবাকৈ দুখ	নকবাকৈ কষ্ট
সেইবোৰ ধন	লয় আনজনে ।

মই কলৌ, “ ধনীসকল দানী নে কৃপণ তুমি কেনেকৈ জানিলা ? এইটো কথা মগনীয়াইহে কব পাৰে যে কোন কিমান দানী আৰু কোন কিমান কৃপণ । যাৰ লোভ নাই আৰু যিয়ে কাৰো ওচৰত একোকে নোখোজে তেওঁৰ ওচৰত দানী আৰু কৃপণ সকলো সমান । তুমি বোধ হয় ভিন্কা পোৱা নাই । সেয়েহে তেওঁলোকৰ ওপৰত তোমাৰ ইমান খং । ”

তেওঁ কলে, “নহয়, মই সেইটো অজুমান কৰিহে কৈছোঁ । মই সদায় দেখোঁ যে কিছুমান দয়া-মৰম নথকা গ্ৰহণী তেওঁলোকৰ দুৱাৰত পহৰা দি থাকে । সিহঁতৰ কাৰণে কোনো দুখীয়া অভাৱ-গ্ৰস্ত লোক তেওঁলোকৰ কাৰ চাপিব নোৱাৰে । কোনোবাই মালিকৰ লগত দেখা কৰিবলৈ গলে সিহঁতে কয়— ঘৰত নাই, কাৰণ—

নাই যাৰ অন্তৰত	মৰম গিয়ান ;
থকা বা নথকা হয়	একেই সমান । ”

মই কলৌ, “ তোমাৰ কথা সঁচা, সন্দেহ নাই । কিন্তু তেওঁলোকে এইটো কিয় কৰে তুমি জানানে ? মগনীয়াৰ অভ্যাচাৰত তেওঁলোকৰ প্ৰাণ ওলাই যাব খোজে আৰু অসংখ্য প্ৰাৰ্থীৰ কৰুণ আৰ্ত্তনাদে আকাশ বিদীৰ্ণ কৰে, গতিকে তেওঁলোকে নিকপায় হৈ নিজকে বচাবলৈ দুৱাৰত বঠোৰ পহৰাৰ ব্যৱস্থা কৰিছে ।

মক বালিষোৰ যদি	হয়হি বতন ;
হব তেহে ফকিবৰ	নয়ন পূৰণ ।
গোটোই ধৰাৰ	ধনেও নোৱাৰে
কবিত পূৰণ	লোভীৰ নয়ন ;
সলা পৰিলেও	নিৰুৱৰ পানী
কুঁৱা কেতিয়াও	নহয় পূৰণ ।

“এইটো নিশ্চয় জানিবা যে যিসকলে অনন্ত দুখ-কষ্টৰ মাজেৰে জীৱন-ৰাপন কৰিছে সিহঁতে লোভৰ বশীভূত হৈ ডাঙৰ ডাঙৰ পাপ কামত আগবাঢ়ে । ইয়াৰ পৰিণাম যে কিমান ভীষণ হব পাৰে

সেইটো সিঁহতে চিন্তা নকৰে । লোভত মানুহ একেধাৰে কাণ্ডজ্ঞান
শূণ্য হৈ পৰে । কোনটো ন্যায়, কোনটো অন্যায় তাৰ বিচাৰ
লোভীৰ মনত নাথাকে ।

মাৰা যদি কুকুৰক	শিল দলিয়াই ;
অস্থি ভাবি হৰষত	উঠিব তুনাই ।
থাকে যদি হৃত দেহ	তলে কফনৰ .
লোভীয়ে কৰে চিন্তা	মিঠা আভাৰৰ ।

“মই অযথা তৰ্ক কৰি যুক্তিৰ জটিলতা সৃষ্টি কৰিবলৈ ইচ্ছা
নকৰোঁ । তুমি এইটো নিজে ভাবি চাবা যে যিসকলে চুৰি,
ডকাইতি কৰি জেলত পৰিছে আৰু নানা বকম পাপ কামত নিজকে
লিপ্ত কৰিছে সিঁহত অভাৱৰ তাড়নাত সৰ্বস্বান্ত হৈছে । হেৰা দৰ-
বেশ, তুমি জানো সেইবোৰ চিন্তা কৰি চাইছা ? অভাৱৰ সময়ত
মানুহৰ হাবাম হালালৰ (নিষিদ্ধ আৰু বিধেয়) জ্ঞান নাথাকে ।

ক্ষুধাৰ্ত্ত কুকুৰে	পায় যদি মাংস
নাভাবে সি তাক	খাবনে নাখাব ;
দজ্জালৰ গাধ বা	ছালেহৰ উট
ভেনে ভাব তাৰ	মনলৈ নাযাব ।

“ভোকত অস্থিৰ হৈ থকা এখন ভিক্ষুকে হাবাম হালাল
(নিষিদ্ধ আৰু বিধেয়) নিবিচাবে ; সম্বন্ধত বিহকে পায় সি তাকে
খাই ।

ভোকৰ ছালাত লোক	জ্ঞান শূণ্য হয় ;
ভিক্ষুকে নকৰে ভাই	খোদালই ভয় ।

“তুমি কৈছিলি যে ধনীসকলে দুখীয়াসকলক তেওঁলোকৰ
খৰত প্ৰৱেশ কৰিবলৈ নিদিয়, দুৱাৰত কঠোৰ পহৰা দিয়াৰ ব্যৱস্থা
কৰে । ইয়াৰ কাৰণ কি তুমি জানানে ? হাতেমডাৱী ৰব দানী
আছিল । গোটেই জগততে তেওঁৰ দানৰ সুখ্যাতি আছে । তেওঁ
হাবিৰ মাংস এখন সৰু ঠাইত বাস কৰিছিল । গতিকে তেওঁ

হুখীয়া আৰু ভিক্ষুকসকলৰ অত্যাচাৰ সম্বন্ধ কবিবলগীয়া হোৱা নাছিল। সেই কাৰণে তেওঁ তেওঁৰ দানশীলতা বজাই ৰাখিব পাৰিছিল। যদি তেওঁ কোনোবা এখন জনবহুল চহৰত বাস কৰিলেহেঁতেন তেন্তে তেওঁ হুখীয়া আৰু ভিক্ষুকসকলৰ অত্যাচাৰত থাকিব নোৱাৰি হুদিনতে ঘৰ-বাৰী এৰি পলাব লগীয়া হ'লহেঁতেন। সিহঁতে তেওঁৰ শৰীৰৰ আনকি কাপোৰবোৰো ফালি-চিৰি নিলেহেঁতেন। তৈয়াৰাত নামেৰে এখন কিতাপত লিখা আছে— এজন দানী লোকে হুখীয়াসকলৰ অত্যাচাৰত হতাশ হৈ কৈছিল, “কাৰবাক কিবা বস্তু ইচ্ছা কৰি দান কৰিলে পুণ্য আশা কৰিব পৰা যায়। কিন্তু এই হুখীয়া ভিক্ষুকসকলৰ দলটোৱে মোৰ যথা সৰ্ব্ব নিবলৈ আয়োজন কৰিছে। এনেকুৱা ভাবে অনিচ্ছাৰে কিবা বস্তু দান কৰিলে একো পুণ্য নাই। এই হুখীয়া ভিক্ষুকসকলে মোৰ পুণ্য লাভৰ পথ বন্ধ কৰি দিছে। মোৰ পৰা দান পোৱাৰ আশা নকৰিব। এনেকুৱা দানৰ পৰা একো উপকাৰ নাই।”

ভিক্ষুকৰ দলে	নিদিয়ৈ কদাপি
লভিবলৈ মোক	দানৰ পুণ্য ;
কি কৰিম হয়	মই নিকপায়
নাই আশা মোৰ	সকলো পুণ্য।

দৰবেশজনে কলে, “নহয়, সেইবোৰ একোৱেই নহয়। ধনীসকলৰ অৱস্থা চিন্তা কৰিলে তেওঁলোকৰ প্ৰতি মোৰ দয়া হয়। এই চৰ্ত্তগীয়াসকলে ইচ্ছা কৰিলে পৰকালৰ কাৰণে বহুতো পুণ্য উপাৰ্জন কৰিব পাৰে ; কিন্তু সেইপিনে তেওঁলোকৰ মন নাই। তেওঁলোকে কেৱল ধন সম্পত্তি আঁকিয়ে জীৱন কটায়। তেওঁলোকে ইয়াৰ সন্মত্ৰাহাৰ নকৰে।”

মই কলোঁ, “তোমাৰ দয়া হয় নে হিংসা হয়, সেইটো কোৱা।” আহি হুয়োজনে এইদৰে তৰ্ক কৰি কৰি একেবাৰে আত্মহাৰা হৈ পৰিলোঁ। অৱশেষত দৰবেশজনে অপদস্থ হৈ দাবীবিধ শক্তি প্ৰয়োগৰ

ধাঁবা তৰ্কৰ মীমাংসা কৰিবলৈ আগ বাঢ়িল । মূৰ্খসকলৰ এইটো দস্তৰ যে যেতিয়া সিহঁতে যুক্তিৰে বলে নোৱাৰে তেতিয়া সিহঁতে পশু-বল প্ৰয়োগ কৰিবলৈ কুণ্ঠিত নহয় ।

দৰবেশজনে তৰ্কত হাবি মোক গালি পাৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে । মইও তেওঁক টান কথা শুনাই দিলোঁ । তেওঁ আহি মোৰ ডিঙিত খামোচ মাৰি ধৰিলে । মইও তেওঁৰ মুখত এটি ঘোচা মাৰিলোঁ ।

হাহাকাৰ ৰব	উঠিল চৌদিশে
দেখি যুদ্ধ সবে	হ'ল আচৰিত ;
মনে হয় মোৰ	এমুৱা যুদ্ধ
দেখা নাই কেৱে	এই পৃথিৱীত ।

আমাৰ সেই যুদ্ধ বেছি সময় নচলিল । আমি দুয়োজনে কাজীৰুই (বিচাৰকৰ) ওচৰলৈ গলোঁ আৰু আমাৰ তৰ্কৰ মীমাংসা কৰিবলৈ তেওঁক কলোঁ । কাজীজন আছিল মুছলমান, শিক্ষিত আৰু ধাৰ্মিক লোক । তেওঁ ধনী আৰু ছখীয়াৰ গুণাগুণৰ পাৰ্থক্য ভালদৰে জানে । তেওঁ আমাৰ দুয়োজনৰে যুক্তি তৰ্কবোৰ মনোৰোগ দি শুনিলে । তাৰ পিছত তেওঁ গভীৰ ভাবে চিন্তা কৰি মোৰ পিনে চাই কলে, “তুমি যে ধনীসকলৰ প্ৰশংসা কৰিছা আৰু ছখীয়াসকলৰ নিন্দা কৰিছা তুমি নিশ্চয় জানিবা যে য'ত ফুল আছে তাত কাইটো আছে, য'ত মদ আছে তাত মাদকতাও আছে, যি ভোখৰ মাটিত গুপ্ত ধন লুকাই থাকে তাৰ ওচৰতে বিৰাক্ত সাপো থাকে, যিখন সমুদ্ৰৰ তলত অসংখ্য মুক্তা থাকে সেইখন সমুদ্ৰত মানুহৰ প্ৰাণ নাশক কুস্তীৰ, ধৰিয়াল আদিও থাকে । জীৱনৰ সকলোবোৰ সুখ আনন্দৰ পিছত মৰণৰ বিৰাক্ত দংশন আছে । বেহেস্তৰ চিৰস্থায়ী সুখ শাস্তিৰ লগত সংযম, সাধনা আৰু এবাদতৰ (আল্লাৰ উপাসনাৰ) দুখ-কষ্ট মিহলি হৈ আছে ।

বিজনে বিচাবে প্ৰেম

কাষত প্ৰিয়ৱাৰ ;

সহিব লাগেহি তেওঁ

শত ভত্যাচাৰ ।

ফুলৰ লগত থাকে কাইট যিদৰে ;
 সুখৰ লগত থাকে দুখ সেইদৰে ।

ভূমি জানো দেখা নাই যে বাগানত অনেক প্ৰকাৰ গছ থাকে, সেইবোৰৰ কিছুমানে বসাল আৰু মিঠা ফল প্ৰদান কৰে আৰু কিছুমান কোনো কামত নালাগে । ধনীসকলৰো অনেকে আল্লাৰ প্ৰতি কৃতজ্ঞতা প্ৰকাশ কৰি তেওঁলোকৰ ধনৰ সম্ব্যৱহাৰ কৰে আৰু অনেকে অকৃতজ্ঞ হৈ তেওঁলোকৰ ধনৰ দ্বাৰা কাৰো কোনো উপকাৰ নকৰে । দুখীয়াসকলৰো অনেকে ধৈৰ্য্য আৰু সন্তোষ অলস কৰি সাধনাৰ পথত আগবাঢ়ে আৰু অনেকে সোতী আৰু ধৈৰ্য্যহীন হৈ জ্বাৰন কটায় । এইটোৱেই জগতৰ সাধাৰণ নিয়ম । খাটি মূল্যবান বস্তু জগতত অতি বিৰল ।

যদি কেনেকৈ পানীৰ টোপাল
 ভীৰু মণি মুক্তা চ'লহি হেঁতল ;
 ধৰাত সিৰোৰ কড়িৰ নিচিনা
 অতি মূল্যহীন দেখিলা হেঁতল ।

আল্লাৰ মহান দৰবাৰত সেইসকল ধনীৰ আসন অতি উচ্চ, যিসকলৰ স্বভাৱ চবিত্ৰ দৰবেশৰ দৰে । আনপক্ষে সেইসকল দৰবেশৰ মূল্য অতি বেছি যিসকলৰ মনৰ বল ধনীসকলতকৈও কোনো গুণে কম নহয় । সেইসকল ধনীলোক আটাইতকৈ শ্ৰেষ্ঠ যি সকলে দুখীয়াৰ চিত্তত অশ্ল গ্ৰহণ কৰে । আনপক্ষে সেইসকল দুখীয়া লোক শ্ৰেষ্ঠ যিসকলে ধনীৰ সুখাপেক্ষী নহয় । আল্লাই কোব আনত কৈছে, “যিয়ে আল্লাক জীৱিকা লাভা বুলি বিশ্বাস কৰিছে তেৱেঁই তাৰ কাৰণে যথেষ্ট ।”

তাৰ পিছত কাজী চাহেবে দৰবেশজনৰ পিনে চাই কলে, “ভূমি যে কৈছা যে ধনীসকলে ধন-সম্পত্তিৰ মোহত পৰি আল্লাক পাহৰি যায়, তেওঁলোকে আল্লাৰ উপাসনা নকৰে । পাৰ্শ্বিক বস্তুবোৰত মত্ত হৈ থাকে, ধৰ্ম বিকল নানা পাপ কামত লিপ্ত হৈ পৰে, সদায়

আমোদ-প্ৰমোদত সময় নষ্ট কৰে, এইবোৰ কথা অনেক ধনীলোকৰ ক্ষেত্ৰত সঁচা, ইয়াত সন্দেহ নাই। এই শ্ৰেণীৰ ধনীসকল আল্লাহ দানত কৃতজ্ঞ নহয়। তেওঁলোকে গুটকা-পইচা অতি যত্নেৰে সাঁচি থয়, নিজে একো খৰচ নকৰে আৰু কাকো এটি পইচাও দান নকৰে। আল্লাই নকৰক যদি অনাবুষ্টি, অতি বুষ্টি আদিৰ দ্বাৰা দেশত দুৰ্ভিক্ষও হয় তথাপি তেওঁলোকৰ বিলাস-বাসনাৰ বাবে অলপো নকমে আৰু তেওঁলোকে অনাহাৰে মৰা লোকসকলৰ কাৰণে অলপো দুখ প্ৰকাশ নকৰে। তেওঁলোকে আল্লাক অলপো ভয় নকৰে। বৰং তেওঁলোকে ধেমালিৰ স্তবত কয়, -

অভাবত ধৰ যদি	হই যাব লয় ;
তাৰ বাবে কদাপিও	নাই মোৰ ভয়।
পানীত ডুবোঁ যদি	গোটোই সংসাৰ ;
আমকে ভাছে তাঁহ	ভয় নাই তাৰ।

এক শ্ৰেণীৰ ধনী লোক এই প্ৰকাৰ। আনপক্ষে এনেকুৱা ধনীলোকে বক্তৃত আছে, যিসকলে সদায় দুখীয়া সকলৰ কাৰণে দুৱাৰ মুকলি কৰি ৰাখে। তেওঁলোকৰ দানৰ দ্বাৰা দুখীয়া লোকসকলৰ অন্তৰৰ বেদনা আঁতৰি যায়। তেওঁলোকৰ দানৰ দ্বাৰা জগতত অপাৰ কীৰ্ত্তি অৰ্জন কৰে। তেওঁলোকে ইহকাল আৰু পরকালত অসীম সুখ আৰু সৌভাগ্য লাভ কৰে।”

কাজী চাহেবে এনেকুৱা ভাবে বক্তৃতা দিলে আৰু এনেকুৱা যুক্তি দেখুৱালে যে মই দোষি আচৰিত হ'লোঁ ! মই নীৰৱে তেওঁৰ সিদ্ধান্ত মূৰ পাতি ল'লোঁ। তাৰ পিছত মই সেই দৰবেশজনৰ লগত সন্ধি কৰিলোঁ আৰু আমাৰ বন্ধুত্ব বান্ধ সূদৃঢ় কৰি লৈ আমাৰ গুৰু দুৰ্দ্ধমন শেষ কৰিলোঁ।

হেঁচা দৰবেশ -	এনেকুৱা ভাবে
মিহিবাছি দোষ	ভাগ্যক ছোমাব ;

(১৩৭)

যবা যদি তুমি	এনেকুয়া ভাবে
অদৃষ্ট তোমাৰ	হব অন্ধকাৰ ।
ধন সম্পদ	হেবা ধনীজন
দিয়ে যদি ভব	দয়ালু খোদাই ;
খাই দান কৰি	কৰিবা সকল
ইহকাল আৰু	পৰকাল ভাই ।

— X —

অষ্টম অধ্যায় ।

জ্ঞান আৰু উপদেশ ।

[১৫১]

ভীৱনৰ স্তম্ভ-শাস্তিৰ কাৰণেহে অৰ্থৰ প্ৰয়োজন । অৰ্থ সকল
কথাটো আমাৰ উদ্দেশ্য নহয় । এজন ধনীলোকক সোধা হৈছিল
যে ভাগ্যবান কোন আৰু দুৰ্ভগীয়া কোন ? তেওঁ উত্তৰ দি কৈছিল,
“সেইজন লোক ভাগ্যবান যিয়ে নিজে অৰ্থ সম্পদ ভোগ কৰি গ’ল
আৰু ইয়াৰ দ্বাৰা পৰকালৰ কাৰণে পুণ্য উপাৰ্জন কৰিলে । আন
পক্ষে যিয়ে নিজেও ভোগ নকৰিলে আৰু সেই অৱস্থাত সংসাৰৰ
পৰা গুচি গ’ল তেওঁহে দুৰ্ভগীয়া ।

বিভিন্ন ৰূপে মাত্ৰ	কৰিলে সফল ;
জানাজা নানাজ ভাষ	উচিত নহয় ।

— X —

[১৫২]

জগতত কাকল অধিষ্ঠিত ধনী আৰু ৰূপণ আছিল । হৰ্ষবত
মুখা (আঃ) এ তেওঁক অনেক মহাপদেৰে দি কৈছিল, “আজাই
তোমাক যিবাবে ধন সম্পদ দি অনুগ্ৰহ কৰিছে তুমিও সেইদৰে

(১৩৮)

মানুষের প্রতি অনুগ্রহ কবিবা ।” কাকনে হজবত মুহা (আঃ) ব
উপদেশ গ্রাহ্য নকবিলে । তাব পৰিণাম কি হৈছিল এইটো অৱশ্যে
সকলোৱে জানে ।

টকা-পইচাবে যিয়ে	নকবে সুকাম ;
টকাৰ নিচাত্ত ভেওঁ	ভোগে পৰিণাম ।
যেনেকুৱা দয়া কৰে	খোদাই তোমাক :
ভেনেকুৱা দয়া তুমি	কবিবা সবাক ।
ইহকাল পৰকালে	কল্যাণ হব ;
মানৱ সমাজে ভেহে	তব নাম বব ।

— X —

(১৫৭)

আৰম্ভ দেশত এটি প্ৰবাদ আছে— তুমি দান কবিবা আক
আৰম্ভ উপকাৰ কবিবা ; কিন্তু প্ৰতিদান বা প্ৰতি উপকাৰ আশা
নকবিবা । যদি তুমি সেইটো কৰা ভেঙে সেই সৎ কামৰ ফল
লাভব পৰা তুমি বঞ্চিত হবা ।

কৰা যদি দান	নিজৰ হাতেৰে
উপকাৰ যদি	সাধাৰি আনৰ ;
গছজোপা ভাব	যেলি শাখাবোৰ
উঠে ওপৰলৈ	দুব আকাশৰ ।
যদি তাৰ বাবে	প্ৰতিদান আশা
জাগে কেনেবাকৈ	মনত তোমাৰ ;
হেৰা নিৰ্বোধ	নিজৰ হাতেৰে
হুলে হেন তাৰ	মাথিলা কুঠাৰ ।

— X —

হুই জ্ঞেণীৰ যাকুহ ভুল পথত দেখা যায় । প্রথম জ্ঞেণী
ঠৈছে যিসকলে বহুত কষ্ট কৰি টকা পইচা সঁচৈ, তাৰ কলপতা
কৰি সন্মাহাৰ নকৰে । দ্বিতীয় জ্ঞেণী হৈছে যিসকলে বহুত চেষ্টা
আৰু পৰিশ্ৰম কৰি বিদ্যা আৰ্জে, কিন্তু সেই বিদ্যা অনুশাতে সং-
কামত আত্মনিয়োগ নকৰে ।

যিমানৈ বিদ্বান	হোৱা হোৱা ভূমি
মূৰ্খা তুমি যদি	নচলা সিহৰে ;
নহয় বিদ্বান	কিতাপৰ বোজা
থাকিলে কদাপি	পত্থৰ ওপৰে ।

— x —

ধৰ্মৰ উন্নতি আৰু গোবৰ বঢ়াবৰ কাৰণেহে ধৰ্মীয় শিক্ষাৰ
প্ৰয়োজন, পাৰ্থিৱ উন্নতিৰ কাৰণে বা ধন উপাৰ্জনৰ কাৰণে নহয় ।

সংসাৰৰ বাবে	বিকিলে বিজনে
বিভূ আৰাধনা	সাধনা বিদ্যাক ;
পৰিষ্কাৰ ভাবে	নিজৰ হাতেৰে
দিলে যেন পুৰি	ভেঙেৰ সৰাক ।

বিজ্ঞান শিক্ষিত লোক ধাৰ্মিক নহয় তেওঁ বস্তুি ধাৰণকাৰী
এজন অন্ধৰ দৰে । তেওঁৰ বিদ্যাৰ পোহবত আনে মূৰ্খৰ লগ, কিন্তু
তেওঁ নিজে ইয়াৰ দ্বাৰা মুঠেই উপকৃত নহয় ।

— x —

জ্ঞানীসকল হৈছে দেশৰ সৌন্দৰ্য্য বৰ্দ্ধন । সংস্কৰণ আৰু
ধাৰ্মিক লোকসকলৰ দ্বাৰাইহে ধৰ্মৰ পূৰ্ণ গোবৰ সাধিত হয় । কিতাপ

লিখা উপদেশবোৰ বা বিধি ব্যৱহাৰবোৰৰ দ্বাৰা নহয় । যিসকল লোক প্ৰকৃততে জ্ঞানী, তেওঁলোকৰ বাদচাহৰ ওচৰলৈ যাবলৈ কোনো প্ৰয়োজন নহয় ; কিন্তু জ্ঞানী লোকসকলৰ সহায় নহলে বাদচাহে চলিব নোৱাৰে । দেশৰ সুপৰিচালনাৰ কাৰণে তেওঁ সদায় জ্ঞানী লোকসকলৰ মুখাপেক্ষী হয় ।

যদি উপদেশ	শুনা তুমি মোৰ
হেৰা বাদচাহ	জানিবা সত্তত ;
ইয়াৰ নিচিনা	ভাল উপদেশ
নাপাবা কদাপি	এই স্নগতত ।
জ্ঞানীৰ বাহিৰে	আনৰ তাতত .
ৰাজ কাম তুমি	নিৰ্দিবা পেলাই ;
যদিও চাকৰি	কৰে সেইজনে
যাৰ জ্ঞান বুদ্ধি	লেশ মাত্ৰ নাই ।

— x —

[১৫৭]

তিনিটা বস্তুৰ অস্তিত্ব তিনিটা বস্তুৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে । অৰ্থৰ ব্যৱহাৰ, বিদ্যা চৰ্চ্চা আৰু ৰাজ শাসন এই তিনিটা বস্তুৰ বাহিৰে আনবোৰ বস্তু কেতিয়াও স্থায়ী হ'ব নোৱাৰে ।

ক'বা কেতিয়াবা	মধুৰ বচন
কবিলৈ জয়	আনৰ হৃদয় ;
ক'বা কেতিয়াবা	নিষ্ঠুৰ বাণী
চিৰন্তাৰ দৰে	যান্ত্ৰে কাম হয় ।

— x —

[১৫৮]

অসং লোকসকলৰ প্ৰতি অনুগ্ৰহ কৰিলে সং লোকসকলৰ প্ৰতি হেয় জ্ঞান ক'বা বস্তু, অত্যাচাৰী সকলক ক'বা কবিলে স্থায়ী

লোক সকলৰ প্ৰতি অত্যাচাৰ কৰা হয় ।

নীচ জন প্ৰতি যদি হোৱাহি সদয় ;
হীনতা বাঢ়িব তাৰ নাই সংশয় ।

— x —

[১৪২]

তোমালোকে বজাৰ ভালপোৱাক বেছি বিশ্বাস নকৰিবা :
কাৰণ, যি কোনো মুহূৰ্ত্ততে তেওঁৰ মেজাজ পৰিৱৰ্ত্তন হ'ব পাৰে ।
বালক-বালিকাসকলৰ স্তম্ভুৰ স্বৰ বেছি দিম স্থায়ী হৈ নাথাকে ;
বয়ল বাঢ়ি বোৱাৰ লগে লগে সেই স্বৰ নাইকিয়া হৈ যায় ।

বাজাৰ বন্ধুই ভাল পায় থাক
ভাক ভাল পোৱা উচিত নহয় ;
পোৱা যদি ভাল সিজন লোকক
বিবহ চৰিত্ত হ'ব দেহ অক' ।

— x —

[১৬০]

তোমাৰ অভি গোপনীয় কথা আনকি বন্ধুকো নকবা, যদিও
তেওঁ তোমাৰ অন্তৰঙ্গ বন্ধু হয় ; কাৰণ, ঘটনাক্ৰমে তেওঁ যে কেতিয়াবা
তোমাৰ শত্ৰু নহ'ব, তাৰ নিশ্চয়তা কি ? আনপক্ষে তোমাৰ শত্ৰুকো
ভূমি উৎপীড়ন নকৰিবা ; কাৰণ, এইটো অসম্ভৱ নহয় যে তেওঁ
তোমাৰ বন্ধু হ'ব পাৰে ।

তোমাৰ কিবা গোপনীয় কথা যদি গোপন ৰাখিবলৈ ইচ্ছা
কৰা তেন্তে এইটো কাকো, আনকি বন্ধুকো নকবা ; কাৰণ, তোমাৰ
বন্ধুৰো অনেক বন্ধু আছে । তেওঁ সিহঁতক সেইটো কথা কবলৈ
কুণ্ঠিত নহ'ব ! আকৌ সেই বন্ধুসকলৰো বন্ধু আছে । এইদৰে বন্ধুবৰ
শিকলি বহুত দীঘল ।

নিজৰ গোপন কথা কলেহি আনক ;
সেইটোৱে দিব হুম নিজৰ প্ৰাণক ।

সিঁকাবণে চূপ থকা ভাল অতিশয় :
নাথাকে গোপন একো জানিবা নিশ্চয় ।

— x —

[১৬১]

যেতিয়া তোমাব শত্রু দুর্বল হৈ তোমাব অনুগত হয় আক
তোমাক বন্ধু হিচাবে দেখুৱায়, তেতিয়া তুমি তেওঁৰ বিষয়ে নিশ্চিত
নহবা ; বোধহয় তোমাব লগত যেহি শত্ৰুতা কৰাটো তেওঁৰ উদ্দেশ্য ।
বন্ধুসকলৰ বন্ধুত্বৰ ওপৰতেই আনকি নির্ভৰ কৰা নাযায় ; এনেকুৱা
অৱস্থাত শত্ৰুৰ চকুৰালিৰ পৰা কি আশা কৰা যাব পাৰে ? যিয়ে
সামান্য শত্ৰু বুলি তুচ্ছ জ্ঞান কৰে, তেওঁ সামান্য জুই বুলি যেন
অগ্রাহ্য কৰিলে । যিদৰে সামান্য জুইৰ দ্বাৰা প্ৰায় কাণ্ড হব পাৰে
সেইদৰে সামান্য শত্ৰুৱেও ভীষণ সৰ্বনাশ ঘটাব পাৰে ।

পাৰা যদি আজি জুই দিয়াহি দুমাই ;
পলমে গোটেই বিশ্ব দিবহি জ্বলাই ।
নিদিবা শত্ৰুক লাই গণিতলৈ কণ ;
পাৰা যদি কৰা নাশ শত্ৰুৰ জীৱন ।

— x —

[১৬২]

যদি দুজন শত্ৰুৰ মাজত তুমি কথা কব লগীয়া হোৱা তেহে
তুমি এনেকুৱা ভাবে কথা কৰা যাতে তেওঁলোক পুনৰায় বন্ধুত্বত
পৰিণত হলে তুমি লাভ পাব লগীয়া নোহোৱা ।

কবিবা যেতিয়া কিবা আলোচনা
মুক্তি দেখুৱাই বন্ধুৰ লগত ;
হৰা সাহসান যাতে শত্ৰুকই
মৰহে তেতিয়া তোমাব কাষত ।

— x —

(১৪৩)

[১৬৩]

যদি কোনো এটা কাম কৰাটো তোমাৰ উচিত হয় নে
নহয় এইটো চিক কৰিব নোৱাৰা তেতিয়া হলে তুমি এমেকুৱা ভাবে
কাম কৰিবা, যাতে তুমি ভবিষ্যতত কোনো সোণমালত নপৰা ।

কোমল ভাষীৰ	লগত সন্ধ্যা
কোমল ভাষাবে	কৰা আচৰণ ;
নকৰিবা যুদ্ধ	সিদ্ধনৰ লগে
সন্ধি অভিলাষ	কৰেহি বিজন ।

— X —

[১৬৪]

অৰ্থ ব্যয় কৰিলে যেতিয়ালৈকে কোনো এটা কাম সম্পন্ন
হব পাৰে, তেতিয়ালৈকে নিজৰ জীৱন বিপন্ন কৰাটো যুঁঠেই উচিত
নহয় । আৰম্ভী ভাষাত এটি প্ৰবাদ আছে— সকলোবোৰ উপায় ব্যৰ্থ
হলেহে তুমি ভাবোৱাল ধৰিবা ।

সকলো উপায় যদি	ব্যৰ্থ হই যায় ;
তেতিয়া ধৰিবা অস্ত্ৰ	হই নিকপায় ।

— X —

[১৬৫]

শত্ৰু নিকপায় হলে তেওঁৰ প্ৰতি বেছি অত্যাচাৰ নেদেখুৱাবা ।
কাৰণ, তেওঁ সুবিধা পালে হয়তো তোমাক ওচৰাই নেৰিব ।

বেতিয়া শত্ৰুক তুমি	দেখিবা হৰ্ষল ;
তেতিয়া নহবা ভাই	আনন্দে বিহ্বল ।
কুট বুদ্ধি খেলে ক'ত	নবৰ সুখত ;
মাহুৰক বুজা টান	কই কপতত ।

— + —

(১৪৪)

[১৬৬]

অত্যাচাৰীক হত্যা কৰাটো বাক-শক্তিৰ কৰ্তব্য । তেতিয়া
ইলে মানুহে তাৰ অত্যাচাৰৰ পৰা বাচি থাকিব আৰু সি নিজেও
পৰকালৰ শাস্তিৰ পৰা বৰ্দ্ধা পাব ।

অনুগ্ৰহ কৰা ভাল	নাই সংশয় ;
সকলোকে কৰা কিত্ত	উচিত নহয় ।
সাপক নামাৰা যদি	কৰি অনুগ্ৰহ ;
মানুহৰ ওপৰত	হব সি নিগ্ৰহ

— x —

(১৬৭)

শত্ৰুৱে যদি কিবা পৰামৰ্শ দিয়ে সেইটো মনোযোগ দি শুনা
কৰ্তব্য ; কিন্তু সেই অনুযায়ী কৰাটো অন্যায় । সি যেনেকুৱা
পৰামৰ্শ দিয়ে তাৰ বিপৰীতে যদি কাম কৰা তুমি হয়তো যথেষ্ট
উপকাৰ পাবা ।

শত্ৰুৱে কবিলে যিটো	কয়হি ভোমাক ;
কৰা যদি সেই মতে	হবাহি অৰাক ।
দেখুৱালে পোন বাট	হৈ বন্ধ জন ,
এবি তাক আনপিনে	কৰিবা গমন ।

— x —

(১৬৮)

অতি যাত্ৰা থং প্ৰকাশ কৰাটো অসভ্যৰ পৰিচয় । আন-
পক্ষে সকলো সময়তে অধিক কোষলতা আৰু অনুগ্ৰহ দেখুৱালেও
ভোম্বাৰ প্ৰতি আনৰ ভয় কমি যাব , সেইটোও উচিত নহয় ।
গতিক তুমি মানুহৰ ওপৰত এনেকুৱা কঠোৰ ব্যৱহাৰ নকৰিবা,
বাতে সিহঁতে ভোম্বাৰ পৰা একো আশা নকৰে । আনপক্ষে তুমি
ইমান কোষলো নহবা, বাতে সিহঁতে ভোম্বাক ভয় নকৰে ।

(১৪৫)

কোমলে কঠিনে হয়	ধধুৰ মিলন ;
প্রকৃত কল্যাণ ইটো	কবিবা নবন ।
কোমল কঠিন যদি	হোৱা অভিশয় ;
জানীৰ কাৰণে ইটো	উচিত নহয় ।

— x —

(১৬৯)

ভূজন লোক দেশ আৰু ধৰ্মৰ শত্ৰু ।
বিজন বাদচাৰ্যৰ বৈৰা
নাই তেওঁ দেশৰ শত্ৰু, তেওঁৰ দ্বাৰা দেশৰ বহুতো ক্ষতি হয় ।
আনপক্ষে বিজন দৰবেশৰ ধৰ্মীয় বিদ্যা নাই তেওঁ ধৰ্মৰ শত্ৰু, তেওঁৰ
দ্বাৰা ধৰ্মৰ বহুতো ক্ষতি হয় ।

বজাই নামানে যদি,	খোদাৰ আদেশ ;
নাথাকে তেওঁৰ যেন	অধীনত দেখ ।

— x —

(১৭০)

শত্ৰুৰ প্ৰতি অতি মাত্ৰা বাগ কৰি তাক কঠোৰ শাস্তি প্ৰদান
কৰাটো বাদচাৰ্যৰ কৰ্তব্য নহয় । কাৰণ, আত্মাত্মিক শাস্তি প্ৰদান
কৰিলে আনকি বহুসকলো বিবৰ্ত্ত হব আৰু ভোম্বাৰ ব্যৱহাৰত হতাশ
হব । ক্ৰোধ জুইব নিচিনা বস্তু । যিয়ে ক্ৰোধ কৰে পোন প্ৰথমে
ই তেওঁক বন্ধ কৰে । তাৰ পিছত ইয়াৰ লিখা গৈ আনক লক্ষ
কৰিবও পাৰে নকৰিবও পাৰে ।

মাটিৰ পৰাই হেৰা	ভোম্বাৰ জনম ;
জুইব নিচিনা কিয়	জোৱাহি গৰম ?
অন্ধকাৰ কথা শুব	উচিত নহয় :
মাটিৰ নিচিনা কথা	সকলো সময় ।

যই বলকান ভূমিৰ এজন সাধকক জন কৰি কলেও, "হুজুৰ
আপোনাৰ উপদেশৰ দ্বাৰা মোৰ দুৰ্ভতা দূৰ কৰক ।" তেওঁ কৰে

“তুমি জ্ঞান অস্তিমান সকলোবোৰ পৰিহাৰ কৰি মাটিৰ দৰে সকলো-
বোৰ সঞ্চা কৰিবা । তেতিয়াহে তুমি যে মাটিৰ মানুহ এইটো
পৰিচয় দিব পাৰিবা ।”

— x —

[১৭১]

চৰিত্ৰহীন লোক সদায় শত্ৰুৰ হাতত পৰে । তেওঁ যলৈকে
যাওক নালাগে শত্ৰুৰ হাতৰ পৰা তেওঁ কেতিয়াও বক্ষা নাপায় ।

চৰিত্ৰ বিহীন	লোক কেতিয়াবা
আকাশতো যদি	কৰে আৰোহণ ;
ভাতো তাৰ নিজ	চৰিত্ৰ দোষত
শত্ৰুৰ হাতত	হব জ্বালাতন ।

— x —

[১৭২]

শত্ৰুৰ দলবোৰৰ মাজত যেতিয়া তুমি আত্ম বিৰোধ দেখিবা
তেতিয়া তেওঁলোকৰ পৰা তোমাৰ কোনো ভয়ৰ কাৰণ নাই । কিন্তু
যেতিয়া তেওঁলোকে সকলোবোৰ দলা-দলি ভাব পাৰিবি গৈ একতাবদ্ধ
হয়, তেতিয়া তুমি সান্নিধ্য হবা । কাৰণ, তেওঁলোকৰ আক্ৰমণত
তুমি হয়তো তেতিয়া বিপন্ন হব পাৰা ।

যেতিয়া দেখিবা	ভব শত্ৰু সবে
হাই - কাজিয়াত	কটাইছে দিন ;
দিন-বাতি তুমি	কটাবা হৰষে
বন্ধুৰ লগত	হই ইচ্ছাধীন ।

কিন্তু যদি তুমি	দেখা, সিহঁতক
হৈছে এক প্ৰাণ	লবৰ ক্ষেত্ৰত ;
মাখাৰিবা বহি	হই উদাসীন
সুসজ্জিত হই	ওলাবা বণত ।

— x —

(১৪৭)

[১৭৩]

শত্ৰুসকলৰ শত্ৰুতা সাধনৰ সকলোবোৰ কৌশল ভেটিয়া ব্যৰ্থ
ভয় ভেটিয়া ভেঙলোকে বন্ধুতাৰ কাৰণে চেষ্টা কৰে । ভেটিয়া
ভেঙলোকে বন্ধুতাৰ পৰিচয় দিবলৈ এনেকুৱাবোৰ কাম কৰে, যিবোৰ
কোনো শত্ৰুৱে কৰাটো সম্ভৱপৰ নহয় । কিন্তু ভেটিয়াও জানিবা যে
শত্ৰুতা সাধন কৰাটোহে ভেঙলোকৰ উদ্দেশ্য । তুমি ভেঙলোকৰ
চতুৰালিত ভোল নাযাৰা ।

সুবিধা চাই বাঘ মাৰিবলৈ শত্ৰুক পঠাৰা ।
বাঘ মৰিলেও ভাল শত্ৰু মৰিলেও ভাল । সেইটোৱে তোমাৰ লাভ ।

ৰণ ক্ষেত্ৰে শত্ৰুক	দেখি দুৰ্বল ;
আনন্দ আবেগত	নহৰা বিহ্বল ।

—x—

[১৭৪]

যিটো সংবাদ দিলে কাৰোকাৰ মনত কটকট কৰণ হ'ব পাৰে
তুমি তেনেকুৱা সংবাদ কাৰো নিদিবা । ভেঙ আন প্ৰকাৰে সেইটো
জানিবলৈ পাব ।

কুলিয়ে দিয়ে সংবাদ	মধু বলন্তৰ ;
কেচাই দিয়ে মাথোন	অশুভ বনৰ ।

—x—

[১৭৫]

কোনোবাই বানচাহৰ ক্ষতি সাধন কৰিছে বুলি তুমি জানিলেও
সেইটো বানচাহক নকনোৱাটোৱেই ভাল । কাৰণ, ভেঙ হ'লতো
তোমাৰ কথা বিশ্বাস নকৰিব । ভেটিয়া তুমি ভীষণ বিদগ্ধ পৰিবা ।
যদি তুমি এইটো ভালদৰে বুজা যে বানচাই নিশ্চয় তোমাৰ কথা
বিশ্বাস কৰিব ভেটিয়া হলে তুমি জ্ঞান পাবা ।

ভেটিয়াহে কথা কোৱা	উচিত তোমাৰ ;
ভেটিয়া সেই কথাও	হ'ব উপকাৰ ।

(১৪৮)

শুকথাই মানুহৰ গোঁৰৰ বচায় ;
কুকথাই মানুহৰ আপদ ঘটায় ।

— x —

(১৭৬)

যিয়ে স্বেচ্ছাচাৰী লোকক উপদেশ দিবলৈ যায় তেওঁৰেই
উপদেশ লাভৰ প্ৰয়োজন আছে ।

শত্ৰুৰ চক্ৰান্তৰ প্ৰতি সান্নিধ্য হ'ব। চাটুকাৰ লোকৰ কথাৰ
দ্বাৰা প্ৰবলিত নহ'ব। প্ৰথম জনে ভোমাক ধৰিবলৈ জাল পাতিছে
আৰু দ্বিতীয় জনে ভোমাৰ পৰা কিছু আদায় কৰি নিবলৈ মতলব
কৰিছে, সেইটো মনত ৰাখিবা ।

নিৰ্বেশ লোকে আত্ম প্ৰশংসা শুনি নিজকে পাহৰি যায়
আৰু নিজৰ বিচাৰ শক্তি লোপ পায় ।

শত্ৰুই ভোমাৰ শত গুণ গায়
কৰেহি প্ৰশংসা ইহ চাটুকাৰ ;
মুণ্ডবোৱা বদি এদিন কামনা
সহস্ৰ নিন্দা কৰিব ভোমাৰ ।

— x —

(১৭৭)

প্ৰত্যেকজন মানুহে নিজৰ জ্ঞানক পূৰ্ণ আৰু নিৰ্দোষ আৰু
নিজৰ সম্ভাৱনক অতি সূক্ষ্মৰ বুলি ভাবে ।

বদিও সমস্ত ধৰা জ্ঞান শূন্য হয় ;
জ্ঞান পৰে' থাকে ভবি সবাবোৰে কদম্ব ।

— x —

(১৭৮)

ভয়জন মানুহে এখন পাৰ্শ্বিক বহি শীঘ্ৰে আহাৰ খাব পাৰে ;
কিন্তু হঠাৎ কুকুৰে কাজিয়া নকৰাকৈ এটা বৃত্ত মেহো খাব নোৱাৰে ।

গোটেই ভগতৰ ধন সম্পত্তি পালেও লোভী লোকৰ আশা-আকাংক্ষা পূৰ্ণ নহয় ; কিন্তু অলপতে তুটু হোৱা লোক এজনে এখন কটা পালেই পৰম আনন্দিত হয় । জ্ঞানী সকলে কয়, “ধনীয়ে অসীম ধন সম্পদ পাইও সুখী হব নোৱাৰে ; কিন্তু দুখীয়াই অলপতে তুটু হৈ মনত প্রকৃত সুখ-শান্তি ভোগ কৰে ।

আধা খনি কটী	সুকান হলেও
পাবে পূৰাবলৈ	শৃণু উদৰ ;
গোটেই বিশ্বৰ	ধন সম্পদেও
নোৱাৰে পূৰাব	কুখা নয়নৰ ।

— x —

[১৭৯]

বিষয়ে শক্তি সামৰ্থ্য থকা স্বৰ্গেও ভাল কাম নকৰে, বৰং আনৰ প্ৰতি অনায়াস কৰে ; তেওঁ অলপ সময়ৰ ভিতৰতে চৰম দুখত পৰে ।

অশাচাৰী সম ভবে	নাই দুৰ্ভাগীয়া ;
বিপদৰ দিনে হয়	ভেনেই বনিয়া ।

— y —

[১৮০]

লাভে ধীৰে কৰা কাম ভাল হয় ; ব্যস্ততাৰ কাম অনেক সময়ত নষ্ট হয় ।

নিজৰ চকুৰে দেখোঁ	খেল পৰাৰত ;
দ্রুতগামী লোক বয়	বহুত পিছত ।
বায়ুবেগী ঘোঁৰা শেষে	হয়হি অকম ;
উটৰ গমনত তাৰ	গতি হয় কম ।

— x —

(১৫০)

[১৮১]

নির্বোধ নীৰৱে থকাটো ভাল । যদি ডেওঁ এইটো জানিলে
হেঁতেন তেন্তে ডেওঁ কেতিয়াও নিৰ্বোধ হ'ব নোৱাৰে ।

নাভাৰি নিচিস্তি যদি কৰে কথা কয় ;
কথায় কথায় তুল অৱশ্যেই হয় ।

x —

[১৮২]

যিয়ে নিজৰ বিদ্যা প্ৰকাশ কৰিবলৈ জ্ঞানী লোকৰ লগত
তৰ্ক কৰে ডেওঁ নিজৰ বুদ্ধি হীনতাৰহে পৰিচয় দিয়ে ।

জ্ঞানীৰ লগত তৰ্ক উচিত নহয় ,
নীৰৱে থকা উচিত তোমাৰ নিশ্চয় ।

[৮৩]

যিয়ে অসৎ লগৰীয়াৰ লগত থাকে ডেওঁৰ কল্যাণ নহয় ।

ফেৰেস্তা থাকে যদি নৈত্যাৰ লগত ,
নিশ্চয় হ'বহি ডেওঁ অতি উদ্ধত ।

কদাপি নকৰে বাঘে পৰ উপকাৰ ;
অসতে নকৰে ভাল বিদিত সংসাৰ ।

— x —

[১৮৪]

আনৰ গোপন দোষ প্ৰকাশ নকৰিবা । ইয়াৰ দ্বাৰা আনক
বিদৰ্বে লাভ দিয়া হ'ব, সেইদৰে তুমিও আনৰ বিশ্বাস আৰু প্ৰভা
হেৰুৱাবা ।

যিয়ে ধৰ্ম্মীয় শিক্ষা লাভ কৰিলে, কিন্তু সেই মতে কাম
নকৰিলে, ডেওঁৰ তুলনা হৈছে সেইজন কৃষকৰ লগত, যিয়ে বহুত

কবি হাটি চাহ কবিলে, কিন্তু তাত কোনো শস্য নিসিজিলে ।

ওবণিবে ঢাকি থলে দেখিবলৈ ভাল ;
ওবণি গুচালে দেখোঁ ওকোন্দা গাল ।

— X —

[১৮৫]

আটাইবোৰ বাতি চবেকান্ধৰ হোৱা হলে চবেকান্ধৰ কোনো
মূল্য নাথাকিলোহঁতেন ।

কোৱা হলে মণি মুক্তা সকলো পাথৰ ;
নহ'লহেঁতেন কতো মণিৰ আনৰ ।

— X —

[১৮৬]

যাক দেখিবলৈ বৰ ধুনীয়া তেওঁৰ ভিতৰৰ অস্তাৰ চৰিত্ৰৰও
যে ভেনেকুৱা ধুনীয়া হব এনেকুৱা কোনো কথা নাই । কাৰ্য্য ক্ষেত্ৰত
বাহিৰৰ সৌন্দৰ্য্যৰ কোনো মূল্য নাই । ভিতৰৰ গুণবহু আৱশ্যক ।

বাগ্ৰিক কপত যদিহে ভোল যোৱা
সাৰধান ভাই থাকিবা সদায় ;
ভাল বুলি ভাবি ভাল পোৱা যাক
হব পাবে সিও নবাধম হয় ।

— X —

[১৮৭]

নিৰ্বোধ অকৰ্মী লোকসকলে জানী আৰু গুণী লোকসকলক
পছন্দ নকৰে । বজাৰৰ সাধাৰণ কুকুৰে চিকাৰী কুকুৰ দেখিলে দূৰ
পৰাই ভেউ ভেউ কৰে ; কিন্তু সিহঁতৰ ওচৰ চাপিবলৈ সাহ নকৰে ।
নিৰ্বোধ আৰু হুৰ্ভগীয়া লোকসকলে সেইদৰে গুণী আৰু জানী লোক
সমূহলৈ পৈ কথা কবলৈ সাহ নকৰে ; দূৰ পৰাই ভেউলোকৰ নিন্দা
কবি আনন্দ পায় ।

জিহ্বাক লোকে	নকৰে সাহস
সম্মুখলৈ আহি	কথা কব লই ;
জানী লোকৰ	যতে ততে মাথো
অপবাদ ৰতি	যায় দূৰ লই ।

— x —

[১৮৮]

পেটত ভোক নাথাকিলে চিকাৰীৰ ফাণ্ড চৰাই নপৰে ;
আনপক্ষে চিকাৰীয়েও তেওঁৰ ফান্দ নাপাতিলেহেতেন । জানী লোক-
সকলে পলমে পলমে আহাৰ খাই আক দৰবেশ সকলে আধাপেটী
খাই থাকে । যিসকল কঠোৰ সাধক তেওঁলোকে সেই পৰিমাণে
আহাৰ খাই, যাতে কোনো ৰকমে জীৱন ৰক্ষা হয় । যুৱকসকলে
যিমানৈ পায় সিমানৈ খায় ; তেওঁলোকে খাবলৈ পিচ নোহোকে ।
বুঢ়া সকলে ঘাম নোলোৱালৈকে খায় থাকে । দুখীয়া মগনীয়াসকলে
ইমান বেছি খাই যে পেটত উশাহ লবলৈও স্থান নাথাকে । আনকি
সিহঁতে আনৰো খাদ্য খাই শেষ কৰি পেলায় ।

পেট পূজাবীয়ে	খাই বেছি খাদ্য
নোৱাৰে শুবলৈ	পেটৰ জ্বালাত ;
পেটৰ চিন্তাতে	থাকে ৰাতি-দিন
নহয় টোপনি	নানা ভাবনাত ।

— x —

(১৮৯)

ভিবোভাসকলৰ লগত বেছি বন্ধুতা কৰাটো অৱনতিৰ কাৰণ ।
পাপীসকলক মুক্ত হস্তে দান কৰাটো পাপৰ অন্তৰ্ভুক্ত ।

কৰা যদি অমুগ্ৰহ	পাপীৰ ওপৰে ;
কৰিব অধিক পাপ	ভোমাৰ ওপৰে ।

— x —

(১৫৩)

[১১০]

উপযুক্ত সুবিধা পালে শত্রুক ধ্বংস করা উচিত ; যিয়ে নকমে
ডেউ নিজেই নিজৰ শত্রু ।

সৰ্প যুৰ দেখা যদি	ওপৰে শিলৰ ;
তাক নভঙাটো হয়	কাম যুৰখৰ ।

— x —

[১১১]

কোনোবা জ্ঞানীলোক যদি মূৰ্খসকলৰ মাজত পৰে ডেউ
যেন এনেকুৱা আশা নকৰে যে সিহঁতে ডেউৰ সন্মান বন্ধা কৰি
চলিব । যদি কোনোবা মূৰ্খই জ্ঞানী লোকক পৰাস্ত কৰে ডেউ ডাঙ
বিস্তৃত হবলৈ একো নাই । কাৰণ, সামান্য পাখৰৰ আঘাতত অতি
মূল্যবান মুক্তাও চূৰ্ণ-বিচূৰ্ণ হব পাৰে । সুমধুৰ বীণৰ তুৰতকৈ
চোলৰ মাত ডাঙৰ । তথাপি মানুহে চোলৰ মাততকৈ বীণৰ তুৰটি
বেছি পছন্দ কৰে ।

কাউৰীৰ লগে	এটি শিকৰাতে
থাকিব লগীয়া	হয় যদি কুলি ;
হৰিলে কুলিৰ	সুমধুৰ গান
বিস্তৃত এইটো	নহয় সমূলি ।

পণ্ডিত হাবিলে	মূৰ্খৰ হাতত
মান হ'ব পোৱা	উচিত নহয় ;
সোণৰ বাচন	ভাঙিলে পাখৰে
সোণৰ মূল্য	একেদৰে বৰ ।

— x —

[১১২]

বোকাৰ সোণ পৰিলেও সোণৰ মূল্য নকমে ; আৰু পক্ষ
খুলি আকাশলৈ উৰিলেও কোনেও তাক মূল্যবান বুলি নকহে ।

উপযুক্ত মনোযোগী ছাত্রৰ শিক্ষাৰ ব্যৱস্থা নোহোৱাটো বৰ দুখৰ বিষয় ; আনপক্ষে অমনোযোগী অনুপযুক্ত ছাত্রৰ শিক্ষাৰ ব্যৱস্থা ক্ষতিজনক । জুইৰ মৰ্যাদা আৰু সন্মান গোৰব যথেষ্ট ; অথচ ছাইক উচ্চ বংশৰ পৰা উৎপন্ন বুলি কোনেও সন্মান নকৰে । কাৰণ, ইয়াৰ নিজৰ কোনো গুণ নাই । মানুহে চেনি ভাল পায় ; কাৰণ, তাৰ ভিতৰত মিঠা গুণ আছে । তাৰ পূৰ্ব পুৰুষ কুঁৱিয়াবৰ খাতিৰত তাক ভাল পায়, এইটো নহয় ।

থাকে যদি গুণ	দেখুৱা ইয়াক
নকৰিবা তুমি	বংশৰ গোৰব ;
কাইটৰ মাজে	জনমে কুসুম
তথাপিও তাৰ	নকমে বৈভব ।

— x —

[১৯৩]

কস্তূৰীয়ে নিজেই সুগন্ধৰ দ্বাৰা নিজৰ গুণ গৰিমা চাৰিওপিনে বিস্তাৰ কৰে । কস্তূৰী বিকোঁতাৰ প্ৰশংসালৈ ই বাট নাচায় । আননী লোক সকলে সুগন্ধী বিকোঁতাৰ দৰে নীৰৱে থাকে, তেওঁলোকৰ গুণ-গৰিমাৰ সৌৰভ চাৰিওপিনে সোমকালে বিয়পি পৰে ; তেওঁলোকে নিজ মুখেৰে তাক প্ৰকাশ কৰিব নালাগে । মূৰ্খ লোকসকল চোলৰ দৰে ; সিহঁতৰ শৰ বহুত দূৰৰ পৰা মানুহে শুনে, কিন্তু ভিতৰত একোৱেই নাই ।

মূৰ্খৰ মাজত	থাকে যদি জ্ঞানী
আদৰ সন্মান	কলাপি নহয় ;
অন্ধৰ নিচিনা	বাস্তবিক লোকে
নাজানে কোৱাণ	কি গৌৰবময় ।

— x —

(১৯৪)

তুমি বাৰ লগত চিৰদিন বন্ধুত্ব বান্ধত আৰু আহা তেওঁ

(১৫৫)

মনত তুমি এটি মুহূৰ্ত্তও তুখ নিদিবা ।

জীৱনৰ সাধনাত	লভিহা বিচিত ;
মুহূৰ্ত্তত হেঁচৱালে	নাশাবা সি বিত ।

— X —

(১৫৬)

শক্তি নাথাকি যদি মূৰ্ত্ত বুদ্ধি থাকে তেন্তে সেই বুদ্ধি
চতুৰালিত পৰিণত হয় । আনপক্ষে বুদ্ধি নাথাকি যদি শৰীৰত
শক্তি থাকে তেন্তে সেই শক্তি মূৰ্খতা আৰু বলিৱালিৰ বাহিৰে আন
একা নহয় ।

শিষ্টতা ভদ্রতা আৰু	লাগে বুদ্ধি জ্ঞান ;
তাৰ পিছত টকা আৰু	সম্পদৰ স্থান ।

— X —

(১৫৭)

গিজন চুফায়ে টকা গ্ৰহণ কৰে আৰু সাঁচে ভেঙতকৈ সেই-
জন সাংসাৰিক লোক শ্ৰেষ্ঠ, যিয়ে ভোগ কৰে আৰু দান কৰে ।
যিয়ে আনৰ শ্ৰদ্ধা পোৱাৰ উদ্দেশ্যে আত্মাৰ উপাসনা কৰে তেওঁ
ভালাল (বিধেয়) বস্তু ভোগ কৰাৰ পৰিবৰ্ত্তে হাবান (নিষিদ্ধ) বস্তু
ভোগ কৰি মহা পাপী হয় ।

খোদাৰ উদ্দেশ্যে দাব	নহয় সাধনা ;
আত্মবত পৰি সি	হই থাকে কণা ।

— X —

(১৫৮)

মূৰ্খ লোকৰ অভদ্র ব্যৱহাৰ কৰা কৰালে জানা লোকৰ
কৰ্ত্তব্য নহয় । সেটো হলে দুয়োৰো কতি— মূৰ্খ অহৰাৰ বাঢ়ি
যাব আৰু আনৰ চকুত জানীলোক হৈ হব পৰিণ ।

(১৫৬)

মুৰখ লোকক কলে

কোয়ল বাৰ্তা ;

নাটে তাৰ অহঙ্কাৰ

উগ্রতা হীনতা ।

- X -

(১৯৮)

পাপ কৰাটো অন্যায় । জ্ঞানী লোকে পাপ কৰাটো তাতোকৈ বেছি অন্যায় । কাৰণ, জ্ঞানী হৈছে চয়তানৰ বিৰুদ্ধে যুঁজিবলৈ যুদ্ধৰ অস্ত্ৰ স্বৰূপ । নিবস্ত্ৰক কোনোবাই বন্দী কৰিলে আচম্ভিত হব লগীয়া একো নাই : কিন্তু অস্ত্ৰধাৰীক কোনোবাই বন্দী কৰাটো বৰ লাজ আৰু ঘৃণাৰ কথা ।

সাধাৰণ মূৰ্খ লোক

পাপ পথে যায় ;

বিদ্যান পাপীতকৈ

লোকে ভাল পায় :

চকুগীন বুলি মূৰ্খে

সুপথ নাপায় ;

জ্ঞানী লোক চকু থাকি

পৰিছে কুঁৱায় ।

- X -

(১৯৯)

এটি নিৰ্ধাৰণ ওপৰত আমাৰ জীৱন নিৰ্ভৰ কৰে । আমাৰ পাৰ্থিৱ জীৱনৰ দুই পিনে দুটা গভীৰ বহস্য বিৰাজ কৰিছে । জীৱনৰ আগৰ আৰু পিছৰ অৱস্থা সম্বন্ধে আমি একো নাজানোঁ । এই নগণ্য পাৰ্থিৱ জীৱনৰ বিনিময়ত যি সকলে অনন্ত জীৱনৰ সম্বল ধৰ্ম বিকে সিঁহঁত গাধ ।

আজিহাই কোব্‌আন শবীৰুত কৈছে, “ হে মানৱ ! মই জানো তোমালোকৰ পৰা এনে শপথ আদায় কৰা নাছিলোঁ যে তোমালোকে চয়তানৰ পদ অনুসৰণ নকৰিবা ? ”

সধাৰ লগত কৰা

সেই অঙ্গীকাৰ ;

কিয় আজি নাই বহু

যন্ত ভোম্বাৰ ?

মিলিছাহি তাব লগে ভাৰা এটি বাৰ ;
ভাৰি সেই প্ৰিয় সখা . সকলো ভোমাৰ ।

— + —

[২০০]

অভিশপ্ত চয়তানে ধৰ্মপ্ৰাণ লোকক একো কৰিব নোৱাৰে ।
যিসকল লোক একেবাৰেই হুখীয়া, বানচায়ো মিহঁতৰ পৰা একো
নিব নোৱাৰে ।

উপাসনা যিয়ে নকৰে খোদাৰ
তাক তুমি ধাৰ একোকে নিদিবা ;
নকৰে খোদাক ভয় যিয়ে ভাই
তাৰ অণু তুমি কেনেকৈ সাধিবা ?

— X —

[২০১]

যি জীৱনত আনক আহাৰ শুধুৱায় তেওঁ যি গলে কোনেও
তেওঁক স্মৰণ নকৰিব । আগুৰ কিমান মিঠা, সেইটো বাগানৰ
মালিকে বুজিব নোৱাৰে, বৰং হুখীয়া বিধবা ডিৰোতা সকলে বুজিব
পাৰে । বজ্জবত ইউছুফ (আঃ) এ হুজিফৰ বহুবত তৃপ্তিৰে খোৱা
নাছিল ; কাৰণ, তেওঁৰ ভয় হৈছিল যে তেতিয়া হলে বয়তো
তেওঁ কুখাৰ্ড সকলক পাহৰি যাব ।

শুখ সম্পদত যিয়ে আছে সৰ্বজন ;
কেনেকৈ বুজিব তেওঁ কুখাৰ কলন ?
পাৰে সি বুজিব কেনে ব্যৰ্থিত বেদনা ;
বেদনাৰ মাখে নিজে আছেহি বিজন ।

— X —

(২০২)

হুজিফৰ সময়ত হুখাৰ্ড হুখীয়া লোকক তুমি এই কুলি
শুখিয়া যে তেওঁ কেনে আছে । ইয়াতে তেওঁৰ মনৰ হুখ-কট

স্বীকৃতি পাব । যদি তেওঁৰ আহত মনত তুমি শাস্তিৰ প্ৰলেপ দিব
পাৰা আৰু কিছু টকা পইচা দি সহায় কৰিব পাৰা তেতিয়া হলেহে
তুমি তেওঁৰ অৱস্থাৰ বিষয়ে সুধিবা ।

দেখা যদি কাবোৰাৰ	গাথ পৰি যোৱা :
পাৰা যদি তুমি তাক	উঠাবলৈ চোৱা ।
নোৱাৰিলে নাচাপিবা	কাষ তুমি তাৰ ;
কৰিবা যিমান পাৰা	পৰ উপকাৰ ।

— X —

[২০৩]

যাৰ ভাগ্যত যিটো মিৰ্দিষ্ট আছে হাজাৰ চোঁটা কৰিলেও
ডাঙী বেছি তেওঁ লাভ কৰিব নোৱাৰে । প্ৰত্যেকৰ মৃত্যুৰ সময়
নিৰ্দিষ্ট কৰি থোৱা আছে ; তাৰ আগেয়ে বা পিছত কোনেও
মমৰিব ।

কালোঁনত যদি	বিদৰে আকাশ
নহয় সলনি	বিধান খোৱাৰ ;
দীন ছুখনৌৰ	কাতৰ কান্দোনে
নগলে কদাপি	নয় বিধাতাৰ ।

— X —

[২০৪]

পাপ আচৰণকাৰী ধনীলোক হৈছে সোণ-খটোৱা এডোখৰ
লোৰ নিচিনা । বাহিৰটো দেখিবলৈ ধনীয়া আৰু মূল্যবান, কিন্তু
ভিতৰত এডোখৰ মূল্যহীন কলা লোৱাটি । আনপক্ষে ছৰীয়া
ধাৰ্মিক লোকৰ বাহিৰটো মূল্য-স্বাক্ষৰে ভৰা, কিন্তু ভিতৰটো অতি
সূক্ষ্মৰ প্ৰেমৰে ভৰপূৰ । তেওঁক হঠাতে দেখিলে সাধাৰণ লোক মূল্য
ধাৰণা হয়, কিন্তু পিচত তেওঁ নিজ গুণে সকলোৰে মন সোনকালে
আকৰ্ষণ কৰে । সকলোৱে তেওঁক ভাল পায় । সেইবাবে মহাপুৰুষ

হৃৎকৃত সুহা (আঃ) ব ধৰ্মটোও এটি পোছাকৰ নিচিনা পুৰণি
হলেও পৱিত্ৰ আৰু উজ্জল । আনপক্ষে সানী আৰু ধনী কেবাউলৰ
সুন্দৰ আৰু সুবস্ত্ৰিত ডাঢ়িৰ লগত ইয়াৰ তুলনা খাটে । ধাৰ্মিক
লোকৰ কঠোৰতাই তেওঁক উন্নতিৰ পিনে নিয়ে ; কিন্তু ধনীৰ বিলাস
বাসনায় তেওঁক ধ্বংসৰ চাকনৈয়াত পেলাই দিয়ে ।

সম্পদ গৌৰৱ	দেখি কাবোবাব
হিংসা ভাব যেন	নোপোছে তোমাৰ ;
ধৰাৰ বুকুত	সবে পাৰি বৰ
নাথাকিব লগে	সম্মল বোৱাৰ ।

— x —

(২০৫)

খোদাৰ দান দেখি বিজ্ঞান হিংসুক সৰুটো নহয় তেওঁ অতি
কৃপণ । তেওঁ নিৰীহ লোকক শয় বুলি ভাবি তেওঁৰ ক্ষতি কাৰণ
কৰে ।

হেৰা হিংসুক	হুৰ্ভগীয়া লোক
কৰা শুধৰণ	তোমাৰ অন্তৰ ;
নিৰীহ লোকৰ	নকৰি ধৰ্মজ্ঞতা
দিয়া আভৰাই	তোমাৰ অন্তৰ ।

— x —

(২০৬)

বিজ্ঞান ভাত্ৰৰ পঢ়িবলৈ আগ্ৰহ নাই তেওঁ অৰ্থহীন প্ৰেমিক
নহে । বিজ্ঞান দৰবেশৰ তত্ত্বজ্ঞান নাই তেওঁ পাৰি নথকা জ্বাৰী
নহে । বিজ্ঞান শিক্ষিত লোকে ভাস কাৰ নকৰে তেওঁ কলহীৰ
বৃক্ষ নহে । বিজ্ঞান সাধকৰ বিদ্যা নাই তেওঁ হুজুৰ নথকা ধৰ্ম নহে ।

কোব্‌আন স্বৰীক এই উদ্দেশ্যে অকৃতীৰ্ণ হৈছে যে ইয়াক
পঢ়ি আৰু সেই মতে কাৰ কৰি মানুহে দ্বাৰে উত্তৰ চৰিত্ৰ গঠন
কৰে ; কোব্‌আনৰ দুবাবোৰ কেৱল জড়কৈ আভৰাই পলে নহয় ।

(১৬০)

ধৰ্মপ্ৰাণ সাধাৰণ লোক খোজকাঢ়ি যোৱা পথিকৰ দৰেলাহে লাহে গৈ আছে ; কিন্তু উদাসীন আলেম (বিদ্বান) লোকসকল অথাবোহী হৈও শুই আছে ; দান্তিক সাধুতকৈ অগ্ৰতপ্ত পাণী শ্ৰেষ্ঠ ।

কোনোবা সাধু	হই উদাসীন
দিয়ে যদি তুখ	আনৰ মনত ;
তেওঁতকৈ ভাল	সিজন চিপাহী
যাৰ দয়া গুণ	আছে হৃদয়ত ।

ভাল কাম নকৰা আলেম (বিদ্বান লোক) মধুহীন মৌ-
মাখিৰ দৰে ; তেওঁৰ পৰা কোনেও উপকাৰ নাপায় ; বৰং অনেক
মনত তুংহে পায় ।

— x —

(২০৭)

বীৰহহীন পুৰুষ তিৰোতাসকলৰ দৰে । লোভী দৰবেশ
অপদাৰ্থ ।

হেবা চুফী, তব	পোছাকটি বগা
কিন্তু আমলনায়া	কালিয়াৰে ভৰা ;
পৃথিৱীৰ পিনে	মেলা কিয় হাত
কিয় আন্তিনলৈ	দৃষ্টিপাত কৰা ?

— x —

(২০৮)

বিজ্ঞান সদাগৰৰ মালপূৰ্ণ জাহাজ অকুল সাগৰত ডুবিছে আৰু
বিজ্ঞান ভঙ্গলোকৰ সম্ভাৱ ককিৰসকলৰ লগত মিলিছে এই দুজন
লোকৰ মনৰ আকোণ খেদ নহয় আৰু তেওঁলোকৰ অনুভাপবো
কোনো সান্তনা নাই ।

হাতীৰ হাউতে	ধনীৰ লগত
বৰ্হতা কৰা	উচিত নহয় ;

(১৬১)

কবিতালৈ সিতো

কৰে যদি মন

আগে ধনীলোক

ভেঁও বেন নহয় ।

— x —

[২০৯]

জানী আৰু ভক্তদৰ্শী লোকসকলে অনুমান কৰি ঠাৱৰ খোৱাটো আৰু নজনা পথেৰে অকলে যোৱাটো কেতিয়াও অনুমোদন নকৰে । হজ্জবন্ত ইমাম গাজ্জালী (বঃ) ক সোধা হৈছিল, “আপুনি কেনেকৈ এনেকুৱা অসাধাৰণ বিদ্যা উপাৰ্জন কৰিব পাৰিলে ?” ভেঁও উত্তৰ দি কৈছিল, “মই যিটো নাজানোঁ। সেইটো আনক স্মৃতি লবলৈ মই লাজ কৰা নাছিলোঁ । এইটোৱেই মোৰ উন্নতিৰ কাৰণ ।”

দক্ষ ভাস্কৰক

দেখুৱালে দেহা

সাম্ব্যৰ আশা

কৰিব পাৰিবা ;

লাজ নকৰাকৈ

আনক স্মৃতি

নজনা কথাটি

জানিব পাৰিবা ।

যিটো অতি সহজে বুজিব পৰা যায় সেইটো নিজৰ পদ-
মৰ্যাদা জানি কৰাটো বাৰচাহৰ কৰ্ত্তব্য নহয় ।

— x —

[২১০]

বিয়ে অসৎ লোকৰ লগত সৰ্ব্বদা থাকে, যদিও ভেঁও অসৎ
শুণবোৰৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱাধিত নহয়, তথাপি ভেঁও হুঁসিয়াব পৰা হাত
লাৰিব নোৱাৰিব কোনোবাই মদৰ দোকানলৈ নাযায় পড়িবলৈ
গলেও মাতুহে ভেঁওক মদপী বুলি ভেঁওৰ অসাক্ষাতে নিন্দা কবিতলৈ
নেৰিব ।

মূৰ্খৰ লগত তুমি

বন্ধতা কৰিলে ;

মূৰ্খৰ হাপটি তব

বহিব কপালে ।

নিৰ্ম্মলিবা কেতিয়াও

মূৰ্খৰ লগত ;

বিলা যদি হবা মূৰ্খ

জানিবা সত্যত ।

— x —

[২১১]

কাবোবাব লগত কিবা প্রয়োজনীয় কথা পাতিব লাগিলে
তেঁওঁৰ মনৰ অৱস্থা আগেয়ে বুজি লোৱা উচিত ।

মন বুজি কথা কবা	হেৰা জ্ঞানীজন ;
বুজা যদি শুনিবলৈ	আছে তাৰ মন ।
মজলুৰ লগে কথা	কলে কেতিয়াবা ;
লায়লীৰ কথা বিনে	একো মুলিয়াবা ।

— x —

[২১২]

উটৰ ধৈৰ্য্য আৰু অমুগতা অসাধৰণ । যদি এটা সৰু
লক্ষ্যৰো তাক লাগাম ধৰি লৈ যায়, তথাপি সি তুল ফ্রাশলৈ
তাৰ লগে লগে অতি সন্তুষ্ট চিন্তে গৈ থাকে । যদি এনেকুৱা কিবা
বিপদ আহি সমুখত পৰে, য'ত জীৱন নাশ হ'ব পাৰে, অথচ সেই
লৰাটিয়ে মুখতাৰ কাৰণে তাক লৈ সেইপিনে যাব খোজে তেতিয়া
হলে উটটোৱে কিন্তু তাৰ কথা মুশুনিব । সি লৰাটিৰ হাতৰ পৰা
জোৰ কৰি লাগাম হিচি পেলাব আৰু তনাই তাৰ অমুগত হৈ
নচলিব । বিপদৰ সময়ত নিৰ্বোধৰ দৰে আনৰ অমুগত হোৱাটো
ভাল নহয় ।

কখিড আছে, “কোমল ব্যৱহাৰৰ দ্বাৰা শত্ৰু কেতিয়াও বন্ধু
নহয় ; বৰং তাৰ শত্ৰুতাৰ স্পৃহা দুগুণে বাঢ়ে ।”

প্ৰাণ খুলি যদি কেৱে	ভাল পায় তব ;
তেওঁৰ চৰণ মূলি	তব বন্ধু হব ।
বিকাকাচাৰীক তুমি	ঠিক শিক্ষা দিবা ;
অন্যৰ জুলুমতাৰ	মুঠে নসহিবা ।

— x —

[২১৩]

আৰু দুজন মানুহৰ কথাৰ মাজত বিয়ে নিজৰ বাহাদুৰী

দেখুয়াবলৈ নিজ ইচ্ছাবে কথা কয়, মাহুহে তেওঁক মূৰ্খ বুলি ভাবে।
 মূৰ্খবিলে একো কথা জানীয়ে নকয় ;
 মূৰ্খইহে সৰ্বক্ষেত্রে বেছি কথা কয় ।

— x —

[২১৪]

সকলো বিষয়ৰ আলোচনা সদায় শূন্যচিন্তাত নহয় । সেয়েহে
 জ্ঞানী লোকে কয়, “মূৰ্খ লোকে কথাৰ মৰ্ম গুৰুজি আৰু কিছুমান
 উত্তৰ শুনি মিছাকৈয়ে তৰ্ক কৰে ।”

উপকাৰ যদি	মূৰ্খতা কথাত
নৌবৰে থকাটো	উচিত জোয়াৰ ;
মিছাতকৈ সঁচা	বহুক্ষেত্রে ভাল
শাস্তি হলেও	হব উপকাৰ ।

— x —

[২১৫]

মিচা কথাই আমাৰ আত্মাৰ ওপৰত এডোখৰ ভীষণ আ
 টেংপন্ন কৰে । এটো ঘাৰ চিন কেতিয়াও বিলীন নহয় । মিছালীয়া
 লোকে সঁচা কথা কলেও কোনেও বিশ্বাস নকৰে ।

সকলোৱে সত্যবাদী	বুলি জানে থাক ;
কবিলেও মোৰ সবে	কথা কৰে থাক ।
মিছলীয়া বুলি থাক	সকলোৱে জানে ;
তাৰ কথা সঁচা বুলি	কোনেও নানানে ।

— x —

(২১৬)

বাহ্যিক দৃষ্টিত মাহুহ সকলো প্ৰাণীতকৈ বেট আৰু কুৰুহ
 সকলোতকৈ বৃথিত । কিন্তু জ্ঞানীসকলৰ সম্বন্ধত বক্ত এই যে অকৃতজ্ঞ
 মাহুহতকৈ কৃতজ্ঞ কুৰুহ অনেক ক্ষেত্ৰে ভাল ।

পাইবি নাথায়	কুকুবে কদাপি
তোমার এমুটি	যদি অন্ন খায় ;
শত পাখৰৰ	'নিষ্ঠুর আঘাত
যদিও সদায়	তব হাতে পায় ।
গোটেই জীৱন	অতি যতনেৰে
প্ৰতিপাল যদি	কৰা মানৱক ;
সামান্য কাৰণে	আহি তেওঁ যুঁজে
তোমার বিৰুদ্ধে	পাহৰি সবক ।

— x —

[২১৭]

যিজন লোক সদায় প্ৰবৃত্তিৰ দাস তেওঁৰ ভিতৰত উচ্চ গুণ-
বোৰ লুকায় নাপায় । যাৰ ভিতৰত উচ্চ গুণবোৰ নাই, তেওঁ
শ্ৰেষ্ঠৰ আৰু কৰ্ত্তৃৰ পাবলৈ উপযুক্ত নহয় ।

কৰেহি যিজনে	অধিক ভোজন
নকৰা তেওঁক	ভাল বুলি তুমি ;
তেওঁৰ ভিতৰে	অতি কম গুণ
পাৰা দেখিবলৈ	থৰা বৃক্কে ভ্ৰমি ।
বেটিকৈ খাই	কৰা যদি মোটা
তোমার শৰীৰ	গৰুৰ নিচিনা ;
গৰুৰ নিচিনা	পাৰা অনাদৰ
সহিব লাগিব	অহেৰ যাতনা

— x —

[২১৮]

ইজিল কিতাপত আয়াই কৈছে. “হেৰা আনয়ৰ বংশধৰ-
সকল । যদি যই তোমালোকক ধনী কৰে। তোমালোকে ধনৰ
মোহত পৰি পাহৰি যাব। আনপকে যদি যই তোমালোকক হুৰীয়া
কৰে। তোমালোকে হুৰৰ চিন্তাত বহি যদি সময় কটাব। তোমা-

লোকৰ অৱস্থা যদি এনেকুৱাই হয়, তেন্তে যোৰ সাধনাৰ সোৱাৰ্ধ
তোমালোকে কেনেকৈ ভোগ কৰিবা আৰু যোৰ উপাসনাত কেতিয়া
নিয়ম হ'ব ?

পালে ধন ভূমি

হোৱাহি আত্মৰ

কেতিয়া খোদাত

যদি এইটোৱে

থাক বত হই

নাপালে আহাৰ ;

অগ্নিৰা চিত্ত

অৱস্থা ভোযাৰ ।

— X —

(২১২)

যদি আত্মাই বাগ কৰি ভৰোৱাল ধৰে তেন্তে নবী আৰু
আওলিয়া সকলেও (মণাপুৰ আৰু সিদ্ধপুৰ সকলেও) ভয়ভে
কপে । আনপক্ষে যদি ভেঙে কৰুণাৰ দৃষ্টিৰে চায় তেন্তে বহুত পাপীও
শেষ বিচাৰৰ মিনত মুক্তি পাই বেহেস্তলৈ (স্বৰ্গৰ বাগানলৈ)
যাব পাৰিব ।

যদি বাগ কৰি

শেষ বিচাৰৰ

নবী বহুলবো

খুজিবলৈ কিছু

কৰুণা নজৰে

আছে বিসকল

পুল চিৰাত্তৰ

বাটি যাব এবি

চাহি খোদাই

কঠোৰ মিনত ;

আছে কি কমতা

ভেঙেৰ কাষত ?

চায় যদি ভেঙে

মহা পাপী লোক ;

পথত সহজে

হুৰ ভাপ লোক ।

— X —

[২২০]

ভাগ্যবান লোকসকলে পূৰ্ববৰ্ত্তীসকলৰ অৱস্থা আৰু জীৱনৰ
ইতিহাসৰ পৰা শিক্ষা লাভ কৰে । পৰবৰ্ত্তী লোকসকলে ভেঙে-
লোকৰ জীৱন কাহিনীৰ পৰা শিক্ষা পোৱাৰ আগতে ভেঙেলোকে
এই শিক্ষা লাভ কৰি সেই মতে কাম কৰে । ভেঙেলোকে হেনি

শিকে, কিন্তু মুখই ঠেকি শিকে ; কিন্তু সেই শিকার পৰা একো ফল নহয় ।

কথিত আছে, “চোবে তার হাত কেতিয়াও কোচাব নোৱাবে,
যেতিয়ালৈকে চুৰিৰ অপৰাধত তার হাত কাটি চুটি কৰা নাযায় ।”

নপৰে চৰাই	ফান্দত কদাপি
দেখে যদি এটি	হুই আছে বন্দী ;
দেগিবা তেতিয়া	চতুৰ ব্যাধৰ
ব্যৰ্থ হয় খড়	প্ৰলোভন ফান্দ ।
অনৰ বিপদ	দেখি হেৰা তুমি
এতিয়াৰে পৰা	হোৱা সাৱধান ;
প্ৰাকোতে সময়	জ্ঞান চকু মেলি
পৰিণাম লই	হোৱা যত্বান ।

— + —

[২২১]

যাৰ আধ্যাত্মিক কাণ কলা, তেওঁ কেনেকৈ সেই প্ৰথময়
আজ্ঞাৰ আহ্বান শুনিব ? যাক তেওঁ সৌভাগ্যৰ জালত আবদ্ধ
কৰি আকৰ্ষণ কৰে, তেওঁ যিকোনো প্ৰকাৰেই হওক নালাগে তেওঁৰ
পিনে আগ নাযাচি নোৱাবে ।

আছে বিসকল	খোদাৰ প্ৰেমিক
গভীৰ নীৰৱ	আজ্ঞাৰ বাতি ;
দিনৰ নিচিনা	উঠি তেওঁলোকে
দেখে দহো-দিশে	উজ্জল বাতি ।
তেওঁৰ অপাৰ	ককথাৰ বাবে
সতে সেই ভাগ্য	সাক্ষী নিত্য ;
হোৱাবে লভিব	হাক বাহু বলে ।
মহা পৰাক্ৰমী	বিসকল নব ।

(১৬৭)

[১২২]

যিজন বাল্যচাহৰ শেষ জীৱনটো বেয়া ভেঙভটক বিভিন্ন
ভিক্ষাবীৰ শেষ জীৱনটো ভাল, ভেঙে খেঁটে । বাৰ শেষ জীৱন
ভাল প্রকৃত পক্ষে ভেঙেহে ভাল বুলি পৰিগণিত ।

হুখৰ পিছত সুখ ভাল অভিলষ ;
আগে সুখ পিছে হুখ অসন্ত নিশ্চয় ।

— x —

(২২৩)

আকাশে পৃথিৱীক নানা উপৰাৱেৰে গৌৰৱাৰিত কৰে ।
পৃথিৱীয়ে কিন্তু তাৰ প্রতিদান স্বৰূপে ধূলিৰ বাহিৰে আকাশক আন
একোৰক নিদিয় । কোনো এটি পাত্ৰত যি বস্তু থাকে সেইটোৰ
বাহিৰে সেই পাত্ৰটিৰ পৰা আন কিবা পাবলৈ আশা কৰাটো অস্বাভাৱ ।

মোৰ স্বভাৱ ভাল সঁচাকৈ নহয় ;
তোমাৰ স্বভাৱেৰে মোক কৰা হয় ।

— x —

[২২৪]

আজ্ঞাই আমাৰ সকলোবোৰ গোপন মোৰ বেছি আছে ;
তথাপি ভেঙে সেইবোৰ প্রকাশ নকৰে । প্রতিবেশীসকলে সেইবোৰ
নেদেখে ; তথাপি ভেঙেলোকে অনুমান কৰি উল্লংঘ্য কলঙ্ক ঘোষণা
কৰি থাকে ।

হানুছে গোপন কথা জনা হলে তাই ;
নাগালে হেঁড়েন কতো কোনেও বেছাই ।

— x —

[২২৫]

ধনিৰ পৰা মোৰ উদ্ধাৰ কৰা হয় ; কিন্তু কপনৰ আশ
লোখোৱালৈ ভেঙে হাতৰ পৰা ইয়াক উদ্ধাৰ কৰাটো সম্ভৱ নহয় ।

ইতভাগা জনে	বাখে জমা কবি
ভাবে তেওঁ খালে	ধন কমি যাব ;
শত্ৰু হাতত	সপি অৱশেষে
নবমব খবা	ক'ত এৰি যাব ।

— x —

[২২৬]

যিয়ে অধিনত থকা আৰু দুখীয়া লোকসকলৰ ওপৰত অনু-
গ্ৰহ নকৰে ; তেওঁ তেওঁতকৈ ক্ষমতাশালী লোকৰ অভিযাচাৰ সহ্য
কৰিব লগীয়া হয় ।

শৰীৰত যাব	আছে বল শক্তি
দুখীয়াক যেন	জুলুম নকৰে ;
আনৰ কাৰণে	খান্দে যদি খাল
সেই খালতেই	নিজে পৰি মৰে ।
অভ্যাচাৰী জন	আনৰ হাতত
সন্ধিব জুলুম	জানিবা নিশ্চয় ;
আনৰ ওপৰে	নকৰি জুলুম
সকলোৱে যেন	সাৰধান হয় ।

— y —

(২২৭)

এজন দৰবেশে আজাৰ ওচৰত এইদৰে প্ৰাৰ্থনা কৰিছিল,
“হে আজাহ ! তুমি অসং লোকসকলৰ ওপৰত অনুগ্ৰহ কৰা ।
যিসকল সংলোক তেওঁলোকে তোমাৰ অনুগ্ৰহ আগৈয়ে লাভ কৰিছে ;
পতিকে তেওঁলোকে সং হ'ব পাৰিছে ।”

যি ঠাইত শত্ৰুতা আৰু হাই কাঞ্চিৰ আছে সেই ঠাইৰ
পৰা জ্ঞানী লোকসকল পলায় । আনপক্ষে যি ঠাইত মিত্ৰ-প্ৰীতি
আৰু শান্তি আছে সেই ঠাইত তেওঁলোক থাকে । প্ৰথম ভাষ্যৰ পৰা

অঁতৰি থাকিব পাবিলে শান্তি পোৱা যায় । দ্বিতীয় ঠাই ডোখৰত
মুখ আৰু মধুৰতা আছে ।

ঘোটকৰ হয়	প্ৰবল ইচ্ছা
৮ৰি ফুৰিবলৈ	লস্যৰ মাজত ;
কিহু সি দেৱী	নহয় স্বাধীন
অ'চে বন্দা হৈ	আনৰ হাতত ।

— x —

[২০৮]

জমছেদ বাদচাহে পোন প্ৰথমে বস্ত্ৰৰ ওপৰত নজ্জা আৰু
বাঁহহাতৰ আঙুলিত আঙঠি পৰিধানৰ প্ৰথা প্ৰবৰ্ত্তন কৰিছিল ।
তেওঁক সোধা হৈছিল, “আপুনি বাঁহহাতৰ আঙুলিত কিয় আঙঠি
পৰিধান কৰে ? সকলোৱে জানে যে সোঁহাতৰ গম্বান আৰু সোঁবৰ
খোঁচ ।” বাদচাহে উত্তৰ দি কলে, “সত্যতা হৈছে সংলোকৰ সৰ্ব-
শ্ৰেষ্ঠ অলঙ্কাৰ । তেওঁৰ কাৰণে আন অলঙ্কাৰ আৱশ্যক নহয় ।
যিজন লোক নিজগুণে গৌৰৱান্বিত, কৃত্ৰিম উপায়ে তেওঁৰ গৌৰৱ
বৃদ্ধিৰ প্ৰয়োজন নহয় ।”

প্ৰসিদ্ধ বাদচাহ ফৰিদ্দুনে চীন দেশৰ পিছাত চিত্ৰকৰ সকলক
শিবিৰ বস্ত্ৰৰ চাৰিও পিনে কাককাৰ্য্য কৰি দিবলৈ আদেশ দিছিল ।
কাৰণ শিবিৰ বস্ত্ৰ সাধাৰণতে তেনেকুৱা মূল্যবান নহয় । গতিকে
ইয়াৰ মূল্য বঢ়াবলৈ ইয়াৰ ওপৰত কাককাৰ্য্য কৰাৰ প্ৰয়োজনতা
তেওঁ বিবেচনা কৰিছিল ।

গুণী জ্ঞানী লোক	নহয় যিজন
ভাল ব্যৱহাৰে	ভোবা সদা ভাক ;
নাই একো ভয়	সিজনৰ প্ৰতি
ভাল লোক বুলি	জানা ফুহি থাক ।

এজন মহৎ লোকক সোধা হৈছিল, “আপুনি বাক কওকটোন
পকলোবোৰ কাম সোঁ হাতৰ দ্বাৰা হয় কাৰণে ইয়াৰ সন্ধান আৰু
গৌৰৱ বেছি, তথাপি ইয়াক বঞ্চিত কৰি মানুহে কিয় বাঁও হাতৰ
আঙুলিত সোণৰ আঙঠি পিন্ধে ? তেওঁ উত্তৰ দি কলে, “তুমি
মাজানানে যে শ্ৰেষ্ঠ গুণী লোকসকল সদায় ধন সম্পদৰ পৰা বঞ্চিত
হৈ থাকে।”

জগতে খোদাৰ দেখোঁ

যদিওবা হয় ধনী

কিছুমান মহাজ্ঞানী

সহি আছে নিবৰ্দ্ধি

এইটো বিধান ;

নাই বুদ্ধি জ্ঞান।

মনীষী সৃজন ;

দাবিড পীড়ন।

— X —

যাৰ টকাৰ লোভ নাই, আনপক্ষে নিজৰ মূৰ দিবলৈও যাৰ
কোনো ক্ষোভ নাই তেওঁৰ পক্ষে বাদচাহক উপদেশ দিবলৈ যোৱাটো
সঙ্গত। বাদচাহক মুক্ত আৰু সাহসী প্ৰাণ লৈ নিঃস্বার্থভাবে উপদেশ
দিব লাগিব। কাৰণ তাত সম্পূৰ্ণভাবেই জীৱন নাশৰ ভয় আছে।

একেখন বাদী

খোদাৰ পৰম

কদাপিও ভয়

নিবিচাবে তেওঁ

নাই কাৰো পৰা

এই জগতত

জগতে বিজন

এই নিদৰ্শন

ধৰাত বিজন

ভক্ত সিজন ;

নকৰে অসিক

ৰাজ সিংহাসন।

কোনো আশা ভয়

সিজন লোকৰ ;

মহা ভাগ্যবান

খোদা ভক্তৰ।

বাদচাহব কর্তব্য হৈছে ছষ্টক দমন কৰা ; পুলিচৰ কর্তব্য হৈছে চোৰ ডকাইডৰ অভিচাৰৰ পৰা সকলোকে বক্ষা কৰা । কাজীয়ে (বিচাৰক) বিচাৰৰ দ্বাৰা সকলো বিষয়ে সীমাংসা কৰে ।

আছে যদি ঋণ	দিয়া খুচি কবি
মিছাকৈ সহিবা	কিয় অপমান ;
নিদিলে স্বেচ্ছায়	চিপাহীৰ কোয়ে
দিবই লাগিব	হব লোকচান ।

— x —

বেচি টেঙা বস্ত্ৰ খালে সকলোৰে দাঁত টেঙাই ব্যৱহাৰৰ অনুপযুক্ত হৈ পৰে । কাজীৰ (বিচাৰকৰ) দাঁত কিন্তু ভেঁটিৰ মিষ্টতাতহে অকামলা হৈ পৰে । ভেঁটিৰ মিষ্টতাৰ প্ৰভাৱত কাজীৰ নিৰপেক্ষ বিচাৰ-ক্ষমতা নাথাকে ।

বিচৰাকে ভেঁটি	কবিলে গ্ৰহন
নাথাকে ভেঁটৰ	হিতাহিত জ্ঞান ;
ন্যায়ক অন্যায়	বুলি কব লই
কদাপি ভেঁটৰ	নকপেহি প্ৰাণ ।

— x —

চবিত্তহীনা ব্যক্তিগণিনী ভিবোতাই বুঢ়ী অৱস্থাত উত্তৰাহ নকৰি (অনুভূত নহৈ) কি কৰিব ? ভেড়িয়া দেখোন তাইৰ পাপ কাম কৰিবলৈ সাধ্য বা সুযোগ নাই ।, যিজন পুলিচ কর্তব্যবী নিজৰ অসং আচৰণৰ বাবে চাকৰিৰ পৰা বৰ্খাস্ত হৈছে ভেঁট নাহকৰ উপৰত আক কেনেকৈ অসং আচৰণ কৰিব পাৰে ? একেলোকে দুয়োজনৰ বাধ্যতা বুলক সাধুতাক প্ৰশংসা কৰিব লগীয়া একো নাই ।

(১৭১)

উৰ যৌৱনত	যুৱকে সদিত্তে
আল্লাৰ পথত	কৰেতি সাধনা ;
জগতৰ লোকে	বাঘ বলি কই
বথানে তেওঁক	দেখি আৰম্ভনা ।
অতি বৃদ্ধ লোকে	বহি গৃহ কোণে
যদি উপাসনা	কৰেতি আল্লাৰ ;
তেওঁৰ প্ৰশংসা	কৰিম বিদৰে
নাই একো মূল্য	তেনে সাধনাৰ ।

— x —

[২৭৪]

কিসকলৰ আছে অথচ নাথালে আক যিসকলে জানে অথচ সেই অনুযায়ী কাম নকৰিলে, মৃত্যুৰ সময়ত তেওঁলোকে 'অশেষ অনুতাপ লৈ যায় ।'

কুপণৰ দোষ সদা	ঘোৰে সকলোৱে ;
নাপায় কদাপি ভাল	তেওঁক কোনোৱে ।
দাঁতৰ যদিও দোষ	হুশ মান হয় ;
মানুহে গোপন কৰি	কদাপি নকয় ।

— x —

(২৩৫)

এজন মানুহে এজন প্ৰসিদ্ধ জ্ঞানী লোকক সুধিলে, "আল্লাৰ সৃষ্টি সকলোবোৰ গছবেই ফল হয় ; ফলহীন গছ প্ৰায় দেখা নাযায় । কিন্তু বজা বাদচাৰৰ অতি প্ৰিয় আৰু মহা গৌৰৱান্বিত সৰল গছৰ দেখোন কোনো ফল নহয় । ইয়াত কি গভীৰ ওহ নিহিত আছে ?" জ্ঞানী লোকজনে উত্তৰ দি কলে, 'আন সকলোবোৰ গছেই এটি এটি সময়ত ফুল, পাত, ফল, আদিৰে পূৰ্ণ হয় আৰু তাৰ পাছত নয় বৃত্তি ধাৰণ কৰি সিহঁতৰ একো নাইকিয়া হয় । সৰল গছ কিন্তু এমেকাধৰ নহয় ; বছৰৰ বাৰ বাবেই ই ফল ফুল বিহীন হৈ

একেটা অবস্থাতে থাকে । ইয়াৰ জীৱনত ভাবৰ কেতিয়াও কোনো পৰিবৰ্ত্তন নহয় । ই সদায় বিকাৰ শূণ্য অবস্থাত যুঁজ তুলি সগৌৰবে থিয় হৈ থাকে । যিসকল লোক সিদ্ধ পুৰুষ তেওঁলোকৰ অবস্থাও ঠিক তেনেকুৱা । সংসাৰৰ কোনোটোৱে আৰু সুখ-দুখ আদিয়ে তেওঁলোকক স্পৰ্গ কৰিব নোৱাৰে । সংসাৰৰ কোনো পাণ্ড তেওঁলোক জড়িত নহয় । তেওঁলোকে চিৰকাল মহা গৌৰবে অৱিকৃত অবস্থাত থাকে । স্বাধীন লোক সকলৰ গুণ এই সবল গছবোৰৰ মাজেদি প্ৰকাশ পায় । সেই কাৰণে তেওঁলোকৰ প্ৰতি মানুহৰ ইমান শ্ৰদ্ধা, ইমান আদৰ ”

পাবিলে ফলাও	গছ নিচিনা
সবাকো কল্যাণ	কৰা বিত্তৰণ ;
নে'ব'বিলে সিটে	খাৰ্জি একপিনে
পেলে'ব' চিঙি তুমি	সংসাৰ বন্ধন ।
জু'দিনৰ এষ্ট	মায়া বন্ধনত
পবিলোকে ভায়	নিজকে পাভে ;
জুচি যায় সবে	হুই প্ৰভাবিত
এবি সকলোকে	উটিনীৰ দৰে ।

(সমাপ্ত)

শুকৰ চমু পৰিচয় ।

আ:- আলাইহিচ্ছালান অৰ্থাৎ তেওঁৰ ওপৰত শাস্তি বৰষক ।

আঙলীয়া- সাধক বা সিদ্ধ পুৰুষ ।

আজ্ঞান- নামাজলৈ আহ্বান কৰা কাৰ্য ।

আবে হায়াত - সজীৱনী পানী । আমিব - বৰ ধনী মানুহ ।

আমল নাহা - কৰ্ম ডালিকা, ইয়াত ভাল আৰু বেয়া কামবোৰ কেবেস্তাই লিখে ।

আল্লেম—জ্ঞানী বা বিদ্বান লোক । ইমাম—নেতা বা পুৰোহিত ।

উজ্জিব—মন্ত্ৰী ।

এবাদত—আল্লাহৰ উপাসনা ।

ওজু—হাত, মুখ, ভৰি, আদি ধুৱা কাম । ওৱাজ্জ—ধৰ্ম্ম বক্তৃতা ।

কবুল—মঞ্জুৰ ।

কাকী - চিচাতক ।

কাফন - মৃত দেহ ঢাকি ৰখা কাপোৰ বা আবৰণ ।

কাফেৰ—নাস্তিক বা অবিশ্বাসকাৰী ।

কা'বু ঘৰ বিশ্ব মুছলিমৰ পৱিত্ৰ মিলনৰ স্থান ।

কাবিল নামা বিয়াৰ সময়ত দৰাই লিখি দিয়া এখন চুক্তিপত্ৰ বা

দলিল । কিয়ামত মহাপ্ৰলয়, পুনৰুত্থান, শেষৰ বিচাৰ ।

কোৰবাণী - উৎসৰ্গ খোতবা—ধৰ্ম্ম বক্তৃতা বা ভাষণ ।

জিকিব—আল্লাহৰ ধ্যান বা স্মৰণ । চুফি—খোদা প্ৰেমিক লোক ।

তুব—এখনি সৰু পাহাৰ, য'ত তৌৰাত কিতাপখনি আল্লাহ পৰা

হজৰত মুছা (আঃ) ৰ ওপৰত অৱতীৰ্ণ হৈছিল ।

দৰবেশ—সাধক সিদ্ধ পুৰুষ ।

দোনাৰ—এবিধ সোণৰ মুদ্ৰা, ভাৰতীয় আঠৰ টকাৰ সমান ।

দোজখ—নৰক কুণ্ড, পাপীসকলক দিয়া শাস্তিৰ ঠাই ।

দেৱো—আল্লাহৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা । দেনমোহৰণা—পাবলগা স্বীয়ন ।

নবী—প্ৰেৰিত মহাপুৰুষ

পুলচিৰাত—আধ্যাত্মিক জগতৰ এডাল সূতাৰ সাকো । মৃত্যুৰ পিচত
ইয়াক পাৰ হৈ যাব লাগে ।

কজল—কৃপা, দয়া ।

ফিৰিস্তা—দেৱদূত সৰগৰ দেৱতা ।

বেহেস্ত—স্বৰ্গৰ বাগান, পুণ্যবান সকলক দিয়া সুখ-শান্তিৰ ঠাই ।

মানত—আল্লাহৰ নামত উৎসৰ্গ কৰিবলৈ কৰা সংকল্প ।

মোহাজ্জিন—নামাজলৈ আহ্বান কৰোতা ।

বাকাত—নামাজত উঠাবহা কাৰ্য্য

হাওফ—দাউদ্য, মূল্য নোলোৱাকৈ এনে দিয়া বস্তু ।

হজ্জ—মক্কালৈ গৈ তীৰ্থস্থান দৰ্শন কৰা ।

হাবাৰ—নিষিদ্ধ ।

হালাল—বিধেয় ।

- শুধৰণী -

পৃষ্ঠা	শাৰা	ভুল	তথ
৪	১২	কৰিবলৈ	কৰিলে
১০	১৩	কোমেবা	কোনোবা
১০	২৪	লৰাটিভিয়ে	লৰাটিয়ে
২৩	৫	আল্লৰ	আল্লাৰ
২৪	৬	মূলঃ	মূল্যঃ
২৭	১	অকলো	অকলো
৪৮	২৫	লেৱাতি	লেণ্ডি
৭৯	১০	আটাউবোৰ	আটাইনোৰ
৫০	১০	ধাৰনাট	ধাৰণাই
৫১	১৪	বস্ত্ৰৰ	বস্ত্ৰৰ
৫২	১১	বিপন্ন	বিপন্ন
৫২	১৩	ভুখ	ভূখে
৫৫	৭	ভুলি	ভুল কৰি
৫৯	২	দেখিঅলকি	দেখিয়েই
৫৯	৯	দাঙৰা	দাঙৰা
৫৯	১৩	কোনত	কোণত
৫৯	১৫	কোনত	কোণত
৫৯	১৬	৫০	সেইটো নালাগে
৫৯	১৭	কোন	কোণ
৫৯	১৮	কৰোঁহি	কৰেহি
৫৯	২০	কোনে	কোণে
৬১	৯	আহি	বহি
৬২	২১	তিবস্তাৰ	তিবস্তাৰ
৬৪	২০	গুন	গুণ
৬৭	২৬	কবা	নকবা

পৃষ্ঠা	শাবী	ভুল	শুদ্ধ
৫৯	৯	বাচি	বাচি
৬৯	১৭	বিচাৰব	বিচাৰত
৬৯	১৭	প্ৰমাণ	প্ৰমাণ
৬৯	১৮	বাচি	বাছি
৬৯	৮৭	স্বৰটি কবিতাটিৰ তলত হ'ব।	
৭০	১	দুৰ্বৰহাৰ	দুৰ্বাৰহাৰ
৭১	২	বিদিময়ত	নিমিত্ত
৭১	১৮	৭ ৭	এইটো নালাগে
৭৫	৭	পৰিষদ	পাৰিষদ
৭৭	১০	কুপন	কুপণ
৭৮	৯	ধনীয়া	ধুনীয়া
৮০	২২	তদ্বন্ধ	সদ্বন্ধ
৮২	৮	ভোক	ভোগ
৮৪	৭	আপুনি	“আপুনি
৮৪	২৩	পাথৰ	পাথৰো
৮৭	৯	তুমি	‘তুমি
৯০	৬	বুদ্ধৰ	বুদ্ধিৰ
৯০	১০	লয়	লই
৯১	১	চৰিত্ৰৰ	চৰিত্ৰও
৯২	৮	মানুহৰ““বব	মানুহৰ এজন বব
৯২	২০	বক্স	নানা বক্স
৯৩	৫	নিজ	নিচা
৯৩	১৪	পোহাৰ	পোহাৰে
৯৪	১১	কণ্ঠৰ	কণ্ঠৰ

ପୃଷ୍ଠା	ନାମୀ	ପୁର	ପଦ
୨୬	୧୭	କୃଷ୍ଣତୀର୍ଥ	କୃଷ୍ଣତୀର୍ଥ
୨୭	୫	ନାହିକୌରା	ନାହିକୌରା
୨୮	୨	ନିଜ	ନିଜା
୨୯	୨୦	ଆମ	ହ.ଲା
୩୦	୨୦	ଅକନୋ	ଅକନୋ
୩୧	୨୫	ଅର୍ପନ	ଅର୍ପନ
୧୦୧	୬	ନନ୍ଦବ	ଜନନବ
୧୦୨	୧୫	ବାଲ୍ୟାବ	ବାଲ୍ୟାବ
୧୧୧	୬	ସଦ	ସଦା
୧୧୪	୫	ଧାଡ଼ିଲ	ଧାଡ଼ିଲେ
୧୧୮	୧୦	ସାହି	ସାହ
୧୧୯	୧୫	ଆଚାରୀରେ	ଆଚାରୀରେ
୧୨୧	୨୧	ଅଧିନ	ଅଧୀନ
୧୨୫	୧୦	ବିଜାବତ	ବିଜାବତ
୧୨୬	୧୫	ଲୋକକ	ଲୋକ
୧୩୫	୧୫	ନକଲବ	ନକଲବ
୧୩୬	୨୫	ଅନେକ	ଅନେକେ
୧୩୭	୨୫	ମର	ମରା
୧୩୮	୨୦	ଧାହି	ଧାହ
୧୩୯	୨୧	ଇଜା	ଇଜା
୧୪୦	୧୮	ଡେଉଁଲୋକବ	ଡେଉଁଲୋକେ
୧୪୧	୧୦	ଓଢେନ୍ଧୋ	ଓଢେନ୍ଧୋ
୧୪୨	୧୧	ଡାମୋସ୍ୟାବ	ଡାମୋସ୍ୟାବ
୧୪୩	ସେବକ	କିତାମ	କିତାମକ
୧୪୪	୧୮	କନ୍ତ	କନ୍ତ
୧୪୫	୧୫	ଆଜିବବତ	ଆଜିବବତ

পৃষ্ঠা	শাৰী	ভুল	শুদ্ধ
১৪৯	৭	শূন্য	শূণ্য
১৪১	১	কবি	কষ্ট কবি
১৪২	৭	খাই	খায়
১৪২	৯	খাই	খায়
১৪২	১১	খায়	খাই
১৪২	১২	খাই	খায়
১৪৮	১১	নয়	মন
১৬০	৯	অনেক	অনেকে
১৬১	২	নহয়	হয়
১৬২	১৩	সেইটো	সেইটো ছবি
১৬৬	৮	ফান্সি	কলি
১৬৬	১৩	হাক	যাক
১৬৮	৫	অধীনত	অধীনত
১৭১	৩	বিচারক	বিচারকে
১৭১	১২	গ্রহন	গ্রহণ
১৭৩	২০	এওঁলোকে	এওঁলোক
১৭২	৪	আবধনা	আবাধনা
১৭২	১৭	মুঠি	মুঠ